

INSTITUTUL
JUSTIȚIEI
CONSTITUȚIONALE

TRIBUNA CONSTITUȚIONALĂ

Număr special

privind Masa rotunda din 05 aprilie 2025

**„Justiția Constituțională – fundament
al statului de drept Republica Moldova”**

„Tribuna Constituțională” a fost fondată ca buletin științific în anul 2023 de către AO „Institutul Justiției Constituționale” în scopul diseminării rezultatelor științifice obținute în domeniul științelor juridice, precum și promovării de noi idei, analize și informații din practica juridică și judiciară.

„Tribuna Constituțională” este concepută ca o platforma electronică (bibliotecă digitală) destinată discuțiilor științifico-practice, schimbului de idei, opinii și experiență pentru cercetătorii și practicienii din Republica Moldova și străini.

Pentru publicarea materialelor în „Tribuna Constituțională” nu se percep taxe.

Colegiul de redacție:

KUCIUK Valeriu, dr. în drept, lector universitar, redactor-șef, Republica Moldova

IACUB Irina, dr. în drept, conf. universitar, redactor-adjunct, Republica Moldova

COSTACHI Gheorghe, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

NEGRU Boris, dr. în drept, profesor universitar, cavaler al Ordinului Republicii

AVORNIC Gheorghe, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

BUJOR Valeriu, dr. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

POPA Dumitru, dr. în drept, profesor universitar, decan, Romania

BÎRGĂU Mihail, dr. hab. în drept, profesor universitar, Republica Moldova

PAVLOVSKI Stanislav, ex-judecător la CtEDO, Republica Moldova

PULBERE Dumitru, ex-președinte al Curții Constituționale, Republica Moldova

RAILEAN Petru, dr. în drept, conferențiar universitar, ex-judecător la Curtea

Constituțională, Republica Moldova

ZAPOROJAN Veaceslav, dr. în drept, conferențiar universitar, ex-judecător la Curtea

Constituțională, Republica Moldova

STEPANIUC Victor, dr. în istorie, conferențiar universitar, Republica Moldova

MIDRIGAN Pavel, dr. în științe politice, lector universitar, Republica Moldova

Redactor tehnic, expert IT: Topilin Dumitru

Adresa redacției:

str. Andrei Doga 4; cod poștal: MD-2024. mun. Chișinău, Republica Moldova

Date de contact a redacției:

tel: 078824719, e-mail: institutjustconst@gmail.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și opiniile expuse de autori nu reprezintă poziția revistei și nu angajează în nici un fel Colegiul de redacție și/sau Institutul Justiției Constituționale.

Materialele sunt recenzate și aprobate spre publicare de Consiliul Științific al IJC.

C U P R I N S

TRIBUN AL POPORULUI	
FURTUNĂ Victoria , Adresare către Popor Dreptul la libertatea de exprimare - o piatră de temelie a societății democratice	4
PULBERE Dumitru , Proiect de lege cu norme neconstituționale. Subscriem la apelul public al unor ONG	6
FURTUNĂ Victoria , Petiție online privind declararea lui Herman von Hebel, Victoria HENLEY și Nona TSOTORIA ca persoane indezirabile	7
BÎRGĂU Mihai , Comentariu critic al monografiei „Identitatea constituțională a statului moldovenesc”	10
FURTUNĂ Victoria , Încalcări constituționale în Republica Moldova (2019–prezent)	12
COSTACHI Gheorghe , Esența și instituționalizarea justiției constituționale – garant al securității constituției în statul de drept contemporan	23
PAVLOVSCHI Stanislav . Centrul Internațional de Apărare a Drepturilor Omului și a Democrației. Extras din Raportul cu privire la procesul de vetting în Republica Moldova. Introducere. Concluzii și Recomandări	39
APEL PUBLIC privind necesitatea elaborării unui nou cadru de reglementare privind justiția constituțională din 05.04.2025	56
KUCIUK Valeriu . RAPORT privind activitatea Asociației Obștești Institutul Justiției Constituționale în a.2024	59
GUȚULEAC Victor , Recenzie asupra Monografiei în două volume „Identitatea constituțională a statului moldovenesc”	62
COSTACHI Gheorghe . Cuvînt de autor	65
KUCIUK Valeriu . Raport științific privind nouă lege cu privire la curtea constituțională	67
Poze de Masa rotundă din 05 aprilie 2025 „Justitia constituțională – fundament al statului de drept Republica Moldova”	103

TRIBUN AL POPORULUI

Victoria FURTUNĂ
magistru în drept,
ex-procuror al Republicii Moldova,
Președinte al Partidului Politic
„Moldova Mare”

ADRESARE CĂTRE POPOR

Stimați cetățeni,

Astăzi vorbesc în fața voastră nu ca politician, ci ca fiică a acestui pământ, ca cetățean care a jurat credință patriei și Constituției Republicii Moldova – legea noastră supremă, fundamentul pe care se clădește statul, libertatea și demnitatea noastră.

Constituția nu este doar o carte cu articole. Constituția este contractul sacru dintre stat și popor. Ea este expresia voinței suverane a cetățenilor. Este temelia care garantează drepturile, libertățile și egalitatea tuturor, fără deosebire de etnie, religie, limbă sau convingeri.

Dar ce s-a întâmplat cu acest fundament în ultimii ani?

Am asistat la încălcări flagrante ale Constituției:

Am văzut cum puterea executivă a subordonat justiția, cum s-au luat decizii în afara voinței poporului, cum neutralitatea statului a fost sfidată, cum s-au atacat limba noastră, credința noastră, istoria noastră.

Am văzut cum voința populară este manipulată prin proiecte străine, iar suveranitatea națională a fost sacrificată pentru interese ideologice străine de spiritul Constituției.

Este timpul să spunem răspicat:

Constituția nu este opțională. Constituția nu este un decor. Constituția este Legea Supremă!

Iar cine o încalcă – indiferent de funcția pe care o deține – trebuie tras la răspundere, în numele poporului și al justiției.

Noi, Partidul Politic „Moldova Mare”, ne ridicăm pentru restabilirea ordinii constituționale.

Ne ridicăm pentru separarea reală a puterilor în stat.

Pentru o justiție independentă.

Pentru o armată neutră, loială doar poporului moldovenesc.

Pentru o politică externă în interesul cetățeanului, nu al hegemonilor globali.

Vrem o Moldova în care Constituția să nu mai fie încălcată de guvernanți cu interese ascunse.

Vrem o Moldova în care fiecare cetățean să fie protejat de lege, nu persecutat de ea.

Vrem o Moldova în care statul nu doar vorbește despre drepturi, ci le și garantează.

Astăzi, de la această tribună, chem la unitate. Chem la trezirea conștiinței naționale.

Nu avem nevoie de revoluții sângeroase, ci de revoluția respectului față de Constituție.

Fără respect pentru legea supremă – nu există stat, nu există libertate, nu există viitor.

Jurăm credință poporului și Constituției Republicii Moldova!

Moldova Mare va fi garantul acestei credințe.

Trăiască Republica Moldova liberă, neutră și suverană!

PROIECT DE LEGE CU NORME NECONSTITUȚIONALE
SUBSCRIEM LA APELUL PUBLIC

Dumitru PULBERE

Ex-președinte al Curții Constituționale
Președintele Consiliului Institutului Justiției Constituționale

Institutul Justiției Constituționale subscrie la Apelul public semnat de mai multe ONG-uri și persoane referitor la Proiectul de lege nr.435 pentru modificarea unor acte normative (procesul de elaborare și promovare a proiectelor actelor normative)
<https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=4e63ea86-0e2c-4f97-9257-f954379f4db6>

Proiectul de lege nr.435 prevede mai multe norme de drept necesare pentru îmbunătățirea procedurilor de elaborare și adoptare a actelor normative, **dar excluderea traducerii obligatorie a textului legii în limba rusă și în alte limbi, aceasta vizând în primul rând versiunea Monitorului oficial**, va conduce de fapt la îngrădirea accesului la justiție în primul rând al vorbitorilor de limba rusă, dar și ale altor minorități naționale din Republica Moldova.

Astfel, contrar prevederilor Constituției Republicii Moldova, dar și multor altor legi, cetățenii Republicii Moldova vor fi lipsiți de accesul liber la justiție, la textele actelor normative limitându-se dreptul lor de a le cunoaște, și respectiv afectând toate drepturile și libertățile fundamentale cetățenești ale populației din Republica Moldova.

PETIȚIE ONLINE
privind declararea lui Herman von Hebel,
Victoria HENLEY și Nona TSOTORIA ca persoane indezirabile
pe teritoriul Republicii Moldova, urmată de expulzarea sa
imediată și necondiționată

Victoria FURTUNĂ
magistru în drept,
ex-procuror al Republicii Moldova

Potrivit art. 55 alin. (1) din Legea nr. 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova, *„declararea străinului persoană indezirabilă este o măsură asiguratorie de autoritate, dispusă împotriva unui străin care a desfășurat, desfășoară ori în a cărui privință există indicii temeinice că intenționează să desfășoare activități de natură să pună în pericol securitatea națională sau ordinea publică”.*

Alin. (5) al aceluiași articol din Legea nr. 200/2010 statuează - *„perioada pentru care un străin poate fi declarat persoană indezirabilă este de la 5 la 15 ani, cu posibilitatea prelungirii termenului cu o nouă perioadă cuprinsă între aceste limite, în cazul în care se constată că motivele care au determinat luarea acestei măsuri nu au încetat”.*

Raportând textele de lege la conduita străinului Herman von HEBEL se constată că acesta realizează acțiuni care pun în pericol securitatea și ordinea publică din Republica Moldova.

Un prim episod, rezidă în faptul că acesta este membrul activ al unui grup criminal organizat care urmărește scopul de a captura sistemul de drept din Republica Moldova, prin plasarea în funcții decizionale a persoanelor implicate în acte de corupție care sunt șantajabile și vor executa indicațiile conducătorului grupului criminal organizat.

Astfel, străinul Herman von HEBEL în complicitate cu Victoria HENLEY, Nona TSOTORIA și alte persoane neidentificate din Secretariatul Comisiei de evaluare a candidaților la funcția de membru în organele de

autoadministrare ale procurorilor și judecătorilor au tăinuit informații legate de implicarea în acte de corupție a candidatului Iulian MUNTEANU și a participat la emiterea actului administrativ favorabil a promovare a evaluării. În context se atestă o bănuială rezonabilă privind comportamentul corupțional care aduc atingere încrederii societății în sistemul de drept.

Același Herman von HEBEL, prin manifestarea șovinismului față de cetățenii nerezidenți ai Republicii Moldova, care își câștigă bucata de pâine peste hotare, la munci plătite derizoriu, a recurs la acte de discriminare și persecuție judecătorului Ion CHIRTOACĂ.

Mai mult, străinul Herman von Hebel reprezintă elementul subversiv care atentează grav la regimul constituțional, prin segregarea judecătorilor, procurorilor și a cetățenilor Republicii Moldova.

Potrivit art. 4 alin. (2) lit. k) din Legea nr. 618/1995 *„pericol deosebit pentru securitatea statului prezintă acțiunile/inacțiunile orientate spre materializarea următoarelor fapte, precum și materializarea acestora: (...) implicarea în manifestări de corupție a persoanelor cu funcții de demnitate publică, a angajaților din cadrul organelor de ocrotire a normelor de drept și/sau din cadrul autorităților de control, care, în virtutea funcției/statutului, săvârșesc o acțiune sau inacțiune ilegală în interesul sau la indicația unui grup criminal organizat ori a unei organizații criminale sau care au pus în aplicare scheme de fapte coruptibile ce prejudiciază buna funcționare a instituției în care activează ori buna funcționare a ramurilor economiei naționale”*.

Potrivit art. 123/1 Cod penal al Republicii Moldova, *„prin persoană publică străină se înțelege: orice persoană, numită sau aleasă, care deține un mandat legislativ, executiv, administrativ sau judiciar al unui stat străin; persoana care exercită o funcție publică pentru un stat străin, inclusiv pentru un organ public sau o întreprindere publică străină; persoana care exercită funcția de jurat în cadrul sistemului judiciar al unui stat străin”*.

Pentru aceste motive, facem apel la vigilența organelor de control al activității străinilor pe teritoriul Republicii Moldova și anume Serviciul de Informații și Securitate, Inspectoratul General pentru Migrație, și inițiem procedura de colectare a semnăturilor pentru declararea străinilor Herman von HEBEL, Victoria HENLEY, Nona TSOTORIA, ca fiind persoane indezirabilă.

Mai multe detalii și motivele care au stat la baza acestei petii le puteți afla accesând

https://www.petitiononline.com/petitie_privind_declararea_lui_herman_von_hebel_victoria_henley_i_nona_tsatoria_ca_persoane_indezirabile?fbclid=IwZXhobgNhZWwCMATAARodCy1QAaRXN-3CdqB7KnJJuReJf31N8_49q6obYPwWMuC_aoXCdZU5egM_aem_AdM2Q_hg_njxWYoo1bPcmhODshsIbiUwajZpSIa1A5Vk8S9vDZ7DiOFkd4x_6FT5hb4fdDwqTVPOHvEZtpBYxRIA

COMENTARIU CRITIC
al monografiei „Identitatea constituțională
a statului moldovenesc”

Mihail BÎRGĂU

Doctor Habilitat în drept, Profesor universitar

Cu referire la monografia „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, vom expune mai multe opinii, dar în primul rând ne vom expune asupra faptului - ce prezintă monografia dată și care este valoarea ei în formatul unei lucrări științifice din domeniul științelor juridice?!

Așa, lecturând lucrarea monografică „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, constatăm că este o Monografie cu literă Mare, o carte de temelie, cu valoare identitară, cu pretenția de a afirma parcursul constituțional al țării noastre și identitar al poporului moldovenesc, a statului de drept Republica Moldova. În așa mod, monografia dată este o manoperă științifică realizată de un colectiv de autori – persoane emerite și notorii, bine cunoscute în domeniul dreptului național din Republica Moldova, așa ca Boris NEGRU, doctor în drept și profesor universitar, Gheorghe COSTACHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar și academician, Valeriu KUCIUK, doctor în drept și lector universitar, Irina IACUB, doctor în drept și conferențiar universitar, Alina NEGRU, doctor în drept și conferențiar universitar, Dumitru PULBERE, ex-președinte al Curții Constituționale, Victor STEPANIUC, doctor în istorie și lector universitar, dar și Valeriu RENIȚĂ, scriitor și publicist,

Vom remarca, că monografia în cauză compusă din două volume, se prezintă a fi o lucrare realizată la adevăratele standarde valorice în lumea contemporană, indiscutabil tot mai reglementată, în care limbajul juridic devine din ce în ce mai condiționat de Legile supreme. Ea este o relevantă demonstrație, că o abordare corectă de bună calitate poate cu succes să pună în dialog cele două elemente fundamentale ale unui stat: Constituția și constituționalismul, ambele inserate într-o considerabilă abundență, atât de drept, cât și de fapt, care consolidează și nuanțează în mod strălucit parcursul ultimilor 100 de ani a statului moldovenesc.

Setul monografic este destul de masiv, și totuși ușor de citit, or prin bogăția abordărilor și a analizelor juridice efectuate de autori, se oferă cititorului un parcurs inteligent și bine informat despre componentele individuale ale legilor supreme de care s-a condus statul moldovenesc în parcursul sau identitar constituțional din perioada anilor 1918 – până în prezent.

Autorii utilizează o ingenioasă și elegantă exprimare juridică, probând calitățile sale de cercetători remarcabili, fiind îndreptățiți să ocupe scena dreptului constituțional prin argumentare captivantă, oferind cititorului posibilitatea de a aprecia argumentele juridice în favoarea unei căi importante și deosebite a parcursului constituțional al Moldovei.

Gândită și alcătuită după criteriile valorice specifice unui asemenea tip de scriere juridică, respectând eseul monografic al unor studii de caz, evidențiind o neîndoieală cunoaștere nu doar a structurării, ci și a compatibilizării sectoarelor de deschidere, analiză comparată și sinteză juridică, lucrarea se dovedește a fi o carte atractivă, prezentând setul de Constituții – fiecare valabilă la timpul său, dar și trădând excelenta competență și scrierea juridică a comentariilor cu măiestria dibace și profesională a autorilor, ceea ce-i conferă Cititorului o lectură profesională plăcută și incitantă.

Astfel, monografia în două volume ne dezvăluie un set de constituții real existente și aplicate pe teritoriul actualei Republic Moldova, plasate în viziuni complexe de cercetători insistenți și exacți, care având o experiență academico-didactică de decenii, oferă cititorului răspunsurile la mai multe întrebări care vizează existența, locul și importanța constituționalismului moldovenesc, dar și a identității constituționale a statului Republica Moldova.

Urăm succese colectivului de autori, și exprimăm speranțe în noi realizări pe tărâmul științifico-didactic, dar și cel academico-științific consacrate științelor juridice.

20 decembrie 2024

ÎNCĂLCĂRI CONSTITUȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA (2019–PREZENT)

Victoria FURTUNĂ
magistru în drept,
ex-procuror al Republicii Moldova,
Președinte
al Partidului Politic „Moldova Mare”

Abstract

Acest raport este o analiză detaliată, articol cu articol, a celor mai grave încălcări ale normei constituționale, oferind totodată soluții legislative și instituționale de redresare. Scopul nu este politic, ci civic și juridic – un apel la responsabilitate, adresat cetățenilor, experților, organizațiilor internaționale și decidenților politici. Când Constituția Cade, Cade Totul. Or, Constituția nu este doar o carte de legi. Este contractul sacru dintre stat și cetățean, fundamentul pe care se clădește încrederea într-o țară. În perioada 2019–2024, acest contract a fost pus la grea încercare. Respectarea Constituției garantează fiecărui om protecția drepturilor, egalitatea în fața legii și limite clare pentru orice formă de putere. Când acest document este încălcat, dispare ordinea. Apare abuzul. Se instalează frica. Nu există democrație acolo unde Constituția e tratată ca un text opțional. Nu există justiție acolo unde puterea interpretează legea în funcție de interese. Fiecare pas peste litera Constituției este un pas spre dictatură. Fiecare tăcere devine complicitate. Apărarea Constituției nu este doar datoria juriștilor. Este responsabilitatea fiecărui cetățean care își dorește o țară dreaptă, liberă și sigură. Căci atunci când Constituția cade, cade totul.

INTRODUCERE:

RADIOGRAFIA UNEI DERIVE CONSTITUȚIONALE

În perioada 2021–2024, con form unei analize juridico-constituționale, populația Republicii Moldova a fost atrasă într-o degradare constantă a statului de drept, sub guvernarea Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) și subconfucerea și influența directă sau indirectă a Președintelui Maia Sandu.

Reforme promise, deseori prezentate drept pași spre integrarea europeană, au fost frecvent implementate prin metode ce au ignorat sau încălcat Constituția.

ARTICOLUL 2 ALIN. (2) DIN CONSTITUȚIE

– UZURPAREA PUTERII DE STAT

În perioada examinată, Republica Moldova a traversat o serie de reforme judiciare menite să combată corupția și să alinieze sistemul judiciar la standardele europene. Totuși, aceste reforme au generat controverse și acuzații de uzurpare a puterii de stat, în special în ceea ce privește influența politică asupra instituțiilor judiciare.

Reforme și controverse în justiție (2019–2024):

- **Evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor:** În 2022, guvernul a inițiat un proces de evaluare a candidaților pentru funcțiile vacante din Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) și Consiliul Superior al Procurorilor (CSP), ca prim pas către o reformă judiciară sistemică pentru a combate corupția. Acest proces a inclus o comisie de evaluare formată din membri naționali și internaționali. Cu toate acestea, au existat îngrijorări cu privire la obiectivitatea și echitatea acestui proces, unii judecători demisionând în masă pentru a evita evaluarea.
- **Numiri controversate la Curtea Constituțională:** În noiembrie 2023, Viorica Puica, președinte interimar al Curții Supreme de Justiție, a fost numită judecător la Curtea Constituțională. Deși numirea sa a fost susținută de CSM, anterior, în martie 2021, Parlamentul a refuzat numirea ei la Curtea Supremă, fără a oferi motive clare, ceea ce a ridicat semne de întrebare privind transparența și influența politică în aceste decizii.
- **Politizarea CSM și CSP:** Modificările legislative și evaluările externe au fost percepute de unii critici ca mijloace de a politiza și controla aceste instituții-cheie ale sistemului judiciar, sub pretextul reformelor necesare pentru integrarea europeană.

Soluții propuse pentru remedierea situației:

1. Anularea legii evaluării externe și elaborarea unei noi legi în cooperare cu experți internaționali.
2. Resetarea CSM și CSP prin alegeri independente.
3. Comisie parlamentară de anchetă pentru uzurparea instituțiilor.
4. Lege pentru protecția independenței magistraților.

Analiză comparativă cu alte state și legislația internațională:

Reformele judiciare sunt provocatoare și necesită un echilibru delicat între combaterea corupției și respectarea independenței judiciare. De exemplu, în Albania, procesul de vetting al judecătorilor și procurorilor a fost implementat cu sprijin internațional, dar a întâmpinat dificultăți și critici similare. Conform standardelor internaționale, cum ar fi cele stabilite de Comisia de la Veneția, orice reformă judiciară trebuie să respecte principiile statului de drept și să evite ingerințele politice.

Concluzie: Deși reformele judiciare au avut scopul declarat al alinierii la standarde europene, ele au fost utilizate pentru controlul politic al sistemului. Este necesară reechilibrarea

raportului dintre executiv și sistemul judiciar prin măsuri de transparență, resetare democratică și sprijin internațional.

ARTICOLUL 6 DIN CONSTITUȚIE

– SEPARAREA ȘI COLABORAREA PUTERILOR

Încălcări semnalate:

- Fuzionarea ramurilor executivă și legislativă: Parlamentul a fost perceput ca un organ decorativ, iar Guvernul a beneficiat de decizii favorabile emise de Curtea Constituțională.
- Subordonarea puterii judecătorești: Președinția a influențat deschis sistemul de justiție, afectând independența acestuia.

Soluții propuse:

1. Amendamente constituționale: Clarificarea și întărirea separării puterilor în stat.
2. Consiliu național pentru echilibru instituțional: Crearea unui organism independent care să monitorizeze și să asigure echilibrul între puteri.
3. Aviz obligatoriu al Comisiei de la Veneția: Obținerea avizului pentru legile ce vizează justiția, asigurând conformitatea cu standardele internaționale.
4. **Consolidarea rolului opoziției în Parlament: Asigurarea unui proces legislativ echitabil și incluziv.**

Analiză comparativă:

În democrațiile consolidate, separarea puterilor este esențială pentru prevenirea abuzurilor. De exemplu, în Germania, sistemul de checks and balances asigură că nicio ramură a puterii nu poate domina celelalte.

Concluzie: Separarea puterilor a fost afectată grav, în special prin subordonarea Parlamentului și justiției. Este necesară clarificarea constituțională a atribuțiilor și introducerea de mecanisme independente de monitorizare instituțională.

ARTICOLUL 7 DIN CONSTITUȚIE

– SUPREMAȚIA CONSTITUȚIEI

Încălcări semnalate:

- Refuzul de a semna decretul de numire a bașcanului Găgăuziei: Președintele a refuzat să semneze decretul de numire, invocând motive politice.
- Declarații despre „aplicarea contextuală” a Constituției: Acestea au fost percepute ca o relativizare a legii supreme.

Soluții propuse:

1. Clarificarea atribuțiilor președintelui prin lege: Definirea clară a competențelor și responsabilităților.
2. Mecanism automat de control constituțional: Instituirea unui mecanism care să intervină în caz de refuzuri abuzive.
3. Formare obligatorie în drept constituțional pentru înalți funcționari: Asigurarea cunoașterii și respectării Constituției.

4. Limitarea interpretărilor extinse ale Curții Constituționale: Prevenirea deciziilor care pot submina supremația Constituției.

Analiză comparativă:

În Franța, Consiliul Constituțional veghează la respectarea Constituției, iar deciziile sale sunt definitive și obligatorii.

Concluzie: Supremația Constituției a fost relativizată prin decizii arbitrare și interpretări politizate. Este esențială întărirea rolului normei constituționale și instituirea unor mecanisme de corectare automată în caz de abuz.

ARTICOLELE 10 ȘI 111 DIN CONSTITUȚIE – UNITATEA POPORULUI, TRANSNISTRIA ȘI AUTONOMIA GĂGĂUZIEI

Încălcări semnalate:

- Blocarea accesului democratic al bașcanului ales: Împiedicarea bașcanului Găgăuziei de a-și exercita mandatul.
- Ignorarea dialogului cu regiunea transnistreană: Lipsa unor inițiative concrete de dialog și reintegrare.
- Impunerea de bariere economice: Măsuri care afectează negativ economia regiunilor autonome.

Soluții propuse:

1. Adoptarea unui Cod al autonomiilor: elaborarea unui cadru legal clar pentru funcționarea autonomiilor.
2. Mecanism de dialog instituțional cu Găgăuzia: Crearea unui canal oficial de comunicare și negociere.
3. Plan de reintegrare a regiunii transnistrene: Strategii clare pentru soluționarea conflictului.
4. Sancțiuni în Constituție pentru nerespectarea alegerilor locale: Asigurarea respectării voinței electoratului local.

Analiză comparativă:

Spania oferă un exemplu de autonomie regională prin statutul Cataloniei, unde există mecanisme de dialog și respect reciproc între guvernul central și cel regional.

Concluzie: Neimplicarea statului în protejarea autonomiei și în dialogul cu regiunile separatiste alimentează fragmentarea socială. Este nevoie de un Cod al autonomiilor, sancțiuni constituționale și mecanisme de dialog instituțional real.

ARTICOLUL 11 DIN CONSTITUȚIE – NEUTRALITATEA

Încălcări semnalate:

- Declarații de renunțare la neutralitate: Oficiali au exprimat intenții de aderare la alianțe militare.
- Intenții de aderare la alianțe militare: Acestea contravin statutului de neutralitate consfințit constituțional.

Soluții propuse:

1. Adoptarea Legii privind statutul de neutralitate a Republicii Moldova: Stabilirea clară a neutralității și a procedurii de modificare doar prin referendum.
2. Consiliu național pentru politica de securitate și neutralitate: Monitorizarea și implementarea politicilor de neutralitate.
3. Parteneriate de garantare a neutralității fără alianțe militare: Colaborări internaționale care respectă neutralitatea.

Analiză comparativă:

Elveția menține o politică strictă de neutralitate, evitând aderarea la alianțe militare și concentrându-se pe diplomatie și ajutor umanitar.

Concluzie: Neutralitatea trebuie garantată prin lege organică, referendum și mecanisme de supraveghere independente.

ARTICOLUL 13 DIN CONSTITUȚIE

– LIMBA DE STAT ȘI LIMBILE MINORITARE

În martie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a modificat, prin lege ordinară, denumirea limbii de stat din „limba moldovenească” în „limba română”, fără a urma procedura de revizuire constituțională prevăzută de articolul 142 din Constituție.

Fapte relevante (2019–2024):

- Modificarea unilaterală a articolului 13 fără referendum constituțional sau majoritate calificată.
- Lipsa consultărilor publice și a unei evaluări de impact asupra comunităților minoritare.
- Reacții negative din partea unor lideri locali și organizații etnice, care au denunțat excluderea din procesul decizional.

Soluții propuse:

1. Revenirea la procedura constituțională corectă pentru amendamente.
2. Adoptarea unei legi organice privind protecția limbilor minoritare.
3. Crearea unui Consiliu parlamentar consultativ pentru echilibru lingvistic.

Analiză comparativă:

În Canada, schimbările privind limba oficială se realizează prin consultări largi. În Finlanda, statutul limbii suedeze este protejat în regiunile majoritar finlandeze.

Concluzie: Se impune revenirea la procedura legală și garantarea echilibrului lingvistic.

ARTICOLELE 16 ȘI 21 DIN CONSTITUȚIE

– EGALITATEA ȘI PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE

Încălcarea drepturilor fundamentale prin stigmatizare publică și atacuri politice fără bază legală.

Fapte relevante:

- Etichetarea oponentilor politici drept „trădători”, „agenți ai Kremlinului”, „elemente corupte”, fără hotărâri judecătorești.

- Amplificarea mesajelor stigmatizante prin mass-media afiliată statului.
- Arestări sau anchete anunțate public înaintea procedurilor judiciare oficiale.

Soluții propuse:

1. Lege privind responsabilitatea declarațiilor publice ale demnitarilor.
2. Cod de etică publică aplicabil instituțiilor și funcționarilor de stat.
3. Mecanism independent pentru monitorizarea discursului oficial.

Analiză comparativă:

În Franța și Germania, atacurile publice din partea oficialilor sunt reglementate strict.

CEDO a stabilit că oficialii nu pot declara public vinovăția unei persoane înainte de condamnare.

Concluzie: Este necesară reglementarea discursului oficial în raport cu cetățenii și instituțiile statului.

ARTICOLUL 17 DIN CONSTITUȚIE – CETĂȚENIA

Tentativa de retragere arbitrară a cetățeniei subminează statul de drept și siguranța juridică.

Fapte relevante:

- Propunerea legislativă de retragere a cetățeniei pe baza notelor SIS, fără decizie judecătorească.
- SIS ar fi devenit unicul organ decident în aceste cazuri.
- Critici din partea experților privind lipsa de fundament legal și riscul de arbitrar.

Soluții propuse:

1. Respingerea definitivă a proiectului de lege privind retragerea cetățeniei pe bază de note SIS.
2. Revizuirea legii cetățeniei, cu introducerea controlului judiciar obligatoriu.
3. Instituirea unei Curți administrative speciale pentru cauze privind statutul cetățeniei.

Analiză comparativă:

În Marea Britanie și Germania, retragerea cetățeniei este posibilă doar cu garanții judiciare și doar în cazuri extreme.

Concluzie: Cetățenia nu trebuie să devină instrument politic. Moldova trebuie să se alinieze standardelor europene.

ARTICOLUL 20 DIN CONSTITUȚIE – ACCESUL LA JUSTIȚIE

Între 2019–2024, multiple sesizări privind abuzuri administrative, achiziții publice dubioase și corupție în instituțiile guvernamentale au fost ignorate sau clasate fără investigații temeinice.

Fapte relevante:

- Anchetele jurnalistice nu au fost urmate de dosare penale.
- Petiții și denunțuri fără răspuns legal în termen.
- Procuratura a refuzat investigarea dosarelor sensibile politic.

Soluții propuse:

1. Comisie parlamentară independentă pentru investigarea abuzurilor.
2. Reformarea CSM pentru garantarea echității în desemnarea judecătorilor.
3. Mecanism național de recurs constituțional accesibil tuturor cetățenilor.

Analiză comparativă:

În Germania și Franța, accesul la justiție este garantat prin tribunale administrative și mecanisme constituționale de control.

Concluzie: Fără acces real la justiție, statul de drept devine o ficțiune. Reformele sunt necesare în regim urgent și de substanță.

ARTICOLUL 32 DIN CONSTITUȚIE

– LIBERTATEA OPINIEI ȘI A EXPRIMĂRII

Restricționarea mass-mediei și cenzura indirectă subminează democrația.

Fapte relevante:

- Suspendarea licențelor pentru 6 posturi TV în decembrie 2022 fără decizie judecătorească.
- ONG-uri pro-guvernamentale care dictează „standardele de presă”.
- Blocarea platformelor alternative și intimidarea jurnaliștilor critici.

Soluții propuse:

1. Reorganizarea și depolitizarea Consiliului Audiovizualului.
2. Lege privind garantarea pluralismului mediatic.
3. Interzicerea cenzurii indirecte prin ONG-uri finanțate de stat.

Analiză comparativă:

În Cehia și Letonia, combaterea propagandei respectă strict libertatea presei. CEDO a stabilit că restricțiile trebuie să fie proporționale și motivate.

Concluzie: Libertatea presei este pilon al democrației. Măsurile actuale pun acest pilon în pericol.

ARTICOLUL 38 DIN CONSTITUȚIE

– DREPTUL DE VOT ȘI DE A FI ALES

Manipularea procesului electoral și excluderea adversarilor politici contravin principiilor democratice.

Fapte relevante:

- Interdicția unor partide de a participa în alegeri.
- Implementarea votului prin corespondență fără garanții de transparență.
- Utilizarea resurselor administrative în favoarea puterii.

Soluții propuse:

1. Revizuirea Codului Electoral cu experți internaționali.
2. Introducerea unui corp permanent de observatori internaționali.
3. Reorganizarea CEC și garantarea parității politice.

Analiză comparativă:

În România, CEC este un organ paritar. În Canada, votul prin corespondență este reglementat și auditat.

Concluzie: Alegerile nu pot fi considerate libere fără participare deschisă și reguli clare.

ARTICOALELE 40 ȘI 41 DIN CONSTITUȚIE – LIBERTATEA ÎNTRUNIRILOR ȘI A PARTIDELOR

Reprimarea protestelor și amenințările cu interzicerea partidelor pun în pericol pluralismul.

Fapte relevante:

- Intervenția poliției la protestele pașnice din 2022–2023.
- Declarații privind interzicerea partidelor „pro-est”, fără bază legală.
- Presiuni asupra organizatorilor manifestațiilor.

Soluții propuse:

1. Lege specială pentru garantarea dreptului la întruniri fără ingerințe abuzive.
2. Limitarea competențelor SIS și MAI privind organizarea civică.
3. Monitorizare permanentă OSCE a libertății de asociere și întrunire.

Analiză comparativă:

În Polonia, Ungaria și Franța, protestele sunt protejate ca forme legitime de exprimare.

Concluzie: Orice restricție trebuie să fie excepțională și reglementată clar.

ARTICOLUL 46 DIN CONSTITUȚIE – DREPTUL LA PROPRIETATE

Presiunea administrativă și lipsa unei amnistii fiscale afectează dreptul la proprietate.

Fapte relevante:

- Investigarea averilor „nejustificate” fără amnistie fiscală.
- Lipsa reglementării proprietăților dobândite anterior reformelor.
- Abuzuri administrative în confiscarea extinsă.

Soluții propuse:

1. Adoptarea unei legi privind amnistia fiscală.
2. Clarificarea regimului proprietății post-reforme fiscale.
3. Mecanism legal de protecție a bunurilor dobândite legal.

Analiză comparativă:

În Italia și Spania, amnistiiile fiscale reglează situații juridice complexe.

Concluzie: Statul nu poate acționa arbitrar în raport cu proprietatea cetățenilor.

ARTICOLUL 60 DIN CONSTITUȚIE – PARLAMENTUL

Transformarea Parlamentului într-un organ docil încalcă principiul pluralismului și al controlului puterii.

Fapte relevante:

- Aprobarea rapidă a proiectelor guvernamentale fără dezbateri.
- Blocarea inițiativelor opoziției.

- Excluderea deputaților incoizi din comisii.

Soluții propuse:

1. Reformarea regulamentului Parlamentului pentru garantarea pluralismului.
2. Transmisiunea integrală a dezbaterilor și voturilor parlamentare.
3. Acces egal la inițiativă legislativă pentru toate fracțiunile.

Analiză comparativă:

În țările nordice, opoziția are zile legislative proprii. În Germania, toate fracțiunile au acces egal la tribună.

Concluzie: Parlamentul trebuie să redevină o instituție activă de control și dezbateri.

ARTICOLUL 75 DIN CONSTITUȚIE – REFERENDUMUL

Instrumentalizarea referendumului UE fără cadru legal clar subminează suveranitatea populară.

Fapte relevante:

- Lipsa unei legi privind statutul juridic al referendumurilor.
- Lipsa unui obiectiv constituțional explicit.
- Referendumul folosit ca mijloc de campanie politică.

Soluții propuse:

1. Lege privind organizarea referendumurilor cu valoare juridică.
2. Interzicerea referendumurilor fără obiectiv constituțional clar.
3. Supraveghere internațională permanentă.

Analiză comparativă:

În Elveția și Franța, referendumul este reglementat strict, cu obiective clare.

Concluzie: Referendumul trebuie să fie expresia autentică a voinței populare, nu un instrument politic.

ARTICOALELE 77 ȘI 78 DIN CONSTITUȚIE – FUNCȚIA PREZIDENTIALĂ

Depășirea atribuțiilor constituționale de către președinte afectează echilibrul puterilor în stat.

Fapte relevante:

- Influență asupra numirii procurorului general și președintelui CSM.
- Aprobarea neformală a politicilor guvernamentale.
- Presiuni publice asupra instituțiilor independente.

Soluții propuse:

1. Amendarea Constituției pentru clarificarea atribuțiilor prezidențiale.
2. Mecanism automat de suspendare temporară în caz de conflict instituțional.
3. Raport anual public de activitate al președintelui.

Analiză comparativă:

În Italia și Germania, funcția prezidențială este simbolică și neutră.

Concluzie: Funcția prezidențială trebuie redefinită pentru a preveni centralizarea excesivă a puterii.

ARTICOLUL 102 DIN CONSTITUȚIE – ACTELE GUVERNULUI

Utilizarea deciziilor informale și a CSE în locul actelor oficiale legale este o abatere periculoasă.

Fapte relevante:

- Suspendarea licențelor TV prin decizii ale CSE.
- Alocări bugetare și modificări fiscale fără lege.
- Lipsa publicării unor decizii în Monitorul Oficial.

Soluții propuse:

1. Interzicerea utilizării actelor informale în guvernare.
2. Reglementarea clară a regimului stării de urgență.
3. Limitarea duratei și puterii CSE prin lege organică.

Analiză comparativă:

În Belgia și Spania, starea de urgență este reglementată strict și necesită aprobarea parlamentului.

Concluzie: Guvernarea prin decizii nepublice este incompatibilă cu statul de drept.

ARTICOALELE 114, 116, 121¹, 125¹ DIN CONSTITUȚIE – JUSTIȚIA, CSM ȘI CSP

Politizarea justiției și controlul executiv asupra organelor de autoadministrare judecătorească.

Fapte relevante:

- Evaluări externe aplicate discreționar și fără drept real de contestare.
- Numiri în CSM și CSP fără consultarea adunărilor generale.
- Presiune asupra magistraților critici.

Soluții propuse:

1. Alegeri democratice și transparente în CSM și CSP.
2. Observatori internaționali permanenți în procesul de selecție.
3. Blocarea ingerinței executivului în procedura disciplinară și de promovare.

Analiză comparativă:

În Lituania și Estonia, CSM este complet autonom. Comisia de la Veneția a criticat Moldova pentru lipsa de garanții.

Concluzie: Independența justiției este vitală pentru democrație. Politizarea distruge încrederea publică.

CONCLUZIE FINALĂ

Această analiză detaliată demonstrează că, între 2019 și 2024, Republica Moldova a trecut printr-o deteriorare sistematică a ordinii constituționale.

Încălcările multiple, indiferent de justificarea politică, au afectat echilibrul puterilor, drepturile fundamentale, independența justiției și

integritatea procesului electoral. Pentru ca Moldova să redevină un stat de drept autentic, este esențială reparația constituțională, aplicarea soluțiilor propuse în acest raport și implicarea activă a cetățenilor, experților, organizațiilor internaționale și instituțiilor democratice în reconstruirea legalității și democrației.

Respectarea Constituției trebuie să redevină regula, nu excepția. De asemenea, este imperativă efectuarea unor audite și expertize de specialitate care să investigheze abuzurile admise la adoptarea legilor, precum și modul de modificare a Constituției în afara cadrului legal. În acest sens, se impune elaborarea unei legi ferenda care să permită delegarea atribuțiilor de analiză, expertiză și control către specialiști independenți în domeniul constituțional și juridic, cu rolul de a restabili ordinea legală și a preveni repetarea unor astfel de derapaje în viitor.

ESENȚA ȘI INSTITUȚIONALIZAREA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE – GARANT AL ECURITĂȚII CONSTITUȚIEI ÎN STATUL DE DREPT CONTEMPORAN

Gheorghe COSTACHI

Doctor abilitat în drept, profesor universitar,
academician al Academiei Internaționale de Cadre
pe lângă UNESCO și Consiliul Europei,
academician al Academiei de Științe ale Naturii din Federația Rusă
Membru de onoare al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei
MD-2049, mun. Chișinău, GSM: 069125188
e-mail: costachi70@mail.ru

Este dificil a spune când a apărut termenul de justiție constituțională, însă de la apariția sa practic nu au încetat preocupările specialiștilor de a-l defini și a-i elucida conținutul, acesta fiind susceptibil de mai multe înțelesuri. În același timp, și menirea unei asemenea forme de justiție a variat în funcție de înțelesul concret care i s-a dat.

În prezent, date fiind complexitatea vieții sociale, politice și juridice a societății, valoarea socială deosebită recunoscută a Constituției, ca Lege Supremă a țării, precum și necesitatea tot mai pronunțată de asigurare a regimului legalității și constituționalității, au devenit, în viziunea noastră, tot mai pronunțate actualitatea și oportunitatea identificării locului și menirii justiției constituționale în cadrul statului, cu scopul final de a spori eficiența practică a acesteia¹.

¹ Costachi Gh., Railean P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 10, p. 4.

Pornind de la cele enunțate, noi, savanții, cercetătorii, practicienii atât din Republica Moldova, cât și din România, Rusia, Franța și alte țări, cum ar fi: V. Pușcaș, I. Guceac, Gh. Costachi, A. Smochină, V. Zaporojan, V. Kuchiuk. I. Iacub, E. Aramă, T. Cârnaț, V. Zubco, Gh. Avornic, A. Armeanic, Al. Arseni, D. Pulbere, V. Popa, I. Deleanu, I. Muraru, M. Bădescu, E. S. Tănăsescu, M. Constantinescu, T. Ionașu, M. Fromont, T. Draganu, I. Vida, Al. Radu, H. B. Butruk, O. M. Иванова, H. Kelsen și Ch. Einsenmann și alții în continuare ne propunem o abordare terminologică și de esență a justiției constituționale și a conceptelor strâns legate de aceasta, care îi formează conținutul, în vederea elucidării menirii sale în statul de drept contemporan.

Pentru prima dată sintagma „justiție constituțională” a fost propusă de către H. Kelsen și Ch. Einsenmann, care o înțelegeau ca „garanția jurisdicțională a supremației Constituției”² sau „o formă de justiție sau, mai exact, de jurisdicție care privește legile constituționale” fără de care constituția nu este decât „un program politic, obligatoriu numai moralmente”³.

În încercarea de a defini sintagma, prof. I. Deleanu susține că *justiția constituțională* este acea formă de justiție care se înfăptuiește pe baza și în cadrul Constituției. Este anevoios însă de delimitat astfel termenul de *justiție constituțională* de celelalte forme de justiție care, de asemenea, mai întâi sau poate în cele din urmă, se înfăptuiesc tot pe baza și în cadrul Constituției. Prin urmare, locuțiunea *justiție constituțională* reclamă un sens propriu, distinctiv⁴.

Potrivit cercetătorilor I. Muraru și M. Constantinescu, în doctrina contemporană poate fi atestată preferința pentru folosirea metonimică a termenului „justiție constituțională”, pentru a desemna, de fapt, organul de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională. Cu toate acestea,

² Kelsen H. *Le controle de constitutionnante des fals. Une etude comparative de Constitutions autrichienne et americaine*. In: REDC, 1990, nr. 1, p. 204.

³ Eisenmann Ch. *La justice constitutionnelle et la Haute Cour Constitutionnelle d'Autriche*. Paris: Economica, PUAM, 1986, p. 291.

⁴ Deleanu I. *Justiția constituțională*. București: Lumina-Lex, 1995, p. 9.

formularea „justiție constituțională” este considerată prea generală. Ea nu exprimă cu exactitate nici autoritatea competentă și nici competența acesteia, așa cum rezultă din reglementările constituționale și legale, fiind astfel susceptibilă de mai multe înțelegeri. Astfel, dacă în sensul clasic *justiția* înseamnă a face dreptate și presupune existența unui litigiu, din examinarea dispozițiilor constituționale privind competența Curții rezultă că, uneori, nu suntem în prezența unor litigii; procedurile folosite de către Curte nu sunt totdeauna jurisdicționale. Respectiv, expresia este mai mult convențională și, desigur, poate fi utilizată, pentru că permite un limbaj simplu într-un domeniu unde, pe un fond comun de competențe, există și unele diferențieri⁵.

În viziunea noastră, dificultatea definirii conceptului de justiție constituțională derivă din însăși complexitatea justiției ca noțiune. În sens larg însă, prin justiție constituțională urmează să înțelegem atât jurisdicția constituțională („în persoana” Curții Constituționale), cât și competența acesteia de exercitare a controlului constituționalității, al cărui scop final este asigurarea *legalității constituționale* (constituționalității).

Strâns legată de justiția constituțională este noțiunea de *control al constituționalității legilor* – expresie deja încetățenită. Deși sugestivă și sub un anumit aspect immanentă, expresia nu este totuși adecvată, întrucât controlul constituționalității legilor reprezintă totuși doar una dintre tehnicile puse la dispoziția justiției constituționale, moment ce poate fi dedus din următoarele atribuții ce revin justiției constituționale⁶:

- asigurarea autenticității manifestărilor de voință ale poporului suveran;
- respectarea pe verticală și pe orizontală a competențelor conferite prin constituție diferitor autorități publice (altfel spus, controlul echilibrului între autoritățile publice);

⁵ Muraru I. Constantinescu M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997, p. 10.

⁶ Duhael O., Meny Y. *Dictionnaire constitutionnel*. Paris: PUE, 1992, p. 557-558.

– protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului;

– soluționarea unora dintre problemele contencioase date prin constituție în competența justiției constituționale (de ex., atribuții de contencios electoral);

Respectiv, expresia „control al constituționalității legilor” desemnează activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția. Ca instituție a dreptului constituțional, „controlul constituționalității legilor” cuprinde ansamblul normelor privitoare la autoritățile competente de a exercita această verificare, la procedurile aplicabile și la măsurile ce pot fi luate după realizarea acestor proceduri⁷. Într-o altă viziune, „controlul constituționalității legilor” presupune ansamblul dispozițiilor normative, prin care se organizează verificarea conformității cu Constituția, atât a fiecărei legi, în totalitatea ei, cât și a fiecărei prevederi dintr-o lege și, drept consecință, înlăturarea legii sau a dispoziției dintr-o lege, a cărei neconformitate cu Constituția a fost constatată⁸.

Generalizând noțiunile analizate, conchidem că justiția constituțională presupune activitatea jurisdicțională desfășurată de către Curtea Constituțională (unica autoritate de jurisdicție constituțională), prin intermediul controlului de constituționalitate în vederea aprecierii constituționalității legilor și a altor acte normative juridice și soluționării conflictelor constituționale (contenciosului constituțional), în scopul asigurării și protecției legalității constituționale (constituționalității).

Vorbind despre instituționalizarea justiției constituționale, cunoaștem că apariția constituției în lume s-a produs în contextul unor eforturi, idei și teorii de mare valoare, printre care separația puterilor, domnia legii, reprezentativitatea și drepturile naturale ale omului au avut o relevanță

⁷ Selejan-Guțan B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, p. 31; Muraru I., Vlădoiu N.M., Muraru A., Barbu S.G. *Contencios constituțional*. București: Hamangiu, 2009, p. 89.

⁸ Lepădatu M. *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 9.

aparte. Apariția constituției a implicat nemijlocit și supremația sa. Iar aceasta, ca trăsătură ce exprimă poziția supraordonată a Constituției nu numai în sistemul de drept, ci în tot sistemul social-politic, nu este o simplă teorie, ci o realitate juridică incontestabilă ce trebuie asigurată și garantată. Autoritățile jurisdicționale au apărut astfel, s-au impus și s-au confirmat în timp ca fiind veritabile garanții ale supremației Constituției⁹.

Este general admis că un act normativ trebuie emis/adoptat de autoritatea publică competentă, în limitele competenței prevăzute de lege, cu respectarea procedurii legale și, mai ales, cu respectarea dispozițiilor din actele juridice normative ierarhic superioare (fapt ce îi determină legalitatea acestuia).

În prezent, niciun stat ce s-a declarat stat de drept nu poate să nu instituie, în sistemul său de autorități, un organ care să exercite controlul constituționalității. De fapt, un asemenea organ are menirea să asigure principiul supunerii statului față de drept, deoarece un element component important al competenței acestuia sunt prerogativele de verificare a conformității actelor normative, emise de organele statului cu Constituția. Statul de drept este, prin esență, constituit dintr-un sistem de garanții ce protejează societatea civilă de ingerința abuzivă și ilegală a autorităților statului. Asemenea garanții, care concomitent constituie și trăsături ale statului de drept, sunt, în primul rând, supunerea statului față de drept, altfel spus „dictatura legalității” și, în al doilea rând, separarea puterilor în condițiile prezenței obligatorii a unui organ specializat de control al constituționalității¹⁰.

Privit ca un element necesar al principiului separării puterilor în stat¹¹ și al sistemului de „frâne și contrabalante”, în prezent controlul constituționalității a devenit practic un atribut indisolubil al statului

⁹ Muraru I. Constanstinescu M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997, p. 5-6.

¹⁰ Батеева Е.В. *Законность и конституционная юстиция в современной России*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, p. 15.

¹¹ Райлан П. *Роль конституционного контроля в реализации принципа разделения и взаимодействия властей в РМ*. În: Закон и жизнь, 2013, № 4, p. 21-22.

democratic și în majoritatea statelor este realizat de către justiția constituțională specializată¹². Cel mai important este că organul controlului constituționalității este chemat să restabilească echilibrul dintre ramurile puterii și ale sistemului „frânelor și contrabalanțelor”¹³. Altfel spus, controlul constituționalității și justiția constituțională sunt necesare acolo unde devine oportună intervenția instituțiilor de control jurisdicțional speciale în activitatea normativă, în primul rând a puterii legislative, precum și în scopul asigurării unui control eficient asupra activității Guvernului, ca exponent principal al puterii executive¹⁴.

Scopul major al justiției constituționale constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum și conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Justiția constituțională constituie una dintre garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice ce pot apărea în societate, a apărării drepturilor și libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ și al celui executiv, a asigurării caracterului de drept al regimului social și statal în ansamblu¹⁵.

Respectiv, actualmente, justiția constituțională constituie un element indispensabil al statelor democratice contemporane, deoarece Curtea Constituțională reprezintă un organ de stat ce realizează protecția judiciară a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. Astfel, controlul constituționalității are un rol important în procesul de

¹² Страшун Б.А. *Перспективы демократии и конституционное правосудие*. В: International Almanac Constitutional justice in the new millennium, 2002. [URL]. <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/217.htm>.

¹³ Райлан П. *Роль конституционного контроля в реализации принципа разделения и взаимодействия властей в РМ*. În: Закон и жизнь, 2013, № 4, p. 21-22; Райлан П. *Разделение и взаимодействие властей в Республике Молдова и роль конституционного контроля*. În: 20th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Albania. International Conference. Tirana, on June 7-8, 2012, p. 298-299.

¹⁴ Клишас А.А. *Принцип разделения властей как концептуальная основа институционализации системы конституционного контроля и конституционного правосудия*. В: Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2006, № 4 (32), p. 136.

¹⁵ Арутюнян Г.Г., Баглай М.В. *Конституционные права*. Энциклопедический словарь. Москва: Норма, 20006, p. 217.

democratizare a vieții sociale și de edificare a statului de drept¹⁶ (Curtea Constituțională se consideră că este unul dintre principalele instrumente ale mecanismului de realizare a principiilor fundamentale ale statului de drept¹⁷). Din acest punct de vedere, are dreptate Г.Г. Арутюнян, care susține că, în noul mileniu, controlul constituționalității a devenit un element principal, un pilon al autoapărării societății civile și a statului de drept¹⁸, dar și a persoanei în cadrul acestui stat.

Misiunea justiției constituționale trebuie pusă în capul mesei în țara noastră.

Problema justiției constituționale a fost și rămâne una de extremă actualitate pentru orice etapă de dezvoltare a societății, întrucât permanent se caută modelul perfect al acesteia pentru a-i asigura eficiența practică.

Vorbind despre Republica Moldova, trebuie să recunoaștem că acest subiect este mai mult decât actual, întrucât ultimul deceniu a marcat considerabil evoluția justiției constituționale, iar rezultatele, pe care le culegem, au accentuat existența unei crize profunde în domeniul dat¹⁹. Mai grav este că imperfecțiunile legislației în domeniu nu oferă nicio pârghie concretă pentru a anula aceste rezultate, ceea ce accentuează și mai mult complexitatea, dificultatea problemei, dar și a efortului ce urmează a fi depus în vederea soluționării acestuia.

S-au scurs mai mulți ani de zile de când criza justiției constituționale a atins apogeul său²⁰. Cu regret însă, puține măsuri s-au luat în acest răstimp

¹⁶ Мырзалымов Р.М. *Конституционное правосудие и права человека*. В: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия юридические науки, 2013, № 1, p. 80.

¹⁷ Соколов А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации*. Калининград: Янтарный сказ, 2002, P. 248.

¹⁸ Арутюнян Г.Г. *Конституционное правосудие и развивающееся общество*. (Доклад на Первом Международном конгрессе органов судебного конституционного контроля – Кейптаун, 23-24 января 2009 г.). [URL]: http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ARM_Harutyunyan_Ru.pdf.

¹⁹ Pușcaș V., Kuciuk V. *Totalurile activității Curții Constituționale a Republicii Moldova. Bilanț la 25 de ani*. În: Revista Națională de Drept, 2020, nr. 4-6, Ediție specială, p. 21-40.

²⁰ Costachi Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. În: Legea și viața, 2019, nr. 8, p. 4-9.

pentru a acționa asupra cauzei acestei crize, ceea ce nu poate decât să ne îngrijoreze, întrucât, după cum știm, de starea justiției constituționale depinde în mare parte starea statului de drept pe care îl edificăm. Sub acest aspect, am putea spune că ne-am blocat într-o etapă de profundă stagnare, din care va fi dificil de ieșit, dacă vom reuși să acumulăm forța și voința necesară pentru a depăși toate barierele și a merge înainte.

În opinia cercetătorului G. Harutyunyan, Curtea Constituțională se instituie și funcționează în **scopul** apărării regimului constituțional, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului, asigurării exercițiului direct al Constituției, adică în scopul respectării și asigurării valorilor politice și juridice fundamentale, statuate și garantate de Legea Supremă²¹.

Într-o altă opinie, necesitatea obiectivă de respectare a principiului constituționalității, ca un scop în activitatea de legiferare judecătorească sau altă activitate practică configurează principalele sarcini ale curților constituționale. Respectiv, drept **sarcini ale justiției constituționale**, ale funcționării curților constituționale servesc asigurarea și protecția bazelor regimului constituțional, idealurilor și valorilor constituționale fundamentale²². Potrivit *Constituției Republicii Moldova*, aceste valori și idealuri se dovedesc a fi suveranitatea poporului, integritatea și inalienabilitatea teritoriului statului, principiul separației puterii, recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului în calitate de valori supreme, garantarea principiului autonomiei locale, respectarea principiilor și normelor de drept internațional și a tratatelor și convențiilor internaționale la care a aderat Republica Moldova, ca parte a sistemului său de drept intern etc.

²¹ Harutyunyan G. *Justiția constituțională, expresie a esenței statului de drept și a constituționalismului*. În: *Justiția constituțională: actualitate și perspective*. Conferința internațională consacrată aniversării a 10-a a Curții Constituționale a Republicii Moldova. Responsabil de ediție V. Pușcaș. Chișinău: Cartdidact, 2005, p. 44.

²² Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Sub red. șt. a prof. Gh. Costachi. Chișinău: S.n., 2015, p. 456.

Așadar, scopul major al justiției constituționale constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum și conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Justiția constituțională constituie una dintre garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice ce pot apărea în societate, a apărării drepturilor și libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ și executiv, a asigurării caracterului de drept al regimului social și statal în ansamblu²³.

Mai mult, în viziunea noastră,²⁴ rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund, întrucât, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației Constituției și realizarea practică a acesteia, consolidând astfel regimul constituționalității la nivelul statului;
- de protecție și apărare a Constituției prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale și restabilirii legalității constituționale²⁵.
- de formare a culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, precum și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării statului de drept democratic în perioada contemporană.

Pornind de la cele analizate mai sus, considerăm necesar a sublinia faptul că pentru ca justiția constituțională să-și atingă scopul, să-și realizeze sarcinile și funcțiile care îi sunt inerente, este absolut necesar ca însăși activitatea Curții Constituționale să fie dominată de o serie de principii și reglementată de un cadru juridic clar și cuprinzător. Evident, avem în vedere,

²³ Арутюнян Г.Г., Баглай М.В. *Конституционное право: Энциклопедический словарь*. Москва: Норма, 2006, 544 p.

²⁴ Costachi Gh. *Misiunea justiției constituționale în statul de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 4-6, 2020, Ediție specială ce cuprinde materialele conferinței științifico-practice internaționale din 5 iunie 2020 „Jurisdicția constituțională din Republica Moldova: abordări, probleme și perspective”. Chișinău: S.n., 2020, p. 49.

²⁵ Costachi Gh., Railean P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: Legea și viața, 2014, nr. 10, p. 6.

în acest caz, *Constituția, Codul jurisdicției constituționale și Legea cu privire la Curtea Constituțională*.

O semnificație distinctă în acest sens o au primele trei articole ale actelor legislative citate, care conturează în linii generale misiunea Curții Constituționale și modul de realizare a acesteia. Conținutul acestor articole, care sunt practic identice (ceea ce este contrar normelor de tehnică legislativă), în opinia noastră, necesită unele intervenții legislative în vederea ajustării la realitatea zilei de astăzi.

Vorbind nemijlocit despre dispoziția conform căreia „Curtea Constituțională este independentă și se supune numai Constituției”, atragem atenția că, la formularea acestei norme nu s-a ținut cont de faptul că în același cadru normativ (art. 3 pct. c) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*), unul dintre principiile activității Curții este reglementat *principiul legalității*. Prin urmare, atestăm o contradicție, întrucât mai întâi se afirmă că Curtea se supune numai Constituției, după care, prin prisma principiului legalității, i se cere practic respectarea legii.

În acest caz considerăm că ar fi necesar de completat atât *Legea cu privire la Curtea Constituțională, Codul jurisdicției constituționale*, cât și *Constituția* cu dispoziția conform căreia **Curtea urmează să se supună atât Constituției, cât și Legii**.

Din perspectiva dată, este destul de clar de ce în momentul de față nu pot fi identificate mecanisme de responsabilizare a Curții Constituționale. Explicația este destul de simplă: Curtea se supune doar Constituției, pe care tot ea o interpretează, fără a fi obligată să se supună legii. Practic, prin dispozițiile legale analizate, Curtea a fost plasată în afara sau deasupra legii, ceea ce i-a și permis să ajungă astăzi acolo unde se află. În opinia noastră, un astfel de statut al unei autorități publice este de neconceput într-un stat de drept, în care domină legea²⁶.

²⁶ Costachi Gh. *Misiunea justiției constituționale în statul de drept*. În: Revista Națională de Drept, nr. 4-6, 2020, Ediție specială ce cuprinde materialele conferinței științifico-practice internaționale din 5 iunie 2020 „Jurisdicția constituțională din Republica Moldova abordări, probleme și perspective”. Chișinău: S.n., 2020, p. 50.

Totodată, pentru a echilibra starea de lucruri, este necesar de a completa și articolul care reglementează principiile de activitate ale Curții cu ***principiul constituționalității***, acesta fiind indispensabil, mai ales pornind de la faptul că Curtea se supune Constituției.

O atenție distinctă merită și dispoziția care reglementează „funcțiile” Curții (art.1 alin. 3 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*), după cum am enunțat mai sus. În opinia noastră, Curtea Constituțională trebuie să garanteze nu doar supremația Constituției, dar și protecția acesteia față de orice încălcare. Ca fundament științific în acest sens, pot servi lucrările care dezvoltă teoria răspunderii constituționale,²⁷ în care sunt foarte bine argumentate existența acestei forme de răspundere juridică și rolul Curții Constituționale în realizarea ei.

La fel, importantă considerăm a fi și funcția Curții de *garantare a responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat*. Cu regret, nici Constituția, nici actele legislative în materie nu dezvoltă această funcție, ceea ce în opinia noastră conferă dispoziției în cauză un caracter declarativ. În pofida acestui fapt, totuși considerăm că doctrina autohtonă,²⁸ chiar dacă foarte puțin a studiat problema dată, oferă suficiente piste de lansare a unor cercetări mai ample în domeniu, pentru a fundamenta științific această funcție a Curții, care cu siguranță trebuie dezvoltată la nivel normativ.

²⁷ Costachi Gh., Muruianu I. *Raportul răspunderii constituționale cu alte forme de răspundere*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței internaționale științifico-practice cu participare internațională din 23 mai 2014. Chișinău: AAP, 2014, p. 170-175; Costachi Gh., Muruianu I. *Sancțiunea ca element al răspunderii constituționale*. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică, 2013, nr. 4, p. 4-7; Costachi Gh., Muruianu I. *Răspunderea constituțională a deputaților, miniștrilor și a altor subiecți de drept constituțional*. În: *Legea și viața*, 2013, nr. 12, p. 4-7; Costachi Gh., Arseni O. *Temeiurile răspunderii constituționale*. În: *Legea și viața*, 2013, nr. 12, p. 4-8.

²⁸ Iacub I., Chiper N. *Responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat: principiu constituțional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană*. În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice și culturale, materialele conferinței internaționale desfășurată în cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, din 10 iunie 2016. Ploiești, 2016, p. 141-150; Iacub I. *Responsabilitatea reciprocă a statului și a persoanei ca principiu constituțional*. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Masă rotundă cu participare internațională din 11.12.2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 152-168.

Tot la capitolul funcțiilor Curții susținem necesitatea completării normelor în cauză cu indicarea unei funcții distincte a Curții precum *garantarea și asigurarea securității și stabilității constituționale*. Este o funcție importantă, prin care înțelegem rolul Curții în interpretarea autentică a normelor constituționale și evitarea interpretării conjuncturale a acestora, sub influența diferitor factori, fapt de natură să asigure stabilitatea Constituției în litera și spiritul ei și aplicabilitatea ei în condițiile mereu schimbătoare ale realității.

În continuare, prezintă importanță și *temeiurile justiției constituționale* (art. 1 din *Codul jurisdicției constituționale*) sau legislația *Curții Constituționale* (art. 2 din *Legea cu privire la Curtea Constituțională*). Potrivit acestor norme, „Curtea Constituțională se conduce în activitatea sa de Constituție, de Legea cu privire la Curtea Constituțională și de Codul jurisdicției constituționale”.

În opinia noastră, aspectul dat este unul foarte sensibil și trebuie analizat mai profund, întrucât în prezent atestăm situația conform căreia, justiția de drept comun, potrivit legislației (Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală, Codul penal, Codul civil etc.), este obligată să aplice normele tratatelor internaționale, în cazul în care legislația națională contravine acestora. Totodată, și Curtea Constituțională, în baza art.4 din Constituție, este chemată să respecte tratatele și convențiile internaționale la care Republica Moldova este parte. Ba chiar să interpreteze normele constituționale și să le aplice în concordanță cu *Declarația universală a drepturilor omului*. Prin urmare, considerăm că norma în cauză necesită a fi completată corespunzător pentru a contura destul de clar cadrul normelor de care trebuie să se conducă Curtea în activitatea sa.

În fine, un ultim moment asupra căruia vom stărui este completarea șirului de principii care garantează activitatea Curții Constituționale cu unul foarte important, precum este **principiul responsabilității/răspunderii**. Mai mult, considerăm absolut necesar ca

acest principiu nu doar să fie consacrat în norma dată, dar și să fie dezvoltat suficient în legislație pentru ca, în caz de necesitate, să fie efectiv aplicabil. Doar astfel este posibilă garantarea și asigurarea egalității tuturor în fața legii și a justiției într-un stat de drept.

În condițiile în care propunerile formulate mai sus vor fi luate în considerare la consolidarea statutului juridic al Curții Constituționale, suntem siguri că această autoritate își va asuma mai plenar responsabilitatea pentru realizarea misiunii nobile cu care a fost înzestrată – **asigurarea și garantarea securității și legalității constituționale în Republica Moldova, ca stat de drept.**

NOTĂ. Pentru a conferi recomandărilor expuse mai sus un aspect practic, le-am formulat sub formă de propuneri de *lege ferenda* la textul următoarelor acte normative:

I. CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Articolul 134 alin. (2) și (3) de modificat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției **și legii.**

(3) Curtea Constituțională garantează supremația și protecția Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, **garantează și asigură securitatea și stabilitatea constituțională.**

Articolul 137 se completează după cum urmează:

Judecători Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției **și legii.**

II. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ nr. 317/1994:

Articolul 1 alin. (2) și (3) de modificat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională este independentă și se supune Constituției **și legii.**

(3) Curtea Constituțională:

- a) garantează supremația **și protecția** Constituției;
- b) asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească;
- c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat;
- d) **asigură securitatea și stabilitatea constituțională.**

Articolul 3 de completat după cum urmează:

Curtea Constituțională activează în baza principiilor:

- a) independenței;
- b) colegialității;
- c) legalității;
- d) publicității;
- e) **constituționalității;**
- f) **responsabilității.**

Articolul 12 alin. (1) de modificat după cum urmează:

(1) La intrarea în exercitarea funcției, judecătorii Curții Constituționale depun, în fața Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Consiliului Superior al Magistratului, următorul jurământ:

«Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orînduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai Constituției **și legii**».

Articolul 13 alin. (1) de completat după cum urmează:

(1) Judecătorii Curții Constituționale sînt independenți în exercitarea mandatului și se supun numai Constituției **și legii**.

III. CODUL JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE:

Articolul 2 alin. (2) de completat după cum urmează:

(2) Curtea Constituțională garantează supremația și protecția Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, garantează

responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, **garantează și asigură securitatea și stabilitatea constituțională.**

Articolul 3 de completat după cum urmează:

Curtea Constituțională activează în baza principiilor:

- a) independenței de orice autoritate publică;
- b) colegialității;
- c) legalității;
- d) publicității;
- e) **constituționalității;**
- f) **responsabilității.**

Articolul 8 alin. (1) de completat după cum urmează:

(1) Judecătorii Curții Constituționale sînt independenți și în exercițiul mandatului se supun numai Constituției **și legii.**

În concluzie, soluționarea problemei enunțate este deosebit de actuală și necesară în perioada contemporană, mai ales pentru consolidarea regimului constituționalității în Republica Moldova, care se vrea a fi un stat de drept democratic.

Cu prilejul aniversării fondării Curții Constituționale, le dorim membrilor acesteia multă sănătate și forță pentru a putea deveni un adevărat garant al Constituției Republicii Moldova, iar parlamentarilor – succese, voință și putere pentru a finaliza reforma justiției constituționale care se află pe agenda Parlamentului Republicii Moldova.

Extras din Raport cu privire la procesul de vetting în Republica Moldova.
Întroducere. Concluzii și Recomandări

Stanislav PAVLOVSKI
Președintele Centrului Internațional
de Apărare a Drepturilor Omului și a Democrației
Avocat, ex-judecător al CEDO

Introducere

Republica Moldova se confruntă de mult timp cu un sistem judiciar marcat de corupție și de lipsa unei protecții adecvate a drepturilor omului. Aceste probleme sistemice au subminat încrederea în procedurile judiciare naționale, determinând mulți cetățeni să apeleze la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) ca ultim recurs în căutarea justiției. Această dependență de judecata externă evidențiază provocările profund înrădăcinate cu care se confruntă instituțiile juridice din Moldova.

Statul de drept și apărarea drepturilor omului sunt fundamentale pentru aspirațiile Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană. Ca atare, soluționarea deficiențelor din sistemul judiciar nu este doar o preocupare internă, ci și o cerință esențială pentru viitorul european al țării. De-a lungul anilor, au fost făcute numeroase încercări de reformare a sistemului judiciar, însă progresele semnificative au rămas evazive.

În 2019, au apărut discuții privind necesitatea supunerii judecătorilor și procurorilor unui proces de vetting pentru a curăța sistemul judiciar de

persoanele lipsite de integritate și pentru a restabili încrederea publică. Factorii de decizie din Republica Moldova, în căutarea unui cadru pentru implementarea acestei reforme, au privit către Albania ca un model pentru un proces de vetting de succes. Cu toate acestea, în pofida eforturilor Albaniei, experiența sa în materie de vetting nu a atins încă rezultatele dorite, iar provocările persistente rămân, cum ar fi un număr mare de posturi vacante în sistemul judiciar, ceea ce duce la o aglomerare a cazurilor care, la rândul său, afectează accesul la justiție.

Sistemul judiciar are un rol special în societate în calitate de garant al justiției, o valoare fundamentală într-un stat de drept, și trebuie să se bucure de încrederea publicului pentru ca judecătorii să își poată îndeplini cu succes sarcinile. Întrucât sistemul Convenției europene nu poate funcționa corect fără judecători independenți, sarcina statelor de a asigura independența judiciară este de o importanță crucială.²⁹

Instrumentele internaționale, inclusiv ale Consiliului Europei, precum și jurisprudența instanțelor internaționale și practica altor organisme internaționale acordă o importanță din ce în ce mai mare echității procedurale în cazurile care implică revocarea sau demiterea judecătorilor, inclusiv intervenția unei autorități independente de puterea executivă și legislativă în ceea ce privește orice decizie care afectează încetarea mandatului unui judecător.³⁰

Acest raport de analiză își propune să analizeze în mod obiectiv modul în care Republica Moldova abordează procedura de vetting a judecătorilor și procurorilor, evaluând lecțiile învățate din experiența Albaniei și potențialul de reformă în cadrul sistemului juridic al Republicii Moldova. Prin această analiză, raportul urmărește să evalueze dacă procesul de vetting poate răspunde așteptărilor de integrare în Uniunea Europeană, să abordeze preocupările legate de statul de drept și să promoveze o mai bună protecție a drepturilor omului pentru cetățenii săi.

1. Privire de ansamblu asupra stării sistemului de justiție din Republica Moldova, pe baza evaluărilor independente ale organismelor naționale și internaționale

Sistemul de justiție din Republica Moldova a fost în centrul a numeroase rapoarte naționale și internaționale, fiind adesea caracterizat ca fiind

²⁹ [Hotărârea CtEDO din 15 martie 2022 în cauza Grzęda v. Polonia](#), paras. 302 și 324

³⁰ [Hotărârea CtEDO din 23 iunie 2016 în cauza Baka v. Ungaria](#), para. 121

profund afectat de corupție. Această problemă persistentă a rămas centrală în discuțiile și dezbaterile privind politicile publice timp de mulți ani. Partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova, în special în contextul integrării europene, au făcut din abordarea acestei probleme o condiție prealabilă pentru continuarea asistenței și colaborării, lăsând părțile interesate naționale fără altă opțiune decât să ia măsuri eficiente și semnificative pentru a aborda această problemă majoră și pentru a iniția un amplu proces de reformă a justiției.

În acest sens, autoritățile naționale au adoptat de-a lungul anilor diverse planuri de acțiune, strategii și proiecte de reformă a justiției într-o încercare de a îmbunătăți transparența, accesibilitatea și calitatea justiției în țară. De exemplu, putem evidenția planurile de acțiune anuale ale Ministerului Justiției începând cu 2019, care conțin acțiuni și obiective generale concepute pentru a realiza reforma justiției³¹, precum și Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, aprobată prin Legea nr. 231 din 25 noiembrie 2011³².

Chiar și partenerii de dezvoltare implementează proiecte dedicate reformei justiției în Moldova, cum ar fi proiectul comun al Consiliului Europei³³ și Uniunii Europene³⁴ intitulat „Suport pentru reforma justiției în Republica Moldova” (termen de implementare 2023-2026), USAID cu proiectul intitulat „Reformă a justiției și combatere a corupției” (termen de implementare 2023-2026) și PNUD cu proiectul intitulat „Consolidarea capacităților Ministerului Justiției al Republicii Moldova pentru realizarea obiectivului de reformă a justiției” (termen de implementare 2023-2025)³⁵.

La 6 decembrie 2021, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025.³⁶ Acest document prevede 3 direcții strategice:

1. Independența, responsabilitatea și integritatea actorilor din sectorul justiției;
2. Accesul la justiție și calitatea actului de justiție;
3. Administrarea eficientă și modernă a sectorului justiției.

³¹ A se vedea [secțiunea cu privire la programe și planuri pe pagina oficială a Ministerului Justiției](#)

³² [Legea nr. 231/2011 din 25 noiembrie 2011 pentru aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016](#)

³³ A se vedea [pagina oficială a Oficiului Consiliului Europei la Chișinău](#)

³⁴ A se vedea [pagina oficială a EU4Moldova](#)

³⁵ A se vedea [pagina oficială a UNDP Moldova](#)

³⁶ [Legea nr. 211/2021 din 6 decembrie 2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia](#)

Aceste trei direcții, care sunt împărțite în obiective, vizează asigurarea unui sector al justiției accesibil, transparent, eficient și responsabil.

În scopul prezentului raport, accentul va fi pus pe prima direcție strategică, care conține următoarele patru obiective:

1. Consolidarea independenței sistemului judecătoresc și a sistemului Procuraturii;
2. Consolidarea integrității și responsabilității în sectorul justiției;
3. Sporirea gradului de transparență și a încrederii în justiție;
4. Consolidarea capacităților profesiilor conexe sistemului justiției.

Consolidarea integrității și responsabilității în sectorul justiției cuprinde câteva obiective specifice, inclusiv „Asigurarea unui corp de judecători și procurori integri și profesioniști”. În cadrul acestui obiectiv specific, sunt prevăzute 3 acțiuni:

1. Elaborarea cadrului normativ cu privire la evaluarea extraordinară (externă) a judecătorilor și procurorilor în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția;
2. Implementarea mecanismului de evaluare extraordinară (externă) a judecătorilor și procurorilor;
3. Verificarea prioritară a averilor și intereselor personale ale tuturor judecătorilor, procurorilor, membrilor Consiliului Superior al Magistraturii și Consiliului Superior al Procurorilor, inclusiv ale membrilor din cadrul organelor specializate ale acestora.

În conformitate cu aceste acțiuni, au fost create trei comisii care funcționează în cadrul mecanismului de pre-vetting și de vetting, și anume:

Comisia Pre-Vetting
creată la 4 aprilie 2022

**Comisia de Evaluare
a Judecătorilor**
creată la 15 iunie 2023

**Comisia de Evaluare
a Procurorilor**
creată la 24 noiembrie 2023

La 6 februarie 2024, a fost realizat un sondaj național de opinie publică privind integritatea în sectorul justiției în Republica Moldova.³⁷ Potrivit rezultatelor sondajului, 30% dintre respondenți au declarat că situația în sistemul de justiție s-a îmbunătățit, 25% au declarat că situația s-a înrăutățit și 37% au declarat că situația a rămas la fel.³⁸

³⁷ [Primul sondaj național de opinie publică privind integritatea în sectorul justiției, realizat de Magenta Consulting pentru Institutul pentru Politici și Reforme Europene, 6 februarie 2024](#)

³⁸ Ibid., pagina 16

În ceea ce privește nivelul de încredere în rezultatele vetting-ului, 40% dintre respondenți au declarat că au multă încredere, 42% au declarat că au puțină încredere, iar 15% nu au deloc încredere.³⁹

Una dintre întrebările adresate a vizat importanța reformei justiției pentru aderarea Republicii Moldova la UE. 95% dintre respondenții care susțin integrarea europeană a țării au declarat că această reformă este importantă pentru aderarea la UE.⁴⁰

La 20 octombrie 2024, a fost organizat un referendum constituțional național pentru a stabili dacă Constituția ar trebui modificată pentru a declara integrarea în Uniunea Europeană drept obiectiv strategic al Republicii Moldova.

Mai exact, referendumul urmărea să stabilească includerea în Preambulul Constituției a unor prevederi referitoare la direcția politică a statului Republica Moldova și completarea Constituției cu un nou titlu „Integrarea în Uniunea Europeană” cu un articol referitor la procedura aderării Republicii Moldova la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, precum și la actele de revizuire a acestor tratate. De asemenea, articolul urmărește stabilirea priorității normelor juridice cu caracter obligatoriu ale Uniunii Europene față de dispozițiile contrare din legile interne.⁴¹

Rezultatele referendumului au fost surprinzătoare, deoarece această inițiativă de modificare a Constituției a fost susținută de 50,35% din alegători⁴², chiar dacă sondajele anterioare au arătat un sprijin mult mai decisiv pentru integrarea europeană în ceea ce privește ponderea cetățenilor care sunt în favoarea acesteia față de ponderea cetățenilor care se opun acesteia⁴³.

Motivele acestui rezultat extrem de strâns în favoarea modificării Constituției sunt discutabile, părțile interesate naționale și partenerii internaționali par să indice că interferența și dezinformarea rusească au fost cauzele principale, în timp ce alte părți au obiectat că acesta a fost un vot de protest împotriva guvernării și a politicilor sale. Unii ar putea susține că ambele motive au contribuit în egală măsură la acest rezultat. Deși acest aspect particular nu are nicio relevanță pentru subiectul acestui raport, o mare parte din vină a fost atribuită de către președintele țării și de către

³⁹ Ibid., pagina 28

⁴⁰ Ibid., pagina 32

⁴¹ A se vedea [Avizul Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 1 din 16 aprilie 2024](#), para. 6

⁴² [Din numărul total de 1 488 874 de voturi valabil exprimate, pentru opțiunea DA au votat 749 719 de persoane, iar pentru opțiunea NU - 739 155 de persoane, potrivit Comisiei Electorale Centrale a Republicii Moldova](#)

⁴³ A se vedea în acest sens sondajele realizate de [WatchDog](#), [Institutul de Politici Publice](#) și [Institutul pentru Politici și Reforme Europene](#)

președintele Parlamentului lipsei de rezultate în reforma justiției, cu privire la care ambii au indicat că este necesară o analiză mai aprofundată.⁴⁴

Potrivit raportului din martie 2024 al Grupului de state împotriva corupției al Consiliului Europei (GRECO), Republica Moldova nu a implementat recomandările celei de-a patra runde de evaluare a GRECO privind prevenirea corupției în ceea ce privește deputații, judecătorii și procurorii. Astfel, 33,3% din recomandările menționate au fost implementate, 55,6% au fost parțial implementate și 11,1% nu au fost încă implementate.⁴⁵

Într-un raport GRECO actualizat în noiembrie 2024, se menționează următoarele:

„86. În ceea ce privește judecătorii, toate recomandările au fost implementate. Procesul de evaluare (vetting) a candidaților pentru funcția de judecător a dat rezultate pozitive. Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) a devenit operațional, având unsprezece din cei 12 membri. Acesta a continuat să adopte decizii motivate privind numirea, transferul și activitatea judecătorilor și a propus Curții Supreme de Justiție candidați pentru funcția de judecător. Au fost introduse măsuri de evaluare a integrității magistraților stagiați prin solicitarea de a depune declarații de avere și de interese. De asemenea, au fost luate mai multe măsuri pentru soluționarea tergiversării în procesarea cazurilor și pentru publicarea informațiilor privind activitatea instanțelor. S-au înregistrat progrese în ceea ce privește modificarea cadrului juridic privind procedurile disciplinare, iar statisticile privind procedurile disciplinare împotriva judecătorilor sunt prezentate în rapoartele anuale de activitate.

87. În ceea ce privește procurorii, a fost înființată o Inspecție autonomă specializată a procurorilor, iar capacitatea acesteia urmează să fie consolidată în viitor pentru a-și exercita pe deplin mandatul legal. Deciziile privind cazurile disciplinare au fost motivate și publicate. Infrancțiunile disciplinare au devenit mai clare și mai precise. Acestea fiind spuse, regretabil este faptul că nu s-a înregistrat niciun progres în ceea ce privește componența Consiliului Superior al Procurorilor, deoarece Ministrul Justiției va continua să fie membru din oficiu (până în data de 1 ianuarie

⁴⁴ A se vedea în acest sens [Maia Sandu: Cea mai mare problemă și dezamăgire este justiția și VIDEO: Igor Grosu: „După alegeri vom efectua o analiză amplă a reformei justiției, va trebui să mai scoatem mânușile albe”](#)

⁴⁵ [Al 24-lea raport general de activitate \(2023\) al Grupului de state împotriva corupției \(GRECO\), martie 2024](#), pagina 36

2026), la fel ca Președintele Consiliului Superior al Magistraturii.”⁴⁶

Raportul Departamentului de Stat al Statelor Unite ale Americii cu privire la practicile în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova pentru 2023 a subliniat că, deși legea prevedea un sistem judiciar independent, independența judiciară a rămas o problemă din cauza problemelor care decurg din corupție și justiție selectivă, în care legea nu era aplicată în mod egal tuturor și era adesea aplicată selectiv din motive politice.⁴⁷

Justiția selectivă a rămas o problemă, iar avocații s-au plâns de cazuri în care au fost încălcate drepturile clienților lor la un proces echitabil. Mai mulți politicieni proeminenți reținuți în cursul anului au reclamat o justiție selectivă și abuzuri ale dreptului lor la un proces echitabil. Mass-media și activiștii pentru reforma sistemului judiciar au remarcat că era obișnuit ca judecătorii să amâne pe termen nedeterminat ședințele pentru inculpații bogați sau cu relații bune. Această practică a fost considerată a fi legată de corupția personală a judecătorilor. Guvernul a pus în aplicare un sistem electronic de gestionare a cazurilor pentru a asigura transparența în repartizarea judecătorilor pe cazuri. Toate instanțele din țară au utilizat sistemul, sporind transparența și eficiența procedurilor judiciare. ONG-urile din domeniul justiției au observat că instanțele au amânat în mod repetat ședințele, fără nicio justificare, în cazuri foarte mediatizate.⁴⁸

La 30 octombrie 2024, Comisia Europeană a publicat raportul său privind Republica Moldova. Cu privire la capitolul 23: Sistemul judiciar și drepturile fundamentale, la evaluarea funcționării sistemului judiciar, raportul a menționat că țara a înregistrat unele progrese în reformarea sectorului justiției. S-au înregistrat progrese în ceea ce privește evaluarea integrității și numirea judecătorilor și procurorilor de rang înalt.⁴⁹

Raportul a mai menționat că cele două principale organe judiciare și de urmărire penală autonome sunt pe deplin funcționale într-o nouă componentă, fiind numiți 11 din cei 12 membri ai Consiliului Superior al Magistraturii și toți membrii Consiliului Superior al Procurorilor. A fost numit un nou procuror general care a fost evaluat și au avut loc primele numiri la Curtea Supremă de Justiție. A fost elaborată o nouă hartă judiciară prin lege pentru a îmbunătăți rețeaua instanțelor din țară; punerea sa în

⁴⁶ [Al treilea raport intermediar de conformitate nr. GrecoRC4\(2024\)13 din 28 noiembrie 2024 cu privire la prevenirea corupției în ceea ce privește deputații, judecătorii și procurorii](#)

⁴⁷ [Raportul Departamentului de Stat al Statelor Unite ale Americii privind practicile în domeniul drepturilor omului cu privire la Republica Moldova pentru anul 2023, pagina 8](#)

⁴⁸ Ibid., paginile 9-10

⁴⁹ [Raportul Comisiei Europene nr. SWD\(2024\) 698 din 30 Octombrie 2024 privind Republica Moldova 2024, pagina 6](#)

aplicare fiind pendinte. Evaluarea celor patru colegii specializate ale organelor de guvernanță judiciară și de urmărire penală este în curs de desfășurare, nu s-au făcut, deocamdată, numiri. Durata procedurilor și ratele scăzute de soluționare a cauzelor afectează eficiența sistemului judiciar.

Potrivit raportului, în anul următor, Republica Moldova ar trebui:

- Să continue să înregistreze progrese în ce privește procesul de evaluare și numire a judecătorilor și procurorilor de rang înalt în conformitate cu standardele europene, în special a membrilor rămași ai Consiliului Superior al Magistraturii și ai Curții Supreme de Justiție, precum și a membrilor celor patru organe specializate ale Consiliilor Superior ale Magistraturii și a Procurorilor;
- Să îmbunătățească funcționarea Institutului Național al Justiției prin punerea în aplicare a tuturor recomandărilor TAIEX restante din 2022, să elaboreze strategii de resurse umane pentru sistemul judiciar și procuraturi și să continue punerea în aplicare a hărții judiciare; și
- Să îmbunătățească semnificativ ratele de soluționare a cauzelor și durata lichidării stocului de cauze litigioase în instanțe.⁵⁰

Raportul a continuat să dezvolte aceste aspecte la secțiunea Capitolului 23⁵¹.

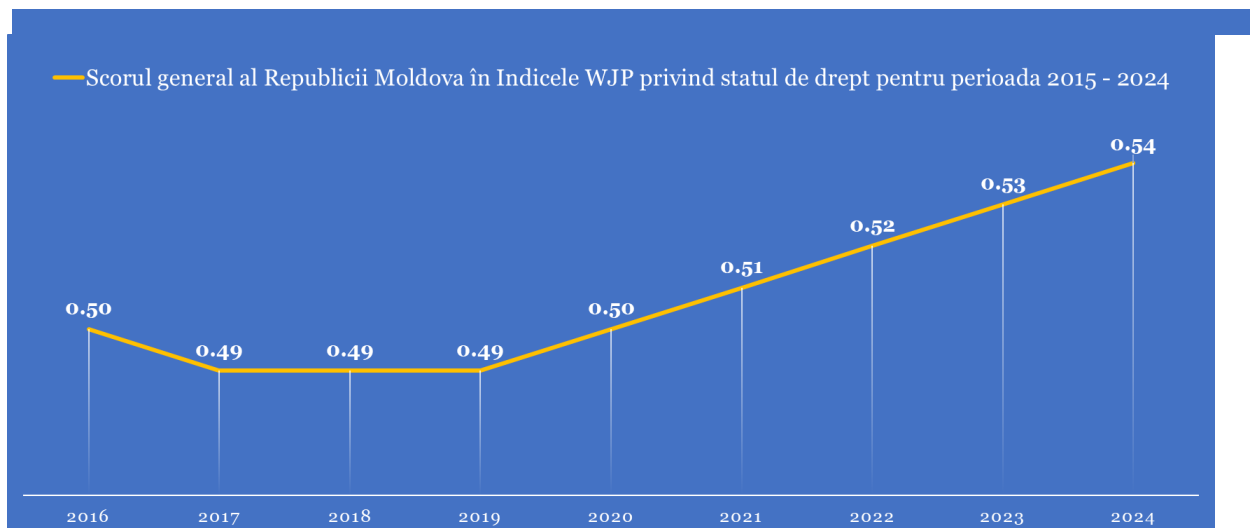
Reforma sistemului de justiție este o chestiune complicată și incredibil de delicată, deoarece nu există o schiță a ceea ce ar trebui făcut pentru a obține rezultate pozitive care să conducă la o justiție independentă și de calitate. Părțile interesate trebuie să țină seama de standardele internaționale și de cele mai bune practici, în special de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, asigurându-se în același timp că procesul este suficient de riguros și de aprofundat pentru a genera schimbări semnificative.

Acestea fiind spuse, țara a înregistrat o creștere generală în materie de stat de drept, conform *World Justice Project (WJP)*, care clasează Republica Moldova pe locul 64 din 142 de țări examinate în 2024. Clasamentul țării pe acest indice pe parcursul anilor 2015-2024 este redat în graficul de mai jos⁵²:

⁵⁰ Ibid., paginile 6-7

⁵¹ Ibid., paginile 28-32

⁵² A se vedea [profilul Republicii Moldova pe pagina web a WJP](#)

Indicele WJP privind statul de drept calculează scoruri și clasamente în funcție de opt factori și 44 de sub-factori. Cei opt factori sunt:

1. Constrângeri asupra competențelor guvernamentale;
2. Absența corupției;
3. Guvernare deschisă;
4. Drepturi fundamentale;
5. Ordine și securitate;
6. Aplicarea reglementărilor;
7. Justiție civilă; și
8. Justiție penală.⁵³

Deși Moldova a obținut o clasare ușor mai bună în indicele statului de drept, persistă încă probleme semnificative în cadrul sistemului de justiție național. Sistemul continuă să se confrunte cu provocări notabile, inclusiv ineficiență, lipsă de transparență și întârzieri care subminează încrederea publică. În plus, corupția sistemică din cadrul instituțiilor de stat rămâne o problemă profund înrădăcinată. Această corupție erodează eficacitatea guvernării, împiedică eforturile de reformă și continuă să reprezinte o barieră în calea instituirii depline a unui cadru juridic echitabil și imparțial. Abordarea acestor probleme este esențială pentru asigurarea unui sistem de justiție funcțional.

Motivele care au determinat autoritățile să inițieze procesul de vetting a sistemului judiciar și a procuraturii ca activitate principală pentru reforma justiției

Principalul accent al reformei justiției a fost pus pe procesul de vetting. Chiar Nota informativă la proiectul de lege privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor subliniază faptul că reforma justiției a început

⁵³ A se vedea [Factorii indicelui statului de drept al WJP](#)

în 2021 cu „inițierea procesului de elaborare a proiectului de lege privind evaluarea integrității etice și financiare a judecătorilor și procurorilor, numit procesul de „vetting””⁵⁴.

Aceeași notă informativă oferă următoarele motive pentru inițierea procesului de vetting:

„Evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor reprezintă un angajament asumat de Republica Moldova la nivel național și internațional. Această reformă este una din condiționalitățile de bază ce rezultă din Acordul de asociere dintre Republica Moldova-Uniunea Europeană. Având în vedere aspirațiile de aderare la Uniunea Europeană, această reformă nu poate fi în nici un caz amânată pentru un timp îndelungat, or, acest fapt va periclita iremediabil reformarea sistemului de drept și curățarea corpului de judecători și procurori.

[...]

În acest context, menționăm factorii care au determinat efectuarea evaluării externe:

- Risc sporit de influențare a judecătorilor/procurorilor din cauza lipsei de integritate;
- Ineficiența cadrului normativ actual ce reglementează mecanismul de evaluare a integrității judecătorilor/procurorilor;
- lipsa siguranței pentru cetățeni de a fi protejați de eventualele abuzuri și încălcări ale drepturilor lor și nivelul scăzut al încrederii societății în sistemul justiției în general;
- promovarea/numirea în unele funcții-cheie din sistemul judecătoresc și din procuratură a unor persoane cu probleme de integritate;
- îndeplinirea necorespunzătoare a atribuțiilor pe parcursul ultimilor ani de către unii judecători și procurori;
- ineficiența procedurii disciplinare, care se demara „la comandă”, doar contra judecătorilor/procurorilor care nu erau loiali CSM sau PG/CSP.

Experiența acumulată a arătat că reforma justiției prin modificarea legislației nu își are impactul dorit asupra independenței și responsabilității sistemului judiciar și al procuraturii, deoarece aceste reforme nu au schimbat

⁵⁴ [Nota informativă la proiectul Legii privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor](#)

mentalitatea și comportamentul judecătorilor și procurorilor. Republica Moldova a cunoscut cel puțin trei mari „valuri” de reforme ale justiției, dar nici unul dintre ele nu a reușit să creeze un sistem de justiție independent și responsabil. În acest context, Guvernul actual nu are altă opțiune decât să promoveze măsuri care vor acționa dincolo de modificările legislative, prin crearea unui mecanism de evaluare externă pentru judecătorii și procurorii din funcțiile-cheie din domeniu.

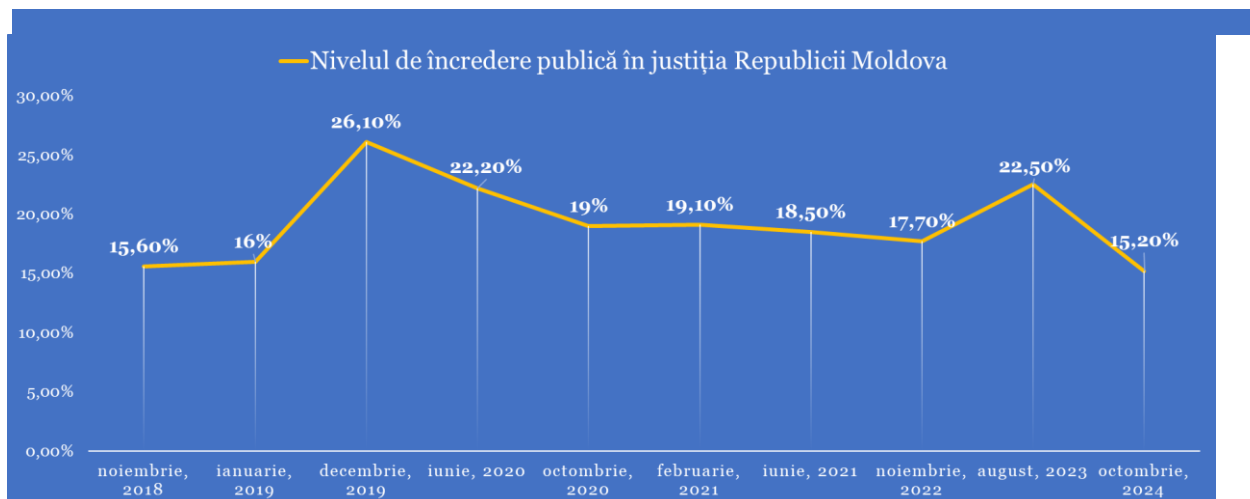
[...]

Apelarea la exercițiul de evaluare externă în mod etapizat este justificată de faptul că mecanismele interne au eșuat de nenumărate ori, organele de administrare fiind în imposibilitate de a epura sistemul din interior, iar corupția sistemică și lipsa de integritate au afectat cronic sistemul justiției.”

În baza acestui raționament, evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor este esențială pentru ca Republica Moldova să își îndeplinească angajamentele naționale și internaționale. Această reformă este considerată a fi esențială pentru asigurarea unui sistem judiciar independent și demn de încredere, abordând problemele persistente în materie de integritate și responsabilitate. Reformele anterioare, care s-au axat în principal pe modificări legislative, nu au reușit să instaureze o independență reală în cadrul sistemului judiciar.

În consecință, abordarea guvernării actuale de a implementa un mecanism de evaluare externă este considerată un pas decisiv pentru restabilirea încrederii publice și prevenirea corupției sistemice în sistemul de justiție al țării. De asemenea, încrederea publică în justiție era scăzută la momentul inițierii procesului de vetting, conform graficului de mai jos⁵⁵:

⁵⁵ A se vedea [rezultatele Barometrului Opiniei Publice publicate în perioada 2018-2024 de către Institutul de Politici Publice](#)

Concluzii

Un sistem judiciar independent și imparțial nu este doar o cerință a unui proces echitabil, garantat în temeiul articolului 6 din CtEDO. Un sistem judiciar independent și imparțial este, de asemenea, o cerință a unui stat de drept, fără de care o societate modernă și democratică este pur și simplu imposibil să existe.

Independența judiciară nu este doar un drept al fiecărui judecător în parte, ci și o garanție acordată tuturor cetățenilor că dosarele lor vor fi judecate fără interferențe externe nejustificate.

În consecință, toate statele democratice trebuie să își protejeze sistemul judiciar împotriva încălcării independenței sale.

Pe de altă parte, corupția poate fi tratată și ca o formă de influență nejustificată asupra sistemului judiciar, care subminează încrederea publicului în judecarea echitabilă a cauzelor sale.

În combaterea și prevenirea corupției judiciare, este esențial să se organizeze întregul proces într-un mod care să evite orice aparență de intenție de a subordona politic judecătorii și procurorii sau de a exclude din profesie specialiști competenți și independenți.

Justiția nu trebuie doar să fie făcută, ci să se vadă în mod evident că este făcută.

În intenția lor de a reforma sistemul judiciar al Republicii Moldova, autoritățile au invocat corupția judiciară ridicată. Din păcate, nu au fost prezentate societății dovezi care să ateste această afirmație. Numărul de cazuri penale care implică mita judiciară este atât de mic încât nu poate susține afirmațiile privind un nivel foarte ridicat al corupției judiciare; astfel,

acest gen de afirmații pot fi considerate doar declarative din punct de vedere politic. Pe de altă parte, chiar dacă nu sunt justificate din punct de vedere obiectiv, îmbunătățirea sistemului judiciar și garantarea faptului că judecătorii și procurorii sunt imuni la corupție nu sunt niciodată dăunătoare.

În consecință, în cazul Republicii Moldova, procesul de pre-vetting și de vetting poate fi privit ca o necesitate salutăată atât de organismele politice, cât și de cele judiciare europene. Cele trei legi care reglementează acest proces în țară au fost „aprobat” de Comisia de la Veneția, în urma unui număr de 7 opinii emise. În plus, în conformitate cu jurisprudența CtEDO în cauzele referitoare la Albania, este clar că comisiile de vetting sunt considerate tribunale în sensul articolului 6 § 1 din Convenția Europeană. Prin urmare, rigorile aplicabile tribunalelor în sensul articolului menționat se aplică comisiilor de vetting, care trebuie să fie independente și imparțiale în activitatea lor.

Combaterea corupției și implementarea unor reforme judiciare cuprinzătoare reprezintă provocări semnificative, dată fiind interacțiunea complexă a numeroase elemente. Este extrem de important ca evaluările efectuate de comisiile de evaluare să fie conforme cu standardele internaționale și cu jurisprudența CtEDO. Deciziile care au ca rezultat demiterea funcționarilor trebuie să fie ferm susținute de dovezi și fundamentate pe principii juridice solide, excluzând în același timp orice presiune politică din partea oricăror forțe externe.

Este la fel de important să se recunoască faptul că finalizarea procesului de vetting nu va duce, prin ea însăși, la o reformă completă a sistemului judiciar. O reformă autentică și durabilă depășește cu mult evaluările financiare și etice ale judecătorilor și procurorilor. Realizarea acestei transformări este un proces complex și gradual care trebuie să includă consultarea tuturor părților interesate și a societății civile.

Chiar și acum, este posibil ca procesul de pre-vetting și de vetting să fi destabilizat în mod substanțial situația judiciară, creând întârzieri nejustificate în soluționarea cauzelor civile și penale și afectând în mod negativ drepturile cetățenilor la un proces echitabil, deoarece justiția întârziată este o justiție refuzată.

O bază solidă și stabilă pentru reforma justiției este esențială pentru a evita ca aceasta să se clatine din cauza unor interpretări eronate și evaluări incorecte ale factorilor care conduc la deficiențele sistemului de justiție. Calitatea precară a justiției din Republica Moldova nu poate fi atribuită doar

lipsei de integritate a judecătorilor și procurorilor săi. Probleme precum profesionalismul necorespunzător, personalul judiciar insuficient și lacunele legislative trebuie, de asemenea, abordate pentru a asigura un sistem de justiție care să respecte standardele internaționale, în special având în vedere angajamentul țării față de calea sa către integrarea în Uniunea Europeană.

Deși cadrul juridic pare să respecte, în general, standardele europene, este extrem de important ca modul în care acesta este aplicat, practicile și interpretările care îi sunt date să respecte, de asemenea, aceste standarde.

În acest context, subliniem faptul că, în aproximativ 21 de cazuri, Curtea Supremă de Justiție a evaluat și analizat în mod diferit dosarele candidaților care au fost evaluați ca neavând integritate financiară și etică de către Comisia Pre-Vetting, ajungând la o concluzie diferită. Acest lucru este de natură să pună la îndoială acuratețea deciziilor luate de comisii și fiabilitatea acestora. În acest sens, încrederea publică în sistemul judiciar este de o mare importanță.

În același timp, trebuie abordate mai multe aspecte urgente pentru a asigura menținerea ritmului reformei:

- Asigurarea că viitorii judecători și procurori îndeplinesc criteriile de integritate și profesionalism pentru a-și asuma astfel de roluri importante într-un stat de drept;
- elaborarea de politici și/sau strategii care urmează să fie implementate pentru a aborda și a reduce în mod eficient posibilitatea întârzierii cauzelor și pentru a garanta accesul efectiv la instanță;
- Asigurarea faptului că toți judecătorii și procurorii respectă în mod consecvent standardele internaționale în activitatea lor, evitând situațiile în care cetățenii Republicii Moldova trebuie să apeleze la CtEDO pentru a obține dreptate;
- Luarea măsurilor necesare pentru a se asigura că sistemul judiciar dispune de forța de muncă necesară pentru a pronunța hotărâri în timp util;
- Instituirea de garanții pentru a împiedica partidele și liderii politici să exercite o influență nejustificată asupra sistemului judiciar, în special în cazurile sensibile sau de vizibilitate mare.

În plus, este esențial să se ia în considerare durata procesului de vetting, deoarece întârzierile pot avea repercusiuni grave asupra sistemului judiciar.

Experiența Albaniei servește drept exemplu de precauție, demonstrând că procesele de vetting pot depăși cu mult termenele estimate inițial. Acest lucru poate duce la o întârziere gravă a cazurilor, limitând accesul la justiție în timp util pentru populație și susceptibil să submineze încrederea publică în sistemul judiciar. Dacă procesul se prelungește, există un risc ridicat ca acesta să suprasolicite instanțele și să întârzie soluționarea cazurilor, ceea ce, la rândul său, compromite dreptul fundamental la un proces judiciar echitabil și eficient.

Deși vetting-ul procurorilor și judecătorilor este binevenit și necesar pentru a aborda corupția profund înrădăcinată în sistemul de justiție din Republica Moldova, acest exercițiu nu poate și nu trebuie să fie considerat singura soluție pentru combaterea cu succes a corupției.

În plus, consolidarea cadrului anticorupție al Republicii Moldova necesită mai mult decât reforme judiciare și de urmărire penală specifice; aceasta necesită o abordare holistică și sistematică. Aceasta înseamnă împuternicirea mecanismelor de supraveghere și responsabilizare din cadrul organismelor de stat pentru a funcționa fără influențe sau interferențe nejustificate. Eficacitatea eforturilor anticorupție depinde de funcționarea activă și imparțială a unor instituții precum Centrul Național Anticorupție și Procuratura, care trebuie să fie dotate cu resurse și sprijin pentru a-și îndeplini eficient mandatele.

În plus, organismele autonome responsabile de acțiunile disciplinare din cadrul sistemului judiciar și al procuraturii trebuie să respecte standarde riguroase. Independența acestora este esențială pentru a garanta că deciziile sunt luate exclusiv pe baza principiilor juridice și nu a presiunilor externe. Protejarea acestor instituții împotriva interferențelor politice favorizează un mediu în care corupția este întâmpinată cu o rezistență puternică și nepărtinitoare.

Recomandări

Pentru Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova:

- Autoritățile Republicii Moldova trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a proteja efectiv independența sistemului judiciar. În acest sens, este recomandabil să se înăsprească răspunderea penală pentru interferența nejustificată cu independența judiciară;
- Autoritățile Republicii Moldova nu numai că se vor abține de la interferența cu activitățile sistemului judiciar, dar vor promova, de

asemenea, o cultură a respectului pentru sistemul judiciar în cadrul societății moldovenești. Abținerea de la exercitarea oricărui tip de influență politică potențială asupra activității organelor de vetting și a Curții Supreme de Justiție atunci când examinează recursurile privind evaluările efectuate;

- Autoritățile Republicii Moldova trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a se asigura că nu există întârzieri nejustificate care ar putea compromite corectitudinea procedurilor judiciare în soluționarea cauzelor penale și civile, deoarece justiția întârziată este justiție refuzată;
- Procesul de evaluare externă a judecătorilor și procurorilor nu trebuie să afecteze negativ întregul proces de administrare a justiției;
- Decizia finală privind promovarea sau nepromovarea evaluării ar trebui să fie luată efectiv de Curtea Supremă de Justiție, în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția. Cadrul actual nu specifică faptul că, după reevaluarea unui candidat, Curtea Supremă, după primirea raportului de evaluare, poate lua o decizie diferită de concluziile acestui raport. Prin urmare, această dispoziție poate fi interpretată în sensul că Curtea pronunță decizia finală ca o formalitate, pe baza concluziilor comisiei de evaluare;
- Mai multă transparență și consultări publice semnificative în momentul adoptării legilor care vizează reforme judiciare importante;
- Luarea în considerare a revizuirii mecanismului de vetting a judecătorilor și procurorilor rămași în funcție. Evaluarea acestora ar trebui să fie efectuată de Consiliul Superior al Magistraturii și de Consiliul Superior al Procurorilor pentru a asigura legitimitatea deplină a exercițiului. Acest lucru ar avea sens, mai ales având în vedere că aceste organisme autonome au fost deja verificate, fiind astfel considerate ca îndeplinind criteriile de integritate necesare pentru a desfășura aceste evaluări;
- Luarea în considerare a revizuirii perioadei de doisprezece ani în temeiul criteriului de integritate financiară de la articolul 11 alin. (3) lit. b) din Legea nr. 252/2023 și reducerea acesteia pentru a nu genera o sarcină disproporționată și prea grea asupra subiectului evaluării, susceptibilă de a genera preocupări privind cerința de previzibilitate a legii; și
- Începerea pregătirii unui document de politici, cu consultări ample în cadrul procesului, privind modul de soluționare a cazurilor restante și

de prevenire a situațiilor în care finalizarea unor cazuri simple durează ani de zile, afectând astfel accesul la instanță.

Pentru comisiile de evaluare/vetting:

- Asigurarea unui raționament coerent în analiza actelor arbitrare și în evaluarea probelor și explicațiilor prezentate de subiecții evaluării, astfel încât să nu se creeze percepții de standarde duble și tratament diferențiat în rândul judecătorilor și procurorilor evaluați;
- Atunci când se stabilește că un judecător sau un procuror nu îndeplinește criteriile de integritate financiară sau etică, conducând astfel la demiterea acestuia, decizia ar trebui să se bazeze pe dovezi solide și pe încălcări grave incompatibile cu astfel de poziții, evaluând dovezile și explicațiile prezentate de subiecții evaluării, astfel încât să nu se creeze percepții de standarde duble și tratament diferențiat în rândul judecătorilor și procurorilor evaluați; și
- Desfășurarea evaluărilor rămase în conformitate cu standardele CtEDO privind dreptul la un proces echitabil, astfel cum au fost evidențiate de Comisia Europeană în Raportul său 2024 privind Republica Moldova.

Pentru OSC-urile:

- Monitorizarea faptului dacă procesul de vetting a judecătorilor și procurorilor rămași se desfășoară în conformitate cu principiile echității, transparenței și tratamentului egal, excluzând în același timp orice fel de presiune politică asupra comisiilor;
- Participarea activă la consultările publice desfășurate de părțile interesate cu privire la politicile și strategiile de reformă judiciară; și
- Adoptarea unei poziții civice împotriva oricărei decizii arbitrare a comisiilor de evaluare, susceptibile de a submina reforma justiției.

APEL PUBLIC
privind necesitatea elaborării
unui nou cadru de reglementare privind justiția constituțională

Noi, cercetători și savanți, studenți și doctoranzi, juriști și profesioniști în domeniul justiției, participanți la Masa rotundă „Justiția constituțională – fundament al statului de drept Republica Moldova”,

- **reținând** faptul că anul 2025 este un an aniversar pentru autoritatea de jurisdicție Constituțională a Republicii Moldova care a împlinit 30 de ani de înfăptuire a justiției constituționale,

- **aducând omagiu, onor și respect judecătorilor constituționali și celor din Curtea Constituțională** care au stat la straja supremației Legii supreme a statului moldovenesc, soluționând atât crizele constituționale și conflictele între ramurile puterii de stat, dar și asigurând constituționalitatea cadrului normativ și apărarea drepturilor omului,

- **împărtășind** profunda îngrijorare și indignare a Asociației Judecătorilor din Republica Moldova, exprimată în legătură cu unele declarații recente ale unor înalți demnitari de stat,

- **condamnând** declarațiile nefondate și denigratoare ale unor reprezentanți ai puterii de stat și îndemnând toți exponenții instituțiilor de stat la responsabilitate în ieșirile și exprimările publice care să nu dăuneze principiilor și valorilor statului de drept;

- **reiterând** importanța fundamentală a respectării independenței puterii judecătorești și a colaborării constructive între ramurile puterii de stat, dar și a autorităților de stat cu instituțiile societății civile,

- **specificând** că proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională conține deraieri doctrinare și de principiu care au o natură neconstituțională vădită,

- **reiterând** suspiciunile de influență politică asupra CC, legalizată prin norme de drept formulate în noul proiect de lege, fapt subliniat în majoritatea cercetărilor din domeniul dreptului constituțional,

- **ținând cont** de faptul că în acest an electoral expiră mandatul mai multor judecători constituționali, fapt care incită politicul la anumite acțiuni de imixtiune legislativă în domeniul justiției constituționale în vederea asigurării și garantării unor soluții juridice previzibile predeterminate,

- **constatând** faptul că justiția constituțională și nemijlocit autoritatea de jurisdicție constituțională reprezintă elementele cheie și fundamentul juridic al regimului constituțional din Republica Moldova,

- **având în vedere** că modificarea cadrului legislativ de organizare și funcționare a CC revizuit fără desfășurarea unor consultări publice extinse va conduce la afectarea principiului de asigurare a supremației Constituției R. Moldova și, respectiv, la prejudicierea regimului constituțional,

- **exprimând** speranța că în Republica Moldova vocea poporului se va auzi tot mai pronunțat, fapt care denotă reliefaarea fortificării statului de drept și a democrației constituționale crescând activismul civic al suveranului,
- **fiind convinși** că democrația din Republica Moldova va deveni într-adevăr o democrație constituțională, resimțită pe deplin de către întreaga populație din Republica Moldova, va conduce la o implicare cât mai majoră a societății civile veritabile în procesul decizional,
- **considerând** că deținem un nivel de expertiză care trebuie să fie valorificată în interesul cetățenilor Republicii Moldova,

invităm toți factorii de decizie și actorii statului să se abțină de la atacuri la adresa judecătorilor și a Curții Constituționale - fapt care periclitează statul de drept, și

CEREM:

- 1. Retragerea de către Guvernul RM din Parlament a proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională, în vederea elaborării unor noi proiecte de Lege privind justiția constituțională, care să reglementeze separat dreptul material și dreptului procesual;**
- 2. Restituirea de Parlament către Guvern a proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională, în vederea elaborării unor noi proiecte de Lege privind justiția constituțională, care să fie strict consacrate dreptului material și dreptului procesual, dar și să respecte principiile constituționalismului, a loialității constituționale și a mecanismului de asigurare veritabilă a supremației Constituției Republicii Moldova;**
- 3. Asigurarea consultării publice veritabile a proiectelor de Lege privind justiția constituțională;**
- 4. Sporirea transparenței procesului decizional cu implicarea mediului academico-didactic, a cercetătorilor științifici și a comunității juriștilor, a tuturor organizațiilor societății civile din domeniu în vederea obținerii punctelor de vedere a tuturor părților interesate și excluzând practicile defectuoase de adoptare a proiectelor de lege fără asigurarea unor consultări publice veritabile și fără introducerea propunerilor parvenite în proiectele de acte normative date.**

Pe această cale, ne exprimăm deschiderea de a coopera cu autoritatea legislativă și cea executivă ale Republicii Moldova, în domeniul nostru de expertiză – în dreptul constituțional, promovând principiul – Constituția Republicii Moldova este Legea supremă a societății și a statului.

Or, toate autoritățile statului sunt obligate să respecte strict norma constituțională care prevede expres că nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

De aceea, vom monitoriza cu atenție reacția instituțiilor statului la prezentul apel și vom reacționa pe măsură, în primul rând public, la orice deviere de la principiul supremației Constituției, precum și de la angajamentele asumate și standardele democratice cu privire la democrația constituțională și statul de drept.

**Adoptat de participanții la Masa rotundă
„Justiția constituțională – fundament
al statului de drept Republica Moldova”**

05 aprilie 2025

RAPORT
privind activitatea Asociației Obștești
Institutul Justiției Constituționale în a.2024

Valeriu KUCIUK
Dr în drept, lector universitar,
Președinte al Institutului Justiției Constituționale

În anul 2024, Consiliul Institutului Justiției Constituționale (în continuare IJC) s-a convocat **în 8 ședințe**, în cadrul cărora a examina **peste 36 de chestiuni**.

La ordinea de zi a Consiliului IJC au fost subiecte de o importanta deosebita pentru țară și justiția națională, dar si de organizare logistica a IJC si a activității lui, printre care următoarele chestiuni:

- Privind constituirea Comitetului organizatoric al IJC și a Consiliului științific al IJC în vederea monitorizării și supravegherii organizării evenimentelor științifice și editare a materialelor științifice în revista „Tribuna constituțională”;
- Despre înregistrarea publicației “Tribuna constitutională” la ANACEC în categoria revistelor științifice și în bazele de date naționale;
- Privind organizarea pe 19.01.2024 a mesei rotunde “**Bilantul justiției constituționale din anul 2023**” cu adoptarea rezoluției finale;
- Privind organizarea editării cărții „**Constituția Republicii Moldova 30 de ani**” – ediție aniversară finanțată de către familia regretatului Victor PUȘCAȘ, fondator al IJC;
- Despre înregistrarea publicației “Tribuna constitutională” în categoria revistelor științifice în Instrumentul Bibliometric Național ;
- Privind organizarea și desfășurarea pe 26.07.2024 a Conferinței științifice aniversare cu participare internațională “**30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova: realizări, probleme și perspective**” cu adoptarea rezoluției Conferinței;
- Aprobarea Declarației de susținere a poziției juridice a Asociației Judecătorilor „VOCEA JUSTIȚIEI” referitor la problemele din sistemul judecătoresc generate de vetting și pre-vetting;
- Privind mersul organizării Muzeului Constituției;
- Privind organizarea pe 18.05.2024 a mesei rotunde “**Referendumul constituțional și voința Suveranului**”;

- Despre mersul realizării proiectului editorial de publicare a Monografiei în două volume „[Identitatea constituțională a statului moldovenesc](#)”;
- Despre publicarea materialelor Conferinței aniversare din 26.07.2024 în revista “Tribuna constituțională”, a numerelor 3 și 4;
- Privind organizarea pe 10 decembrie 2024 a mesei rotunde dedicate zilei internaționale a drepturilor omului „[Apărarea drepturilor electorale – parte componentă a constituționalismului din Republica Moldova](#)” cu adoptarea rezoluției finale;
- Privind reacția publică a Institutului Justiției Constituționale la HCC nr.8 din 11.03.24 privind controlul constituționalității Legii nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (sesizarea nr. 94a/2023)” prin care a admis legea de revizuire a Constituției în perioada stării de urgență fără să fie respectată procedura de adoptare a legii constituționale;
- Privind promovarea intenției de semnare a acordurilor de colaborare naționale și internaționale;
- Privind lansările de carte „[Constituția RM 30 ani](#)” și a monografiei în 2 volume „[Identitatea constituțională a statului moldovenesc](#)”.

Datele financiare indică suportarea a 7277 lei costuri salariale pentru contabilitate, 31200 lei pentru editarea publicațiilor, 52464 lei pentru conferința aniversară 30 de ani ai Constituției, 5800 lei pentru domeniul site-ului și găzduirea lui, și 3247 lei pentru rechizite și birotică specială. În total costurile financiare ale IJC pentru a.2024 au fost de 99 988 lei.

Este de reținut că IJC a avut ca obiectiv primordial consolidarea capacităților sale științifice și de diseminare a rezultatelor științifice obținute, pentru a-și putea îndeplini astfel în deplină măsură sarcinile și funcțiile statutare – promovarea supremației Constituției RM și a valorilor constituționale în statul de drept Republica Moldova. Toate celelalte activități ale instituției – administrative, financiare sau de logistică – au fost supuse acestui deziderat central.

În acest sens au fost purtate tratative pentru încheierea acordurilor de parteneriat cu Asociația veteranilor Procuraturii, Asociația judecătorilor “Vocea justiției”, Asociația “Republica” și Biblioteca de drept din Chișinău, care vor continua și în anul 2025.

De asemenea, în 2024, au fost purtate negocieri cu parteneri de peste hotare privind încheierea unor acorduri de colaborare, organizarea de masuri comune, dar și efectuarea cercetărilor științifice interesate prin inițierea de proiecte de cercetare științifică și diseminare ale rezultatelor științifice obținute, dar și prin editare în comun de carte științifică.

Este de reținut, că membrii IJC au participat la numeroase evenimente științifice organizate de alte instituții și organizații, prezentând rapoarte și comunicări științifice.

În cercetările analitice realizate de membrii IJC au fost făcute investigații asupra cazurilor concrete de activitate jurisdicțională, dar și înaintate propuneri argumentate științific de soluționare a coliziilor juridice respective, dar și a neconformităților admise, inclusiv prezentate proiecte de lege-ferenda.

Așa, putem susține că IJC în anul 2024, și-a continuat activitatea exercitând nu numai funcțiile de promovare a ordinii constituționale și de monitorizare și analiză a actului justiției, dar și a contribuit practic la dezvoltarea regimului constituțional din țară prin consolidarea organizatorică a IJC, prin manifestările și cercetările științifice organizate de IJC, prin promovarea supremației Constituției și a încrederii societale în Justiția națională.

Bine funcționează site-ul IJC www.ij.md, care până la moment a fost vizitat de peste **15000 de vizitatori**, rămânând o sursă sigură de referință pentru societate, pentru comunitatea academico-didactica și științifico-practica de specialitate în științele juridice.

27.01.2024

RECENZIE
asupra Monografiei în două volume
„Identitatea constituțională a statului moldovenesc”

Victor GUȚULEAC
Doctor în drept, Profesor universitar

Proiect editorial: publicarea Legilor supreme ale statului moldovenesc în ultimii 100 de ani cu efectuarea unor cercetări științifice pronunțate bazate pe studii de caz și analiză

Coordonator de proiect: Valeriu KUCIUK, doctor în drept, lector universitar

Coautori: Gheorghe COSTACHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar,

Boris NEGRU, doctor în drept, profesor universitar,

Valeriu KUCIUK, doctor în drept, lector universitar

Dumitru PULBERE, ex-președinte al Curții Constituționale,

Irina IACUB, doctor în drept, conferențiar universitar,

Alina NEGRU, doctor în drept, conferențiar universitar,

Victor STEPANIUC, doctor în drept, lector universitar,

Valeriu RENIȚĂ, scriitor și publicist.

Monografia în două volume „Identitatea constituțională a statului moldovenesc”, este rezultatul cercetării și analizei științifice în cadrul unui proiect editorial a unui colectiv de autori notorii în cel mai important domeniu al științelor juridice - a dreptului constituțional.

Ab initio, exprimăm convingerea că lucrarea va fi deosebit de utilă cercetătorilor din sfera academico-didactică, în special studenților, masteranzilor, doctoranzilor și specialiștilor în devenire, dar și specialiștilor consacrați justiției.

Lucrarea este rațional structurată în două volume, unde în primul volum găsim cele 10 constituții care au fost în vigoare în ultimii 100 de ani pe întreg teritoriul actualei Republici Moldova, sau pe o parte importantă a ei, care exista ca stat, în componența unui alt stat sau uniune de state. În același context, în al doilea volum, vom lectura comentariile științifice ale autorilor asupra celor 10 constituții, reprezentând investigații complexe

asupra unor subiecte constituționale, sau de abordare multiaspectuală a întregului act constituțional, tratând cele mai importante aspecte teoretice – juridice și de fond ale bornei constituționale în vigoare la moment.

Lucrurile se prezintă de autori, într-o ordine firească, expunându-se sub aspect generic și amplu asupra domeniului și actului constituțional cercetat, realizând aprecieri juridice de cea mai înaltă valoare științifico-analitică, cu evidențierea unor elemente de principiu și concept doctrinar.

Lucrarea este însoțită în textul de analiză cu anexe referitoare la actele constituționale examinate, dar și cu aprecieri analitice vectoriale, necesare unei bune înțelegeri a materialului prezentat, dar și care se aprofundează în investigarea științifică efectuată.

Monografia are o lista bibliografică, relativ amplă, dar care conține sute de referințe, clasice și moderne, pe care autorii le folosesc cu competență și discernământ. Este de menționat că în marea majoritate, lista referințelor bibliografice cuprinde lucrări ale autorilor ruși, aspect firesc pentru monografia dată, care reflectă o epocă întreagă în care evident domină monografiile și manualele de bază din literatura științifică rusă.

Este de subliniat că lucrarea abordează principii fundamentale ale constituționalismului și metodele uzuale necesare înțelegerii corecte a fenomenelor social-juridice și a abordării doctrinare a problemelor întâlnite în mod curent în domeniul constituțional.

Apreciem, de asemenea, maniera originală a autorilor de abordare a unor probleme tratate, pentru care s-au dat demonstrații detaliate și complexe, înlesnind astfel înțelegerea materialului prezentat către cititorii cu diferite grade de pregătire juridică.

Punând accentul pe tratarea aspectelor de principiu și doctrinar ale problemelor abordate, autorii s-au străduit totodată să expună o reprezentare coerentă a raporturilor teoretico-juridice și aplicațiile practice reale la care a fost supusă societatea în perioadele de vigoare a actelor constituționale respective.

Limbajul folosit de autori este fluent și convingător, iar explicațiile și demonstrațiile sunt la fel de clare și riguroase.

Nivelul științific al monografiei „Identitatea constituțională a statului moldovenesc” în două volume, este unul care deosebește și evidențiază lucrarea dată, fiind în deplină concordanță cu complexitatea și importanța problematicii abordate.

Menționăm profesionalismul de cercetători științifici al autorilor - specialiști notorii în republică și peste hotarele ei, cu o îndelungată activitate didactică și cu rezultate de prestigiu în activitatea lor științifică, Pe lângă dorința de a pune la îndemâna Cititorului un material didactic și științific util, opera monografică dată mai are scopul de a îmbogăți literatura juridico-științifică din domeniu din Republica Moldova, dar și de a dezvolta doctrina națională a dreptului, axându-se pe filiera constituțională.

Astfel, apreciem monografia în două volume „Identitatea constituțională a statului moldovenesc”, ca o lucrare de valoare națională, care va ocupa un loc de seamă în literatura națională juridico-științifică, putându-se alătura celor mai importante și mai valoroase investigații științifice realizate de acest gen din domeniul științelor juridice.

18 decembrie 2024

CUVÂNT DE AUTOR

COSTACHI Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician
cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și
Sociologice al Universității de Stat din Moldova

La finalul monografiei „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, în două volume, ținem să mulțumim cordial cititorilor pentru interesul manifestat față de conținutul acesteia și timpul valoros acordat lecturii.

Fără îndoială, filele istoriei constituționale a statului moldovenesc, cuprinse în coperta lucrării, sunt remarcabile și deosebit de interesante mai ales sub aspectul cunoașterii și înțelegerii parcursului evolutiv al constituționalismului moldovenesc, a factorilor și circumstanțelor care au influențat, însoțit și contribuit la elaborarea și adoptarea succesivă, în ultimii 100 de ani, a celor zece Constituții – ca piloni fundamentali ai acestuia.

Anume aceste zece Legi Supreme („de căpătâi”), adoptate pe parcursul ultimului secol, fiind în vigoare pe teritoriul statului nostru, i-au conturat identitatea constituțională, i-au fundamentat și dezvoltat treptat temeliile regimului constituțional, care s-a succedat în timp, în diferite variante, cu accente puse pe diverse dimensiuni și valori.

În lumina textelor constituționale și a comentariilor la acestea, reflectate în cele două volume ale monografiei, pot fi identificate și delimitate principalele etape istorice de dezvoltare a statului nostru, parcurse în ultima sută de ani, cu toate particularitățile și evenimentele sociale, economice și politice care le-au însoțit.

Fiecare Constituție se face remarcabilă prin valorile garantate, instituțiile juridice reglementate și premisele create pentru trecerea la un nou nivel de dezvoltare. Totodată, privite în ansamblul lor, acestea oferă posibilitatea de a urmări evoluția în timp a vocabularului și limbajului nostru juridic, precum și a modului de formulare a normelor constituționale conform regulilor de tehnică legislativă, în vigoare la fiecare etapă constituțională.

În asemenea circumstanțe e bine să recunoaștem că unele ecouri juridice ale timpurilor apuse se regăsesc și în conținutul *Constituției Republicii Moldova* din anul 1994, care demarând amplul proces de democratizare a societății noastre, organizate într-un stat independent și suveran, a preluat spre garantare și reglementare nu doar cele mai importante valori și instituții ale timpului, recunoscute la nivel internațional, dar și unele elemente din trecut, asigurând astfel continuitatea constituționalismului moldovenesc și orientându-l spre noile orizonturi ale lumii contemporane.

Din perspectiva dată, este important de subliniat că valoarea fiecărei Constituții din perioada de referință, inclusiv a celei în vigoare în prezent, poate fi cel mai bine evaluată și apreciată doar pe fonul și în comparație cu constituțiile precedente. În acest sens, este destul de relevant sloganul - „doar cunoscând neajunsurile trecutului, este posibilă îmbunătățirea viitorului”.

Urmând acest raționament, e bine de conștientizat faptul că orice efort de consolidare și fortificare a supremației și rolului *Constituției Republicii Moldova* în cadrul statului nostru, trebuie să pornească de la analiza și evaluarea a tot ceea ce a precedat-o, inclusiv a pilonilor istorici constituționali pe care a fost edificată. În acest scop, monografia „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*” reprezintă un instrument extrem de necesar și util, pe care îl recomandăm cu multă încredere nu doar teoreticienilor și practicienilor dreptului, ci și tuturor cetățenilor pentru care identitatea constituțională a Moldovei are o valoare distinctă și servește ca reper și lumină pe calea dezvoltării democratice continue.

Să vă fie de folos tuturor!

RAPORT ȘTIINȚIFIC

PRIVIND NOUĂ LEGE CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar
președintele AO „Institutul Justiției Constituționale”
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Abstract

Autorul se expune asupra unor pretinse lacune ale proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională elaborat de către Ministerul Justiției și promovat de Guvernul Republicii Moldova în Parlament. Având în vedere că la nivelul Legii fundamentale, actualmente Curtea Constituțională este reglementată în cuprinsul celor șapte articole ale Titlului V (art. 134-140) ale Constituției, iar dispozițiile acestora sunt dezvoltate în Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale, aprobat prin Legea nr. 502/1995, autorul vine cu propuneri și soluții, efectuând totodată sub aspect constituțional și de principiu a analiză juridică a proiectului de lege dat, venind cu soluții de rigoare.

Cuvinte cheie: Constituție, Curtea Constituțională, judecător constituțional.

Întroducere

Precum se cunoaște, la data de 23 februarie 1995 și-a început activitatea Curtea Constituțională a Republicii Moldova – prima și unica autoritate de jurisdicție constituțională a statului moldovenesc, în care au activat până în prezent 33 de judecători.

Cu respect și onor ne aducem aminte de patriarhii Curții Constituționale – dl Barbalat Pavel, Pușcaș Victor, Cotorobai Mihai, Popa Victor și alții care au stat la temelia justiției constituționale veritabile, servind stea calauzitoare pentru toți cetățenii RM, dar și a urmașilor lor.

Hotarul sau pragul de 30 de ani de activitate a Curții, ne oferă prilejul de a reflecta atât asupra evoluției funcționării și rolului acestui institut de contencios

constituțional, cât și asupra constituționalismului contemporan moldovenesc, al importanței acestei autorități de jurisdicție specială pentru asigurarea regimului constituțional, al democrației și a statului de drept Republica Moldova. Astfel, cu această ocazie felicităm judecătorii Curții Constituționale, dar și cetățenii Republicii Moldova.

1. Privind necesitatea de fortificare a integrității judecătorilor

În contextul jubileului dat, dar și a autorității instanțelor judecătorești, este de neacceptat declarația unor reprezentanți ai puterii de stat de denigrare a judecătorilor, care afirmă că: *"în ultimii trei ani sau eliminat din sistem judecătorii cei mai corupți. Dar acum au rămas doar cei moderat de corupți"*⁵⁶. Este de subliniat că această sonoră declarație se referă în egală măsură și la judecătorii constituționali, or Curtea Constituțională face parte din puterea judecătorească.

Este de amintit, că acest exercițiu de vettingu, pretins de curățire a sistemului judecătoresc de corupție, a fost pus în funcțiune strict numai asupra judecătorilor din judecătoriile ordinare din cele 3 niveluri a sistemului judecătoresc, dar și asupra procurorilor din Republica Moldova⁵⁷. Dar, ne punem întrebarea - de ce nu au trecut acest mecanism de vetting și judecătorii CC?

Or, este logic juridic și argumentat de drept, că anume judecătorii Curții Constituționale trebuiau în primul rînd să treacă acest mecanism de curățare.

Avînd în vedere că acest procedeu – vettingul, este aplicat vizavi de toate persoanele care activează în sistemul judecătoresc, excluderea judecătorilor constituționali din această procedură de verificare a integrității magistraților, pare a fi alogică și neconformă scopului declarat de curățire a întregului sistem – fiind menținut artificial pentru judecătorii constituționali statutul juridic legalizat de principiul „primus inter pares”⁵⁸.

Este de reținut, că vettingul din Moldova prin aceasta și se deosebește radical de vettingul din Albania, care a fost model pentru statul nostru în materie de vetting.

Așa, în Albania, după adoptarea cadrului legal privind vettingul judecătorilor – a tuturor judecătorilor din țară, Curtea Constituțională a Albaniei a fost nevoită să-și sisteze temporar activitatea în luna mai 2018, deoarece în urma vetting-ului, doar

⁵⁶ Popșoi: „Am eliminat cei mai corupți judecători din sistem. Au rămas cei moderat de corupți”. <https://unimedia.info/ro/news/bba22f9f444c58f6/stop-cadru-popsoi-am-eliminat-cei-mai-corupti-judecatori-din-sistem-au-ramas-cei-moderat-de-corupti.html>

⁵⁷ Lege nr. 26/2022 (în vigoare 16.03.2022) privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. https://vettingmd.org/wp-content/uploads/2024/02/Law_26_2022_9.2.2024_ROM.pdf; Lege nr. 252/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative. https://vettingmd.org/wp-content/uploads/2024/02/Law_252_2023_9.2.2024_ROM.pdf; Portalul Comisiilor de Evaluare · Comisia Pre-Vetting · Comisia Vetting · Comisia de Evaluare a Procurorilor. <https://www.vettingmd.eu/ro>, <https://vettingmd.org/>

⁵⁸ **Primus inter pares** („primul între egali” sau „primul între cei de același rang”) . https://ro.wikipedia.org/wiki/Primus_inter_pares

un singur judecător din cei 9 a fost confirmat în funcție. Abia în decembrie 2020 Curtea Constituțională a Albaniei a re-devenit funcțională, atunci când au fost re-angajați un număr suficient de judecători constituționali pentru a forma completul de judecată, care să poată examina în ședință plenară cauzele pendinte.

Or, această procedură de control prealabil – vetting al judecătorilor constituționali, ar fi cazul să fie expusă clar și în noua Lege cu privire la Curtea Constituțională, ca o parte componentă în procesul de selectare a candidaților la funția de judecători constituționali. Aceasta ar fi una din propunerile de îmbunătățire a proiectului de lege dat.

2. Privind statutul juridic al judecătorilor Curții Constituționale.

Aspecte doctrinare, conceptuale și legale.

Cadrul dreptului național statuează cert, clar și expres statutul juridic atât al judecătorilor Curții Constituționale, cât și al însăși autorității de jurisdicție constituțională – a Curții Constituționale⁵⁹, care are un statut deosebit, superior oricărei altei autorități publice, or hotărârile Curții conform art.140 din Constituție „*sunt definitive și nu pot fi atacate*”. De aceea, „*actele normative sau dispozițiile acestora declarate neconstituționale se aduc în concordanță cu hotărârile Curții Constituționale în modul stabilit de Codul jurisdicției constituționale nr. 502/1995 și Legea nr. 317/1994 cu privire la Curtea Constituțională*”⁶⁰.

În acest context, necesită a remarca, că pornind de la faptul că statutul juridic al Curții Constituționale este unul deosebit, Constituția proclamă Curtea Constituțională drept „*unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova*”⁶¹.

Concomitent, prevederile articolului 134 alin.(2) al Constituției statuează expres, că „*Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției*.” Iar referitor la independența judecătorilor Curții Constituționale, articolul 137 din Constituție prevede expres că „*Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției*.”

Este de menționat, că Parlamentul Republicii Moldova, fiind în conformitate cu prevederile art.60 alin.(1) unica autoritate legislativă a statului, și având conform art.66 și art.72 alin.(1) în atribuțiile sale de bază adoptarea legilor, a aprobat respectiv setul de legi care au dezvoltat normele constituționale susmenționate - Legea nr.502/1995 care a instituit Codul jurisdicției constituționale, și Legea

⁵⁹ Art.134 din Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994

⁶⁰ Art.69 al Legii nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Publicată la 12.01.2018 în MO nr.7-17

⁶¹ Art.134 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova.

nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională. În contextul dat remarcăm, că ambele legi conțin prevederi exprese privind independența judecătorilor Curții Constituționale și a Curții Constituționale ca uncia autoritate de jurisdicție constituțională, stabilind clar statutul, principiile de activitate, perioada de referință, condițiile examinării și exonerarea de la răspundere pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcțiunii⁶².

Remarcăm, că conform Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională, „la intrarea în exercitarea funcției, judecătorul Curții Constituționale depune în fața Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Consiliului Superior al Magistratului următorul jurământ: "Jur să îndeplinesc cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr orînduirea constituțională a Republicii Moldova, să mă supun în exercitarea funcției numai și numai Constituției"⁶³.

Aceiași Lege nr.317/1994 în art.13 statuează că „*Judecătorii Curții Constituționale sînt independenți în exercitarea mandatului și se supun numai Constituției*”, și ei „*nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului*”.

În același context, art.8 „Independența” al Codului jurisdicției constituționale (Legea nr.502/1995) statuează, că „*Judecătorii sînt independenți și în exercițiul mandatului se supun numai Constituției*”, iar cauzele de contencios constituțional sunt examinate de ei „*în condiții care exclud orice influență din afară asupra lor*”, dar totodată „*Judecătorii Curții Constituționale nu pot fi trași la răspundere judiciară pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcțiunii inclusiv după expirarea mandatului.*”

Astfel, legiuitorul a expus prin norme clare cumulul de condiții juridice și cerințe de drept, care să asigure de fond și de drept independența judecătorilor Curții Constituționale aflați atît în exercițiul funcțiunii sale, dar și după încetarea mandatului.

Aceiași abordare de principiu, constatăm în legislația națională privind independența Curții Constituționale ca autoritate instituțională. În sensul dat, Parlamentul în Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională a prevăzut norme similare celor expuse mai sus, dar care vizează Curtea Constituțională ca organ de decizie colegial. Art.1 alin.(2) al Legii nr.317/1994 prevede, că „*Curtea Constituțională este independentă și se supune numai Constituției*”, stabilind totodată că ea „*activează în baza principiilor: a) independenței; ...*”. O normă de

⁶² Art.60 alin.(1), art.66 și art.72 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994

⁶³ Art.12 alin.(1) al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

drept similară este expusă și în art.3 al Codului jurisdicției constituționale statuat prin Legea nr.502/1995, care de asemenea prevede, că „*Curtea Constituțională activează în baza principiilor: a) independenței de orice autoritate publică;*” .

În așa mod, constatăm că Curtea Constituțională dispune de independență statuată în Constituție și legislația specială, atât ca organ colegial, cât și fiecare judecător constituțional ca persoană fizică - persoană cu funcții de demnitate publică, care dețin o independență individuală în exercitarea mandatului său. În același context remarcăm, că conform art.1 alin.(3) și art.6 ale Constituției Republicii Moldova, ordinea de drept și principiile statului de drept și democratic, „*în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui ... reprezintă valori supreme și sânt garantate*”⁶⁴ se realizează în condițiile în care se respectă separarea celor trei puteri de stat (legislativă, executivă și judecătorească), fiind asigurat constituțional și în acest mod statutul special și independent atât a judecătorului constituțional, cât și a Curții Constituționale.

De aceea remarcăm, că din punct de vedere doctrinar, anume conceptul de *independență a justiției (și în primul rând independența justiției constituționale)*, este așezat temeinic în teoria separației puterilor de stat. Or, justiția, fiind unul dintre cei trei piloni fundamentali și egali ai puterii de stat într-un stat democratic, obligă la asigurarea constituțională atât a independenței individuale, cât și instituționale – fapt prescris expres în legislația care reglementează activitatea Curții Constituționale și a judecătorului constituțional⁶⁵.

În contextul supra necesită a se menționa, că conform statutului juridic stabilit constituțional al Curții Constituționale⁶⁶, anume „*Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească ..*”. La rândul său, persoanele care dețin mandatul respectiv și activează în calitate de judecător constituțional, de asemenea au obligațiunea funcțională să garanteze prin activitatea sa supremația Constituției, asigurarea realizării principiului separării puterii de stat, să garanteze responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Este clar, că puterea judecătorească la general și autoritatea de jurisdicție constituțională în particular, trebuie să fie independente față de puterea legislativă și executivă pentru a-și putea îndeplini corespunzător Constituției îndatoririle pe care le au, fapt care implică libertate față de orice influență care poate fi exercitată de acestea, atât în exercitiul mandatului deținut, cât și după încetarea mandatului.

⁶⁴ Art.1 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

⁶⁵ Art.3 lit.a) și art.8 ale Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502/1995, art.1 alin.(1), art.3 lit.a) și art.13 ale Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

⁶⁶ Art.134 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

Anume această abordare complexă determină siguranța independenței și temeinicia ei.

Totodată, menționăm cu titlu de principiu, că autonomia judecătorului constituțional și la nivel instituțional al Curții Constituționale, independența care le este conferită și garantată de Constituție poate avea loc doar în cadrul legii, și doar în perimetrul normei legale.

În această ordine de idei enunțăm, că realizarea în statul de drept a oricăror principii juridice, inclusiv al principiului independenței magistratului, nu îndreptățește judecătorul constituțional să dea cu bună știință soluții contrar Constituției și Legii, soluții formate pe încălcarea Constituției și a Legii.

Or, nerespectarea Constituției și a Legii înseamnă de drept și de fapt încălcarea jurământului depus de către judecătorul constituțional, înseamnă neexecutarea conformă a obligațiilor funcționale ale judecătorului constituțional, înseamnă lipsa integrității judecătorului constituțional, fapt care atrage după sine răspunderea respectivă. Este de subliniat, că cadrul juridic în vigoare a RM statuează expres, că în astfel de cazuri (încălcarea jurământului și a obligațiilor funcției) mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului⁶⁷.

Astfel, judecătorii constituționali se bucură de imunitate stabilită de lege, dar aceasta nu poate fi o imunitate de la respectarea jurământului depus, precum și de la îndeplinirea conformă a obligațiilor funcției.

Este relevantă la capitolul dat practica jurisdicției constituționale, și anume Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 25.07.2016 [⁶⁸], unde în p.57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67 și 68 Curtea a statuat că: „Independența puterii judecătorești este elementul-cheie în ceea ce privește garantarea drepturilor și libertăților omului în conformitate cu legea și, prin urmare, nu reprezintă un scop în sine. Această independență derivă și din scopul de a asigura un proces echitabil, care impune instanțelor judecătorești condiția de a fi independente. De asemenea, independența sistemului judiciar în ansamblul său garantează independența individuală a judecătorilor. Aceasta trebuie să existe în raport cu societatea în general și cu părțile din orice litigiu asupra căruia judecătorii trebuie să se pronunțe. Independența judecătorilor nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul personal al judecătorilor, ci este o garanție împotriva presiunilor exterioare în luarea deciziilor, fiind justificată de necesitatea de a permite judecătorilor să-și îndeplinească rolul lor de gardieni ai drepturilor și libertăților omului. Astfel, independența judecătorului este un aspect fundamental al statului de drept și garanția unui proces echitabil.”

⁶⁷ Art.19 alin.(1) lit,b) a Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională.

⁶⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr.151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (acțiunea în regres)

Așa, însăși Curtea Constituțională a menționat, că normele constituționale privind statutul judecătorului trasează aceleași exigențe și principii consfințite și în actele internaționale care reglementează statutul și drepturile judecătorilor, garanțiile independenței acestora, reieșind din importanța rolului justiției în apărarea statului de drept.

3. Despre noul proiect de lege cu privire la Curtea Constituțională⁶⁹

Expunându-ne asupra proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională, elaborat și promovat de Guvern, și aflat actualmente în procedură legislativă în Parlamentul RM, vom remarca următoarele.

Proiectul de lege dat este însoțit de un set documentar vast care conține avizele ministerelor și agențiilor, al Curții constituționale și a altor curți de justiție, avizul DGJ și expertiza respectivă a CNA, dar și de instituții ale societății civile⁷⁰. Este important de subliniat că mai multe sugestii conceptuale și de principiu expuse de către instituțiile și departamentele care au prezentat avize - au fost respinse nejustificat, și fără o argumentare temeinică, cu toate că printre ele erau și propunerile Direcției generale juridice a Parlamentului Republicii Moldova⁷¹.

În acest context, menționăm că la început aceste propuneri au fost neglijate de către Guvernul RM, apoi nu au fost luate în considerație și de Parlament, la adoptarea proiectului legii date în prima lectură, or conform Regulamentului Parlamentului, în prima lectură proiectul de lege se adoptă ca concept.

Apreciind importanța acestui proiect de lege pentru Republica Moldova, vom sublinia că domeniul justiției constituționale, organizarea și funcționarea autorității de jurisdicție constituțională, dar și întregul proces de contencios constituțional, practic direct influențează viața întregii societăți în ansamblu, dar și a fiecărui cetățean al acestei țări – fapt notoriu și evident, care nu necesită demonstrare științifică.

Având în vedere cele spuse supra Vom prezenta succint careva sugestii formulate în urma cercetării proiectului de lege privind Curtea Constituțională,

⁶⁹ Proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=b2953a3c-110e-416e-beed-b5f05c5b3366>

⁷⁰ Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=da890372-2f49-4882-94fd-62235f5b4f6e&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151835.pdf&method=GetDocumentContent>; <https://www.parlament.md/preview?id=6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>;

⁷¹ Aviz DGJ - Avizul juridic - 371/11/12/2024 Proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională. <https://www.parlament.md/preview?id=d03dec7e-0e08-4505-baac-86fd495f071c&url=https://ep-sp.parlament.md/legislativedocuments/638696764749473963/Documents/20241213092627.pdf&method=GetDocumentContent>

pentru a contribui la îmbunătățirea lui, dar și pentru a contribui la buna reglementare a procesului de înfăptuire a unei justiții constituționale veritabile, cu reguli clare, previzibile, proporționale și necesare pentru asigurarea bunei organizări și funcționări a Curții Constituționale, asigurându-i un cadru legislativ clar de activitate, în strictă conformitate cu standardele constituționale naționale și angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova.

Am putea menționa, că acest proiect nu este primul proiect de lege de așa gen. Astfel de proiecte au fost și mai înainte – în a.2016 și 2018, când la Ministerul Justiției sau format grupe de lucru, fiind elaborate proiecte de lege similare.

Motivația apariției proiectelor de lege date, de fiecare dată erau asemănătoare:

- Legea veche nu mai corespunde realităților juridice actuale;
- Este necesară o noua lege pentru promovarea excluderii influențelor politice;
- Este necesar de a prevedea în lege un mecanism de frâne și contrabalante pentru a echilibra mecanismul de constituire și funcționare a Curții Constituționale;
- Se urmărește reglementarea unitară a modului de organizare și funcționare a Curții; oferirea unei autonomii mai largi Curții în reglementarea procedurilor interne, inclusiv privind realizarea activității jurisdicționale; păstrarea garanțiilor judecătorilor și Curții Constituționale consacrate deja de cadrul normativ în vigoare și îmbunătățirea unor instituții precum: regimul incompatibilităților și restricțiilor în exercitarea funcției de judecător constituțional, mecanismul de responsabilizare a judecătorilor Curții.
- Alte obiective declarate, precum alinierea la standardele UE și accelerarea procesului de integrare în UE.

În final, versiunea actuală a proiectului de lege a fost elaborată prin comasarea Legii privind Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale. Această decizie a fost luată deoarece cele două acte normative aveau prevederi pretins „similare și ineficiente”, care nu respectau standardele de claritate legislativă și erau „în mare parte depășite”. Se afirmă că prin acest proiect de lege, Ministerul Justiției asigură un sistem „actualizat, clar, coerent și eficient” pentru funcționarea Curții Constituționale.

Or, proiectul de lege este structurat în 7 capitole și 52 de articole, în cuprinsul cărora sunt reglementate:

- statutul Curții Constituționale;
- competența materială și limitele de competență;
- organizarea Curții și criteriile de eligibilitate a candidaților la funcția de judecător al Curții Constituționale;
- activitatea jurisdicțională și actele Curții Constituționale.

Este de notat că instituirea unui singur cadru legislativ de organizare și funcționare a Curții Constituționale constituie, inclusiv, un obiectiv reflectat în

documentele oficiale de politici naționale, fiind setată acțiunea de „Elaborare/adoptare a legii cu privire la Curtea Constituțională în versiune nouă prin comasarea Legii cu privire la Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale.

Este de atenționat asupra aspectelor doctrinare și conceptuale ale proiectului, care în opinia noastră de cercetător științific, au fost trecute cu vederea sau nerespectate, fapt care în anumite condiții conduc la neconstituționalitatea unor prevederi din proiectul de lege sau la contradicții în materia de drept constituțional, precum și la încălcarea principiului de frâne și contrabalante în norma constituțională, dar și la alte incoerente și contradicții principiale care afectează materia constituțională.

Ab inițio, vom menționa că aspectele cercetate și sugestiile noastre sunt bazate atât pe cercetare, dar și pe expunerile și argumentele de rigoare ale unor instituții de stat, inclusiv DGJ a Parlamentului, dar și ale organizațiilor profesioniștilor din sfera juridică, dar și ale societății civile așa ca Uniunea Avocaților, Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”, și altele⁷².

4. Privind comasarea Legii nr. 317/1994 și ale Legii nr. 502/1995

Precum am menționat, autorul proiectului susține că comasarea prevederilor Legii nr. 317/1994 și ale Legii nr. 502/1995 într-un singur act normativ constituie un obiectiv reflectat în documentele de politici adoptate de Parlament și Guvern.

Totodată, este de subliniat că procedura jurisdicției constituționale face parte din dreptul procesual, fiind un drept pozitiv, care reglementează ordinea (procedura) realizării dreptului material. Corespunzător, din punct de vedere doctrinar, menținerea unei delimitări clare între normele de drept material și cele de drept procesual în domeniul jurisdicției constituționale, se impune. Comasarea celor două acte normative, în afară de faptul că este cedată prerogativa exclusivă a organului legislativ de a stabili reguli procesuale în justiție, ea ar putea conduce la o complexitate excesivă a textului de lege, generând contradicții și îngreunând înțelegerea și aplicarea acestuia atât de către specialiști, cât și de către cetățeni. Separarea celor două aspecte cu excluderea prevederilor legale repetitive, ar facilita o mai bună sistematizare a materiei juridice și ar asigura o stabilitate a cadrului legal, dar și o mai mare transparență în exercitarea controlului de constituționalitate.

⁷² Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională.
<https://www.parlament.md/preview?id=da890372-2f49-4882-94fd-62235f5b4f6e&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151835.pdf&method=GetDocumentContent>;
<https://www.parlament.md/preview?id=6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>;

Având în vedere că legiuitorul constituant expune expres la art. 72 alin. (3) lit. e) și 135 alin. (2) din Constituție doar despre un singur act legislativ destinat reglementării modului de organizare și funcționare a Curții Constituționale, aceasta nicidecum nu înseamnă că, procedura de activitate a instanței de contencios constituțional nu trebuie reglementată de organul legislativ într-un act juridic separat.

Practica dezvoltării dreptului indică expres separarea și expunerea dreptului procesual într-un Cod de procedură separat, cum este în prezent Codul de jurisdicție constituțională, cu putere juridică de lege organică.

De aceea, considerăm neavenită reglementarea procedurii constituționale de însăși Curtea Constituțională. Or lăsarea la discreția Curții, ca, aceasta însăși, în temeiul legii și principiului autonomiei regulamentare să edicteze actul normativ primar de procedură constituțională printr-un Regulament al său, ne pare că este profund greșită.

Mai ales că activitatea CC a demonstrat de multiple ori nerespectarea cerințelor procesuale stabilite în lege. De exemplu,

- CC în mare parte nu respectă termenii de examinare a sesizărilor, care este maximal de 6 luni, or, Legea stabilește cu titlu imperativ – CC trebuie să soluționeze sesizarea în termen de 6 luni (în practică, CC examinează sesizările și peste 7, 8, 9... luni de zile)⁷³;
- Adoptând decizii de inadmisibilitate, CC niciodată nu a adoptat decizii de admisibilitate, și respectiv niciodată nu le-a publicat;
- CC prin deciziile sale de inadmisibilitate, de asemenea se expune cu titlu de principiu sau chiar interpretativ, asupra subiectului sesizării neadmise. Or cum poate fi apreciate aceste sesizări, în moment în care ele de principiu nu sunt admise, și respectiv nu sunt examinate. Dar, aceste decizii de inadmisibilitate deja formează practici judiciare, fiind aduse ca argument de valoare constituțională în instanțele judecătorești, și sunt acceptate de drept ca hotărâri ale CC⁷⁴;

⁷³ Hotărâri ale Curții Constituționale adoptate în a.2024 cu depășirea termenului legal de examinare a sesizărilor:

Hotărârea nr. 23 din 15.10.2024 privind excepția de neconstituționalitate a unui text din articolul 108 din Codul familiei (omisiunea de a indexa pensia de întreținere stabilită sub forma unei sume fixe) (Sesizarea 239g/2023-11-02);
Hotărârea nr. 22 din 01.10.2024 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea privind organizarea judecătorească, din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii și din Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor (Sesizarea 114a/2023-04-12);
Hotărârea nr. 17 din 18 iulie 2024 privind interpretarea unor dispoziții constituționale și controlul de constituționalitate a articolelor 15 alin. (2) și 24 alin. (1) din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (cvorumul pentru ședințele Consiliului Superior al Magistraturii) (sesizările nr. 252b/2023 și nr. 265a/2023) (Sesizarea 252b/2023-11-23, Sesizarea 265a/2023-12-01); Hotărârea nr. 15 din 9 iulie 2024 privind excepția de neconstituționalitate și controlul de constituționalitate al articolului 6 alin. (10) și al unor prevederi din articolul 7 alin. (1) din Legea nr. 499 din 14 iulie 1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni (suspendarea plății alocației sociale pentru îngrijire, însoțire și supraveghere pe perioada privării de libertate a titularului) (sesizările nr. 38g/2023 și nr. 207a/2023) (Sesizarea 38g/2023-02-23, Sesizarea 207a/2023-09-13), și altele

⁷⁴ P.33 din Decizia nr. 159 din 12.12.2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 160g/2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 75 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 300 din 21 decembrie 2017 cu privire la sistemul administrației penitenciare (suspendarea raporturilor de serviciu în cazul funcționarului public cu statut special din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor); P.23-27 din Decizia nr. 160 din 12 decembrie 2024 de inadmisibilitate a sesizării nr. 143a/2024 pentru controlul constituționalității articolului 3 alin. (1) lit. i) din Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale (declaraarea averii și intereselor personale de membrii colegiilor/comisiilor de admitere în profesie, de evaluare, disciplinare și/sau de etică a profesiiilor conexe justiției); P.13-19 din Decizia nr. 151 din 3 decembrie 2024 de

- CC nu respectă termenul de 10 zile de publicare a hotărârilor pronunțate în Monitorul oficial. Efectuând o cercetare împreună cu regretatul Victor Pușcaș, am constatat că de regulă, CC depășea substanțial acest termen de 10 zile, care se transforma în o lună, jumătate de an, un an și mai mult⁷⁵.
- în materie de competență și a limitelor ei, Curtea Constituțională își stabilește ea însăși limitele de competență⁷⁶, cu toate că există la moment și actele legislative primare. Dar este cunoscut cum a fost modificată Constituția prin hotărârile Curții⁷⁷, cum a fost modificat regimul de guvernare a țării⁷⁸, cum a contribuit Curtea la tentativa de uzurpare a puterii de stat⁷⁹. Dar aici este necesar de a aduce respect judecătorilor care au conștientizat acțiunea sa neconstituțională și în corpore și-au dat demisia⁸⁰. Respect dlor judecători constituționali.

De altfel, edictarea normelor primare de drept (material și procedural) constituie, în exclusivitate, apanajul legiuitorului. Instituția autonomiei regulamentare trebuie aplicată în asigurarea bunei organizări și funcționări a Curții și a entităților/subdiviziunilor acesteia, dar nicidecum nu și pentru instituirea procedurii în fața Curții. Or oferirea unei autonomii mai largi Curții Constituționale în reglementarea procedurilor jurisdicționale este una nejustificată.

Așa, Curtea Constituțională trebuie să opereze în înfăptuirea justiției constituționale doar în temeiul procedurii prestabilite de către legiuitor prin acte primare. Deci, cum se expune Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA” - prea multă putere (absolutismul) în procedură nu-i un lucru benefic pentru justiția constituțională, ci mai degrabă unul păgubos care se poate încununa cu un abuz procedural discreționar din parte Curții Constituționale⁸¹.

inadmisibilitate a sesizării nr. 9a/2024 privind controlul constituționalității articolelor 25 alin. (1) lit. g1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului și 14 alin. (5) din Legea nr. 133 din 17 iulie 2016 cu privire la declararea averii și a intereselor personale (eliberarea din funcție a judecătorului în cazul constatării unei încălcări a regimului juridic al conflictelor de interese [2]), și altele

⁷⁵ Kuciuk V., Pușcaș V., Sacralitatea pricipiilor de activitate constituțională, în monografia „Justiția constituțională”, Chișinău, 2019, p.140-157.

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/justitia_constitutionala.pdf

⁷⁶ Art.6 alin.(2) din Codul jurisdicției constituționale adoptat prin Legea nr. 502/1995

⁷⁷ Modificarea Constituției RM prin Legea nr. 52 din 16-03-2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136084&lang=ro ; Hotărârea nr. 8 privind controlul constituționalității Legii nr. 52 din 16 martie 2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (sesizarea nr. 94a/2023).

<https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2795&t=/Media/Noutati/Curtea-a-verificat-Legea-care-stabilete-denumirea-limba-romana-ca-limba-de-stat-a-Republicii-Moldova/>

⁷⁸ La 4 martie 2016 Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) [Sesizarea nr. 48b/2015].

<https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759>

⁷⁹ Pușcaș V., Kuciuk V., Republica Moldova, anul 2019. Tentativa de uzurpare a puterii de stat,

https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/109739

⁸⁰ Demisia judecătorilor Curții Constituționale. 26 iunie 2019.

<https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=1513&t=/Media/Noutati/Demisia-judecatorilor-Curtii-Constitutionale>

⁸¹ Avizele instituționale și ale societății civile la proiectul de lege cu privire la Curtea Constituțională.

<https://www.parlament.md/preview?id=6dad49f9-6b78-47cd-beab-b5d730da97bf&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638689464243238617/Documents/20241211151900.pdf&method=GetDocumentContent>

Astfel, considerăm că este imperios necesar de a statua expres în Lege, faptul că, Curtea Constituțională se conduce în activitatea sa de Constituție, de Legea cu privire la Curtea Constituțională și de Codul jurisdicției constituționale.

Or, este de reținut că, în vederea asigurării respectării art.23 din Constituție, este necesară reglementarea mai detaliată a procedurii de desfășurare a întregului proces de contencios constituțional, inclusiv, cu indicarea expresă a: formelor, metodelor și normelor de blanchetă a sesizărilor, drepturilor și obligațiilor participanților, statutul juridic al opiniei separate a judecătorului constituțional dar și efectele ei, al *amicus curiae*, a termenelor, procedurii de citare a părților (inclusiv obligativitatea prezenței reprezentanților autorităților publice responsabile în dependență de tematica cauzei, etc.). Reglementarea respectivă urmează a fi efectuată prin lege și nicidecum prin regulament intern al Curții Constituționale, or normele în cauză depășesc autonomia regulamentară a Curții și țin de aspectul primordial al asigurării clarității, previzibilității, eficienței procesului de examinare a sesizărilor de către Curtea Constituțională și interesul major al societății.

Totodată, se desprinde necesitatea reglementării în Codul jurisdicției constituționale a procedurii repartizării sesizărilor și procedurii subsecvente, formularea acțiunii, forma și conținutul sesizării la Curte, comunicări, notificări și citații, admisibilitatea și ordinea soluționării cauzelor, regimul de urgență, examinarea aspectelor de procedură, observațiile scrise, scoaterea de pe rol și repunerea pe rol a cauzelor, părțile și terții intervenienți, interdicțiile de asistență sau de reprezentare în fața CC.

În contextul digitalizării, semnăturii electronice și a Internetului, se impune necesitatea reglementării utilizării mijloacelor electronice în activitatea Curții Constituționale, fapt care ar preveni tergiversarea examinării materialelor aflate pe rolul CC și evitarea situațiilor de lipsă de cvarum al Curții Constituționale sau parității de voturi, etc..

Cu referire la procedura de revizuire a hotărârilor și avizelor Curții Constituționale (astăzi acest drept îl au doar judecătorii constituționali⁸²), considerăm că acest drept de a solicita revizuirea actelor respective necesită a fi atribuit întregului cerc de subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale indicați la art.25 al proiectului de lege.

Or:

- a) CC își desfășoară activitatea din inițiativa subiecților prevăzuți de Legea cu privire la Curtea Constituțională nr.317 din 13.12.1994;
- b) revizuirea propriilor hotărâri de asemenea este o activitate realizată de Curtea Constituțională;

⁸² Art.72 alin.(1) al Codului jurisdicției constituționale aprobat prin Legea nr.502/1995

- c) dreptul de sesizare a subiecților respectivi este prevăzut expres în norma constituțională de la art.135 alin.(2) al Constituției;
- d) acordarea dreptului de revizuire a hotărârilor Curții Constituționale subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale ar eficientiza procesul de revizuire a actelor care necesită această procedură.

La moment există zeci de acte ale Curții care necesită a fi revizuite.

De asemenea, în lumina cauzelor recent examinate de Curtea Constituțională, s-a demonstrat necesitatea reglementării detaliate în lege a procedurilor contenciosului constituțional (etapele, actele emise, aspectele examinate, limitele de examinare, părțile participante la proces, modalitatea de executare a hotărârilor Curții Constituționale pe aspectele specifice examinate) a pronunțării asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, confirmării rezultatelor referendumului republican, chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid, confirmării rezultatelor alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, constatării circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova sau interimatul funcției de Președinte, precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile.

Deci, în vederea asigurării respectării art.7, 23, 134 și 135 din Constituție, este judicioasă detalierea în Legea privind Curtea Constituțională a organizării și funcționării Curții Constituționale, dar și includerea compartimentelor care să vizeze ordinea de precedență ca rang, procedura demisiei, revocării și ridicarea mandatului judecătorului constituțional, organizarea aparatului Curții Constituționale (grefei), publicitatea activității Curții Constituționale, modul deliberărilor și votării, deciziile primite prin acord tacit, conflictele de interese, derogările specifice, publicitatea documentelor, etc.

Prin urmare, se impune ca acest proiect de lege organică să fie completat cu încă un proiect de lege care să conțină pe deplin procedurile și termenii, condițiile și cerințele de activitate ale Curții Constituționale, fiind reglementată într-un cod, întreaga procedură de contencios constituțional.

5. Obiective legislative de rang constituțional

Un subiect important este necesitatea includerii și asigurării mecanismului de realizare în activitatea Curții Constituționale a următoarelor principii:

a).Principiul constituționalității

În conformitate cu art.7 al Constituției, Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Având în vedere că Curtea Constituțională în întreaga sa activitate veghează asupra respectării Constituției, este firesc de stabilit ca Curtea să se conducă în

activitatea sa de principiului constituționalității. Or, jurisprudența Curții care a evoluat semnificativ, în unele hotărâri ale sale, hotărâri sub aspect științific discutabile, pare a depăși limitele unor norme constituționale edictate de către autoritatea constituantă.

Astfel, unele dispoziții ale normelor constituționale, pe cale de interpretare oficială, în exclusivitate fiind apanajul Curții Constituționale, pot avea un nou – un alt cuprins, decât cel inserat în normele constituționale propriu-zise. Și în astfel de cazuri, ne confruntăm cu situația că norma constituțională contravine Constituției.

Amintim despre regretatele momente din 2019, când CC și-a întemeiat hotărârile sale pe o altă hotărâre a sa de interpretare a normei constituționale adoptată anterior în a. 2015, în care cuvântul „poate” din art.85 alin.(1) al Constituției este interpretat ca „fiind obligat”. Această hotărâre este și actualmente în vigoare⁸³.

De aceea, avînd în vedere că dacă toate autoritățile, inclusiv cea judecătorească, operează cu principiul legalității, atunci Curtea Constituțională finalmente trebuie să aplice principiul constituționalității. De altfel, competența exclusivă a Curții Constituționale este examinarea chestiunilor legate de constituționalitatea unui act normativ și nu cele care țin de legalitatea actelor respective.

În așa fel, deducând faptul că problemele legate de legalitatea actelor oficiale constituie competența instanțelor de judecată de drept comun, iar chestiunile privind constituționalitatea acestor acte aparțin în exclusivitate Curții Constituționale, de aceea principiul constituționalismului trebuie să fie un principiu înscris în legea de care să se conducă strict Curtea Constituțională în activitatea sa.

Or, așa cazuri, în care textul Constituției contravine Constituției, necesită a fi exclus prin principii, norme și cerințe expres stabilite în lege.

b) Principiul loialității constituționale

Fiecare judecător constituțional necesită a fi loial către Constituția RM, neadmitind devieri sau contradicții de drept constituțional, care să contravină normei sau spiritului Constituției.

În calitate de exemplu poate fi adusă situația în care judecătorii constituționali au cetățenii duble sau multiple, fapt care denotă de drept lipsa loialității constituționale.

⁸³ P.39 din Hotărârea CC nr. 29 din 24.11.2015 privind interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (4) din Constituția Republicii Moldova. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=564&l=ro>

Or, în astfel de cazuri, procedura legală urmează a fi prescrisă expres în lege, fiind stabilite precis termenii și condițiile de jure care în cazul nerespectării lor conduc la pierderea calității de judecător constituțional, mandatul căruia încetează de drept.

Așa, persoanele care pretind a deveni sau care sunt judecători constituționali, trebuie obligați prin lege să renunțe sau să-și suspende calitatea de cetățean a unui stat străin, fiindcă conflictul de interese este evident.

c) Principiul frinelor si contrabalantelor

Materia constitutional trebuie să fie una intetgra si unitara ca text si ca spirit. În acest context, activitatea funcțională a Curții nu trebuie să conducă la careva disbalanțe sau/și contradicții care să perturbeze funcționarea legală a autorității de jurisdicție constituțională.

Mai mult - activitatea Curții nu trebuie să conducă la generarea unor crize politice sau la distorsionarea principilor de separare și colaborare a ramurilor puterii de stat – celei legislative, executive și judecătorești.

În acelasi timp, interpretările unor articole sau texte din Constituție care pot conduce la nerespectarea integritatii textului constitutional si/sau pot servi cauză pentru apariția unor crize constitutionale, care în conditiile unui conflict sau contradicții de norme constituționale ar afecta buna functionare a statului Republica Moldova, necesită a fi excluse prin norme clare ale legii speciale care reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale.

d) Principiul sacralității jurământului depus de judecător

Este cunoscut faptul că judecătorul constituțional la intrarea în funcție depune jurământul în fața Parlamentului: „*Jur să îndeplinesc cu bună-credință obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apăr ordinea constituțională a Republicii Moldova, să protejiez supremația Constituției, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și să mă supun în exercitarea funcției numai Constituției*”⁸⁴.

Dar dacă judecătorul constituțional nu și-a respectat jurământul, ce se întâmplă?

Și dacă să ne referim la un caz concret care a avut loc in RM. Or, conform articolului 19 alin.(1) lit.e) din Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională, (1) Mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de: e) stabilire, prin actul de constatare

⁸⁴ Art.12 al Legii nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională

rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese;

Deci, judecătorul constituțional nu a respectat regimul conflictului de interese.

Intr-un astfel de caz apare întrebarea dacă judecătorul constituțional respectă într-un astfel de caz jurământul sau?

Avînd în vedere cele expuse, este de considerat întemeiat că judecătorul constituțional într-un astfel de caz nu respectă jurământul sau. Or, Legea cu privire la Curtea Constituțională prevedea expres – în cazul nerespectării conflictului de interese, mandatul judecătorului este ridicat.

Dar în realitate, atunci cînd a avut loc nemijlocit un conflict de interese la un judecător constituțional, Curtea a pronunțat Hotărîrea nr. 18 din 09.07.2021 prin care a declarat neconstituțional articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese.

Este important că Curtea examinînd subiectul dat, a adus un set complet de argumente juridice, făcînd trimitere la standardul necesității („*Rule of necessity*”), care a fost dezvoltat în *common law*, și care îi impune judecătorului obligația de a examina o cauză și atunci cînd imparțialitatea sa este pusă în discuție, atît timp cît înlocuirea lui este imposibilă. În cuprinsul textului hotărîrii în cauză, se face trimitere la practica datată cu anul 1430, cînd s-a considerat că cancelarul Oxfordului putea să judece un caz în care era parte, de vreme ce nicio prevedere nu permitea numirea altui judecător. De asemenea Curtea a ținut cont că standardul necesității a fost confirmat și aplicat și de tribunalele americane, care au afirmat că „acolo unde toți sunt recuzați, nimeni nu este recuzat” [*Evans v. Gore*, 253 U.S. 245 (1920)].

Curtea a făcut trimitere și la propria Hotărîre nr. 20 din 9 iulie 2020, în care a precizat că orice act al Curții Constituționale (hotărîre, aviz, decizie) pronunțat în legătură cu exercitarea unei competențe prevăzute expres în Constituție este definitiv și nu poate fi supus niciunei căi de atac. Or, în aceeași Hotărîre, Curtea a subliniat că este singura autoritate competentă să se pronunțe în mod definitiv cu privire la un aspect care ține de Constituție și care vizează direct funcționarea Curții Constituționale și raporturile ei cu autoritățile statului, fiind exceptată de la orice cenzură din partea unei autorități publice care aplică și interpretează norme inferioare Constituției (a se vedea HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, §30). Prin această

mențiune, Curtea de fapt a ieșit din perimetrul cadrului legal, or proclamând supunerea Curții doar Constituției – legii supreme, și desconsiderând cadrul legal în vigoare – legi constituționale, organice și ordinare, Curtea Constituțională în opinia noastră, se plasează în afara câmpului legal de funcționare a unei autorități de stat.

Or, o autoritate statală din cadrul oricărei putere de stat nu poate funcționa în afara legii, iar Hotărârea Curții nr.18/2021 din acest punct de vedere proclamă contrapunerea normelor de principiu ale Constituției prevederilor, procedurilor, condițiilor și cerințelor exprese ale legilor în vigoare din Republica Moldova.

Așa, aprecierea Curții include argumente cu referire la,

- (i) Jurisprudența referitoare la independența Curții Constituționale și a judecătorilor constituționali,
- (ii) Soluționarea eventualelor conflicte de interese ale unui judecător constituțional,
- (iii) Rațiunea instituției recuzării judecătorului constituțional,
- (iv) Punerea în balanță și ponderarea principiilor concurente, și
- (v) Controlul regimului conflictelor de interese

Așa, Curtea a notat că independența Curții Constituționale reprezintă una din valorile de bază ale sistemului democratic, iar existența sa este esențială pentru realizarea tuturor celorlalte valori ale acestui sistem. Fundamentul independenței ei constă în obiectivitate și în neutralitate, care sunt primele principii ale judecării efectuate de Curtea Constituțională. Judecătorii constituționali rezolvă cazurile de pe rolul Curții potrivit Constituției, trebuind să fie liberi în gândirea și în conștiința lor, fără teamă și fără prejudecăți, trebuind să acționeze imparțial, cu simțul dreptății și al conștiinței, fără vreo presiune sau vreun stimulent, potrivit convingerilor lor și propriului mod de interpretare a faptelor (a se vedea HCC nr. 22 din 5 septembrie 2013, §§ 52, 54; HCC nr. 18 din 2 iunie 2014, § 44; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, § 35). Or, independența judecătorilor constituționali reprezintă un pilon al încrederii publicului în Curtea Constituțională, inclusiv în faptul că judecata Curții are loc într-un mod echitabil, neutru, cu asigurarea unui tratament egal al părților și fără urmă de interes personal cu privire la rezultatul cauzei. În contextul dat, Curtea a precizat că protecția independenței Curții Constituționale impune ca în niciun caz să nu fie tolerate acte care ar putea trezi dubii privind imparțialitatea judecătorilor constituționali. Garantarea acestui fapt este esențială pentru menținerea încrederii publice în soluțiile Curții Constituționale și pentru asigurarea adeziunii la preeminența dreptului. Curtea indică că trebuie prevenite orice aparențe de toleranță sau de conveniență care ar trezi dubii rezonabile privind imparțialitatea Curții Constituționale și a judecătorilor ei. Totodată, Curtea nu explică, cum poate fi menținută încrederea într-un judecător care judecă fiind personal într-un conflict de

interese, sau/și votează pentru sine, în condițiile unui conflict de interese personal pus pe rolul Curții.

Or, în aceeași hotărâre nr.18/2021, Curtea a reținut că obligația judecătorului constituțional de a respecta Constituția rezultă, în primul rând, din articolul 1 alin. (3) din Constituție, care stabilește că Republica Moldova este un stat de drept, *i.e.* un stat consolidat pe principiul preeminenței dreptului. În al doilea rând, această obligație rezultă din jurământul depus de judecătorul constituțional la investirea în funcție, prin care acesta jură să-și îndeplinească cinstit și conștiincios obligațiile de judecător al Curții Constituționale, să apere orânduirea constituțională a Republicii Moldova, să se supună în exercitarea funcției numai și numai Constituției [articolul 137 din Constituție și articolul 12 alin. (1) din Legea cu privire la Curtea Constituțională]. Dar confuzul juridic este că judecătorul constituțional care se supune Constituției și jurământului său, în același timp, nu este obligat să respecte legile statului de drept Republica Moldova?!

Așa, Curtea a observat că dispozițiile Legii privind declararea averii și a intereselor personale urmăresc garantarea exercitării obiective și în condiții de neutralitate a funcțiilor publice *lato sensu*. Totodată, Curtea a reținut incidența articolului 17 lit. a) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, care prevede *expressis verbis* obligația judecătorului constituțional de a-și îndeplini atribuțiile cu imparțialitate și pentru respectarea Constituției. Iar ținând cont de exigențele principiului preeminenței dreptului și de necesitatea garantării caracterului efectiv al obligației imparțialității, Curtea a constatat că poate exista un control al respectării regimului conflictelor de interese în activitatea jurisdicțională în privința judecătorilor constituționali, *i.e.* în cazul adoptării tuturor hotărârilor, deciziilor, avizelor și a actelor procedurale aferente.

În același timp, concluziile deduse de Curtea Constituțională, ar părea că nu au nimic comun cu principiul constituționalității și legalității. Așa, Curtea a concluzionat, că pretinsele conflicte de interese în contextul procedurii jurisdicției constituționale trebuie soluționate doar de către Curtea Constituțională și doar în modul stabilit de articolele 134, 137 și 140 din Constituție, dezvoltate în articolul 27 din Codul jurisdicției constituționale, care reglementează recuzarea judecătorului în cazul existenței unor dubii privind imparțialitatea sa. Curtea precizează că instituția recuzării judecătorului constituțional este aplicabilă și în cazul unui eventual conflict de interese în procesul jurisdicțional, iar cea care hotărăște în mod definitiv cu privire la recuzarea unui judecător constituțional (inclusiv în cazul unui eventual conflict de interese) este Curtea Constituțională prin judecătorii săi.

Așadar, Curtea a mai dedus, că subiectul conflictului de interese analizat din acest punct de vedere, relevă un grad ridicat de probabilitate ca Curtea

Constituțională să fie sesizată cu controlul constituționalității unor acte în care să aibă un interes direct sau indirect sau să fie chemată să soluționeze diferende care ridică astfel de controverse.

Având în vedere circumstanțele extraordinare ca importanța procesului, urgența și miza litigiului pentru democrație și pentru preeminența dreptului și alte elemente, Curtea poate să prefere, la examinarea unei cauze, soluții diferite de cele din Legea privind declararea averii și a intereselor personale (cazurile menționate la § 59 *supra* confirmă acest fapt). În asemenea situații, punerea în balanță a intereselor concurente reprezintă un atribut al Curții Constituționale, nu al autorităților investite cu competența punerii în executare a legilor. Aceste autorități asigură, așa cum rezultă din chiar denumirea lor, punerea în executare a legii, nu a Constituției.

Astfel, Curtea Constituțională a concluzionat că oricare subiect al respectării legii ține de competența Curții și nu a autorităților investite cu competența respectivă. Dar, în opinia noastră, Curtea s-a autosituat în afara câmpului legal în vigoare, or o astfel de interpretare a Curții privind întinderea competenței sale, nu are la temelia sa nici un principiu constituțional sau normă constituțională, dar nici ai careva lege în vigoare.

Mai ales că unii savanți⁸⁵ care au analizat consideră că în Republica Moldova nu există o incriminare cu titlu de nomen iuris al faptei de exercitare a atribuțiilor în situație de conflict de interese. Cu toate acestea, este de remarcat că în prevederea de la art.327 CP RM conflictul de interese reprezintă o modalitate faptică a folosirii intenționate a situației de serviciu. Argumentele în favoarea acestei alegații pot fi deduse din conținutul și întinderea noțiunilor „conflict de interese”, pe de o parte și, „folosirea situației de serviciu”, pe de altă parte. Astfel, definiția legală a noțiunii „conflict de interese” o regăsim în art.2 al Legii privind declararea averii și a intereselor personale nr.133 din 17.06.2016]. Potrivit acesteia, conflictul de interese reprezintă situația în care subiectul declarării (persoana care deține funcție de demnitate publică, funcționarul public, inclusiv cel cu statut special etc.) are un interes personal ce influențează, ar putea sau pare a influența exercitării imparțiale și obiective a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii. La rândul său, prin folosirea situației de serviciu se înțelege comiterea de către persoana publică, respectiv, de către persoana cu funcție de demnitate publică, a unor acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile, care derivă din atribuțiile sale de serviciu, fiind în limitele competenței sale funcționale. Deci conflictul de interese constituie o specie, alias un caz particular al folosirii situației de serviciu. Așa, în ipoteza exercitării atribuțiilor de serviciu în situație de conflict de interese, fapta este/poate fi producătoare de

⁸⁵ Eșanu A. Exercițarea atribuțiilor în situație de conflict de interese. (Aspecte juridico-penale). Materialele Conferinței științifice "Integrare prin cercetare și inovare". Chișinău, Moldova, 9-10 noiembrie 2017. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/122130

urmări prejudiciabile constând în daune în proporții considerabile intereselor publice, drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, care se înscriu în tipajul incriminator al art.327 CP RM.

Anume de aceasta este oportun și necesar ca noua Legea cu privire la Curtea Constituțională să prevadă totalitatea aspectelor care să asigure respectarea jurământului și a obligațiilor funcționale de către judecătorul constituțional. Or, într-un stat de drept obligația de respectare a legii este esențială, presupunând că Curtea Constituțională care reprezintă garantul Constituției și a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și al funcționării mecanismului statului de drept, nu trebuie să poată admite devieri de la norma și spiritul Constituției. În special, ținând cont că dispozițiile art. 134 din Constituția Republicii Moldova statuează, că justiția constituțională este înfăptuită de Curtea Constituțională, care este independentă și se supune doar Constituției. Și este clar și necesar ca legea specială a Curții să prevadă inclusiv obligația judecătorului de a se abține de la judecarea unei cauze, atunci când participarea sa poate să afecteze imparțialitatea sa sau el se află în situația unui conflict de interese.

Făcînd trimitere la practica internațională în domeniu, este de relatat și exemplele aduse de Curtea Constituțională în Hotărîrea nr.18/2021 în care se menționează că Comisia de la Veneția a analizat legislația mai multor state membre ale Consiliului European (*i.e.* România, Italia și Austria), precum și legislația Statelor Unite ale Americii, a Canadei și a Africii de Sud referitoare la conflictele de interese ale judecătorilor (a se vedea Opinia nr. 1012/2020 privind reforma Curții Constituționale a Ucrainei, Veneția, 11 decembrie 2020, CDL-PI (2020)019, §§ 49-54). Așa, Comisia de la Veneția a precizat că, din perspectiva dreptului comparat, legile privind organizarea și procedura curților constituționale prevăd atât cazurile, cât și situațiile în care se consideră că un judecător se află într-un conflict de interese și, în consecință, în care participarea sa la adoptarea unei decizii este inadmisibilă. Or, normele din Legea cu privire la Curtea Constituțională trebuie să conțină obligația judecătorilor de a garanta că procesele din fața Curții Constituționale sunt conduse de o manieră compatibilă cu cerința imparțialității. Mai ales că întreaga activitate jurisdicțională a Curții Constituționale include adoptarea hotărârilor care au autoritatea de lucru judecat cu privire la chestiunea soluționată în cadrul unor proceduri judiciare constituționale, care nu poate fi contestată de nicio altă autoritate statală.

Dar în final, considerînd că nu poate fi admis un control din exterior al activității judecătorilor constituționali, fiindcă singura autoritate competentă să realizeze un astfel de control este Curtea Constituțională, Curtea a decis că articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională contravine articolelor 134, 137 și 140 din Constituție. În așa mod,

Curtea a declarat neconstituțională prevederea respectivă din Legea nr.317/1994, admitând cu titlu de principiu conflictele de interese ale judecătorilor constituționali⁸⁶.

Astfel, juramintul judecătorului constituțional a fost pus față în față cu Legea, prevalând arbitrarul. Avînd în vedere că Curtea Constituțională deține dreptul de a efectua controlul constituționalității legii, și respectiv e de a aprecia norma juridică sub aspectul corespunderii ei normei constituționale, Curtea a declarat neconstituțional articolul 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, care prevede că mandatul judecătorului Curții Constituționale încetează prin ridicarea imunității judecătorului în caz de stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese.

Așa, în opinia noastră, la examinarea cauzei date, nu s-a ținut cont de norma legii speciale, de instituția jurământului judecătorului constituțional, de condițiile ridicării mandatului de judecător constituțional, de cerințele legislației în vigoare care reglementează instituția conflictului de interese sub aspect principial, special, general și de sancțiune disciplinară, administrativă, contravențională și penală. Tot așa cum nu s-a ținut cont de principiul separării puterilor în stat și obligația colaborării lor – principiu statuat în art.6 al Constituției RM.

De aceea, putem considera că prin Hotărîrea nr. 18 din 09.07.2021, Curtea Constituțională a adoptat o hotărîre vadiu arbitrară și ilegală, neîntemeiată și contrară art.3 alin.(1), 6, 7, 134 și 135 ale Constituției.

6. Privind corpul judecătorilor -asistenți

Articolul 46 din proiectul de lege, reglementează instituția judecătorilor-asistenți.

Este de remarcat că Legea actuală prevede că la Curtea Constituțională există judecători-asistenți. Totuși, în practică aceștia nu există de mai mulți ani. În prezent, componența Curții Constituționale funcționează în absența judecătorilor asistenți, bazându-se în mod exclusiv pe Secretariatul CC. Consolidarea Secretariatului Curții Constituționale și a personalului care activează în cadrul acestuia reprezintă o

⁸⁶ Hotărîrea nr. 18 din 09.07.2021 pentru controlul constituționalității articolului 19 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 317 din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională (ridicarea mandatului judecătorului Curții Constituționale ca urmare a stabilirii prin act de constatare rămas definitiv a unei încălcări a regimului juridic al conflictelor de interese).

<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=774&l=ro>

prioritate, mai importantă decât menținerea personalului care asistă activitatea judecătorilor constituționali.

Consolidarea Secretariatului ar putea include și formarea continuă a personalului existent, precum și angajarea de noi specialiști, capabili să suporte volumul crescut de activități juridice și administrative.

De principiu, considerăm greșită denumirea asistenților judecătorului CC așa cum este prevăzută în proiect. Or, în conformitate cu prevederile cadrului normativ ce reglementează activitatea judecătorilor, judecătorul este persoana învestită cu atribuții de îndeplinire a justiției. Însă, în sarcina judecătorilor asistenți nu intră îndeplinirea justiției și nici luarea a careva decizii asupra cauzelor examinate de Curtea Constituțională. Totodată, proiectul nu prevede statutul acestora.

Menținerea judecătorilor-asistenți prezintă și alte incertitudini. Excluderea acestei categorii ar rezona și cu excluderea judecătorilor-asistenți de la Curtea Supremă de Justiție cu mai mult de 10 ani în urmă.

7. Privind garanțiile de inviolabilitate a judecătorilor Curții Constituționale

Proiectul de lege prevede că urmărirea penală împotriva judecătorului Curții Constituționale poate fi pornită doar de către Procurorul General sau prim-adjunctul, iar în lipsa acestuia de către un adjunct în temeiul ordinului emis de Procurorul General, cu acordul prealabil al plenului Curții Constituționale. În cazul săvârșirii de către judecător a infracțiunilor specificate la art. 243, 324, 326 și 330² ale Codului penal al Republicii Moldova, precum și în cazul infracțiunilor flagrante, acordul plenului Curții Constituționale pentru pornirea urmăririi penale nu este necesar.”

Dar ce facem cu **articolele 326¹.Cod penal** Exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese, **articolul 328.** Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, **articolul 337.** Trădarea de Patrie, **articolul 338².** Complotul împotriva Republicii Moldova sau **articolul 339.** Uzurparea puterii de stat ?

Este de avuit în vedere, ca RM în mare parte a trecut prin aceste încercări, dare le toate nu au avut urmări pentru persoanele care din strajerii COnstitutiei sau transformart în violatorii ei.

8. Privind tragerea la răspunderea penală a judecătorilor Curții Constituționale conform art.307 Cod penal

Judecătorul înfăptuind justiția, o proclamă în numele Legii⁸⁷, iar judecătorul constituțional înfăptuind justiția constituțională, o proclamă în numele Constituției.

Astfel, judecătorul întruchipează legea prin hotărârile sale pe care le pronunță în numele legii, iar judecătorul constituțional întruchipează legea prin hotărârile sale pe care le pronunță în numele Constituției Republicii Moldova.

Anume de aceasta, la baza statului de drept consacrat de art.1 alin.(3) din Constituție, stă în primul rând principiul legalității, or, *”nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”* (art.7 din Constituție), iar respectarea legilor este obligatorie pentru toți (*inclusiv persoanele fizice judecătorești, care servesc Legea, și judecătorii constituționali care servesc Constituția*).

Importanța principiului legalității presupune, așadar, respectarea necondiționată a dispozițiilor legale în vigoare, această exigență fiind impusă tuturor persoanelor, subiecți de drept, indiferent de clasificarea lor în drept public sau privat.

De aceea, judecătorul care pronunță cu bună-știință o hotărâre, sentință, decizie sau încheiere contrară legii, sfidează legea producând injustiție. Deci, judecătorul înfăptuiește injustiția în numele Legii sau Constituției, și această ilegalitate este mai accentuată în cazul în care este comisă aceeași acțiune de pronunțare a unei hotărâri judecătorești contrare legii/constituției, legată de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, în special dacă infracțiunea respectivă a fost soldată cu urmări grave (iar în cazul Curții Constituționale, ele pot fi doar deosebit de grave).

În așa caz, considerăm că efectuarea unei astfel de ”justiție”, unde rămâne loc doar pentru intimul interes/convingere și interpretarea arbitrară a normelor de drept de către judecător, nu comportă în sine sensul propriu zis al cuvântului ”justiție”, și de aceea nici nu poate fi numită ”justiție” fiindcă nici nu este. Iar utilizarea principiului independenței magistratului doar oferă spațiu pentru a fi scutut de răspundere, pentru a statua ca principiu activ lipsa de răspundere a magistratului⁸⁸.

În sensul supra, un loc separat ca importanță îl comportă noțiunea de ”*justiție*”, care înseamnă în primul rând echitate și/sau dreptate, dar și ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești, sistemul de funcționare a acestor instanțe și principiile care guvernează atât activitatea lor, cât și activitatea persoanelor care servesc justiția [⁸⁹]. Or, ideea de justiție în format enciclopedic, presupune egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, care nu se obține decât printr-un progres judecătoresc

⁸⁷ Articolul 114 ”Înfăptuirea Justiției” al Constituției Republicii Moldova

⁸⁸ Kuciuk V. Abolirea răspunderii judecatorului pentru infracțiuni penale este ea însăși o infracțiune.
https://www.academy.police.md/assets/files/revista/legea_si_viata_2019/ed10.pdf

⁸⁹ Justiție. Dex-online. <https://dexonline.ro/definitie/justitie>

echidistant și o cercetare judecătorească amănunțită a situațiilor de fapt, în limitele drepturilor subiective și a obligațiilor corelative [⁹⁰]

Aplicarea principiului universal al echității, se caracterizează prin aprecierea justă din punct de vedere juridic, a fiecărui subiect de drept și a acțiunilor lui, având conotații profunde, inclusiv de *lato sensu* – care reprezintă o *virtute*.

Totodată, într-un sens tehnico-juridic, „*justiția*” reprezintă o funcție de *jurisdictio*, deci de aptitudine și autoritate de a pronunța *dreptul* cu ocazia soluționării unei cauze. Și acest drept devine cominatoriu, adică realizat cu întreaga forță de impunere a statului.

În principiu, noțiunea de „*justiție*” desemnează totalitatea instituțiilor juridice prin intermediul cărora se realizează atribuțiile puterii (autorității) judecătorești. În raport cu această aptitudine, „*justiția*” reprezintă un serviciu public al statului, iar înfăptuirea „*justiției*” este în competența exclusivă a statului, în virtutea prerogativelor ce decurg din suveranitatea națională. Anume cu această prerogativă exclusivă este abilitat judecătorul constituțional, care urmează să presteze serviciul public de justiție constituțională în anumite condiții de claritate, predictibilitate, celeritate și responsabilitate.

Pornind de la cele expuse, judecătorul în soluționarea cauzei supuse judecății, trebuie în mod legal să asigure concomitent protecția drepturilor și intereselor subiecților de drept participanți la proces, urmând a judeca exclusiv în baza Constituției și legii, exclusiv în limita lor, ignorarea care ar conduce la ilegalitatea hotărârii și la obligațiunea organelor de drept de a responsabiliza judecătorul constituțional. De aceea, judecătorul constituțional trebuie să ignore, cu desăvârșire, orice element străin procesului de contencios constituțional, înfăptuind justiția constituțională prin stricta respectare a prevederilor Constituției, a dispozițiilor juridice cuprinse în normele de drept național și internațional.

În sensul expus mai sus, anume „Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, ... și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat”⁹¹, fapt care obligă judecătorul constituțional să exercite calitatea sa de garant al drepturilor și intereselor omului, societății și statului, având rolul de apărător al valorilor constituționale și având împuternicirea delegată de stat să le ocrotească.

În virtutea acestor circumstanțe, anume activitatea Curții Constituționale ca autoritate publică, și anume activitatea de jurisdicție constituțională a judecătorului constituțional constituie acel fundament, care permite ca declarațiile de drepturi și

⁹⁰ Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv, Editura ALL, București, 1995, pag. 224 / 228.

⁹¹ Art.134 alin.(3) al Constituției Republicii Moldova.

garanțiile constituționale proclamate, să poată deveni mai mult decât formulări teoretice și să fie o realitate juridică, avînd forță obligatorie pentru toate persoanele și toate autoritățile.

Avînd în vedere, că articolul 307 CP prevede că *”pronunțarea cu bună-știință de către judecător a unei hotărîri, sentințe, decizii sau încheieri contrare legii se pedepsește ...”* penal, iar judecătorul este investit prin Constituție cu puterea de a judeca, asigurînd apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, societății și statului de orice vătămare, din care parte nu ar proveni, putem constata de fapt existența în Republica Moldova a unui sistem juridic balansat de frîne juridice și contrabalante normative care formează câmpul-cadru de activitate legală a magistratului, limitînd dreptul discreționar a judecătorului de a interpreta Legea pînă la contrariu, și constituind totodată un indicator drastic al unei activități ilegale a judecătorului care doar în temeiul anumitor interese pronunță cu bună știință hotărîri contrar Legii.

Remarcăm, că numai înfăptuirea justiției constituționale conform Constituției și în numele Republicii Moldova, asigură legalitatea actului justiției constituționale, iar principiul legalității este principiul-cadru, care înglobează alte principii după care se desfășoară activitatea jurisdicțională respectivă. Astfel principiul legalității se manifestă prin mai multe caracteristici:

- constituirea prin lege a autorității de jurisdicție constituțională, precum și desfășurarea conformă a activității acesteia în componența și în limitele competenței stabilite de Constituție și lege;
- asigurarea supremației Constituției RM în cadrul activității desfășurate și pronunțarea hotărîrilor Curții Constituționale în numele Republicii Moldova;
- organizarea activității organizatorice și funcționale conform normelor speciale de drept constituțional;
- respectarea drepturilor procesuale ale părților în procesul de contencios constituțional;
- organizarea controlului constituțional pentru asigurarea respectării întocmai a normelor constituționale și a hotărîrilor pronunțate de Curtea Constituțională.

Este de menționat, că întregul sistem de justiție (inclusiv și național al Republicii Moldova) se bazează pe încrederea publicului în legalitatea, responsabilitatea și independența instanțelor de judecată (în special a Curții Constituționale), în integritatea și imparțialitatea judecătorilor (în special a judecătorilor constituționali), în eficiența procedurilor aplicate întru asigurarea supremației Constituției. După cum a observat un judecător al Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii *„autoritatea instanței /.../ ce nu ține în mână nici banii,*

nici sabia /.../ se bazează în final pe încrederea susținută a cetățenilor în judecata sa morală “ [92]. Este esențial ca fiecare judecător constituțional să onoreze funcția judiciară deținută de el ca fiind un mandat public provizoriu și doar care trebuie demonstrat pentru a menține încrederea societății în justiția constituțională. În contextul dat, anume art.307 CP veghează corectitudinea și responsabilitatea judecătorului constituțional în cadrul exercitării corecte a funcțiilor sale.

De aceea, reieșind din norma de drept națională expusă mai sus, menționăm, că este de datoria judecătorului de a emite hotărâri judecătorești strict în conformitate cu legislația în vigoare. Anume pentru a contracara faptele prin care judecătorul ar pronunța cu bună știință hotărâri contrare legii, în articolul 307 din Codul penal al Republicii Moldova se regăsesc normele care transpun răspunderea penală a judecătorului pentru asemenea acțiuni.

9. Standardele internaționale privind răspunderea penală a judecătorului, inclusiv ale CEDO.

Legalitatea ca principiu este de neconceput, dacă judecătorul care înfăptuiește justiția nu respectă Legea. Principiul independenței judecătorului, nu îndreptățește magistratul să dea cu bună știință soluții greșite motivate de intima sa convingere întemeiată pe încălcarea legii. Or, justiția constituțională se înfăptuiește în numele Republicii Moldova și conform Constituției, iar Curtea Constituțională se supune numai Constituției. Iar înfăptuirea justiției constituționale în strictă conformitate cu legislația întru asigurarea supremației Constituției, înseamnă că Curtea va desfășura procesul de contencios constituțional exclusiv în conformitate cu prevederile Constituției și a legilor speciale, soluționând cauzele în baza dreptului național și internațional, fără a crea prin hotărârile adoptate norme de drept noi, fără instituirea de drepturi subiective și obligațiuni ale persoanei, societății sau statului, în afara câmpului constituțional și al legii.

Potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec (2010)12 [93] - *”toate persoanele care au legătură cu un caz, inclusiv organismele publice sau reprezentanții lor, trebuie să se supună autorității judecătorului care acționează conform legii. Judecătorii trebuie să dispună de suficientă putere și să fie în măsură a și-o exercita în vederea îndeplinirii atribuțiilor stabilite prin lege și pentru a menține autoritatea lor și prestigiul instanței”*[94].

⁹² ”Baker vs Carr”. Supreme Court of the United States of America, (1962) 369 US 186, per Justice Frankfurter.

⁹³ Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 13.11.2010, la cea de-a 1098-a reuniune a delegațiilor miniștrilor.

⁹⁴ Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Rec (2010)12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, Capitolul I, pct. 6

Astfel, înfăptuirea justiției reprezintă forma principală de realizare a puterii judecătorești și se exercită prin respectarea strictă a normelor de procedură reglementate de lege. Doar judecătorii sunt în drept să înfăptuiască justiția, fiind investiți prin Constituție cu această atribuție, pe care ei o exercită în baza legii.

De aceea, Parlamentul consideră că exponenții puterii judecătorești nu sunt în drept să deroge în activitatea lor de la cerințele legislației în vigoare.

Așadar, principiile constituționale, dezvoltate în legislație, asigură exercitarea de către puterea judecătorească, în conformitate cu legislația în vigoare, a atribuțiilor ce-i revin: înfăptuirea justiției constituționale în condițiile textului Constituției și a spiritului ei.

Respectarea Constituției de către Curtea Constituțională prezumă nu doar aplicarea justă a normelor de drept, dar și caracterul legal al ședinței Curții, independența ei, independența și imparțialitatea judecătorilor constituționali, dar și supunerea acestora doar Constituției.

Este de menționat că această abordare de principiu decurge și din prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Declarația Universală a Drepturilor Omului proclamă, că *”orice persoană are dreptul la un proces echitabil și public, în fața unui tribunal independent și imparțial pentru a hotărî asupra drepturilor și obligațiilor sale și asupra temeiniciei unei acuzații penale”* [95].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice la subiectul dat [96], statuează că *”toate persoanele sunt egale în fața instanțelor și că, în examinarea în cursul unei proceduri judiciare a unei acuzații penale sau a drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, orice persoană are dreptul, într-un termen rezonabil, la un proces echitabil și public în fața unei instanțe competente, independente și imparțiale stabilite prin lege”*.

De asemenea, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [97], ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.19974 [98] prevede, că *”orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa”*.

⁹⁵ Art.10 al Declarației Universale a Drepturilor Omului

⁹⁶ Art.14 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice

⁹⁷ Art.6, paragraful 1 al CEDO, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, în Tratatate internaționale. Ediție oficială, vol. 1, p. 341, Chișinău, 1998.

⁹⁸ MO nr. 54-55/502 din 31.08.1997.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene, sintagma ”*instituită de lege*” din art.6 al Convenției, înseamnă asigurarea că „*organizarea judecătorească într-o societate democratică să nu depindă de discreția executivului, dar ca aceasta să fie reglementată printr-o lege care emană de la Parlament*” [99].

O instanță instituită de lege trebuie să îndeplinească o serie de condiții, precum independența membrilor săi și durata mandatului lor, imparțialitate și existența garanțiilor procedurale [100] (a se vedea ”*Coëme and Others v. Belgium*”, § 99) [101].

Cu certitudine, că pentru a fi un tribunal în sensul Convenției, un organism judiciar trebuie să aibă un rol jurisdicțional: „*El trebuie să soluționeze, în baza normelor de drept și la finalul unei proceduri organizate, orice chestiune ce ține de competența sa*”. El trebuie să aibă baze legale, să aplice reguli de drept conform unei proceduri stabilite anterior și să pronunțe decizii cu putere executorie.

Iar statuat în practica jurisdicțională constituțională existentă, „*instanțele judecătorești, care exercită puterea judecătorească și înfăptuiesc justiția în numele legii /.../ au următoarele caracteristici: origine legală, permanentă; sunt organe cu jurisdicție obligatorie; aplică principiul contradictorialității și normele de drept*” [102].

Potrivit *Principiilor de la Bangalore cu privire la conduita judiciară*, „Judecătorul trebuie să își exercite funcția judiciară în mod independent, pe baza propriei aprecieri a faptelor și în concordanță cu spiritul legii, fără influențe externe, sugestii, presiuni, amenințări și fără vreun amestec, direct sau indirect, indiferent de la cine ar proveni și sub ce motiv” [103].

De asemenea, în Recomandarea CM/Rec (2010)12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre „*cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile*”, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a stabilit că „5. *Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor.*”.

Aici putem aduce și practica CEDO, or cu referire la garanțiile unui proces echitabil Curtea Europeană a stabilit că imparțialitatea judecătorului se apreciază atât conform unei abordări subiective, care ia în considerare convingerile personale sau interesele judecătorului într-o cauză, cât și conform unui test obiectiv, care

⁹⁹ CEDO. „Zand v. Austria”

¹⁰⁰ Cauza Gurov v. Moldova, Hotărârile și deciziile CEDO în cauzele moldovenești, 2007, vol. IV.

¹⁰¹ CEDO. ”*Coëme and Others v. Belgium*”, § 99

¹⁰² HCC nr. 21 din 23.06.1997.

¹⁰³ Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară - Rezoluția ONU 2003/43 din 29 aprilie 2003.

stabilește dacă judecătorul a oferit garanții suficiente pentru a exclude vreo îndoială motivată din acest punct de vedere” [104].

Totodată, vom menționa și enunțările Comisiei de la Veneția în Avizul nr.689/2012 *privind imunitatea judecătorilor*, unde a menționat că: „7. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a elucidat două principii fundamentale în Recomandarea CM/Rec(2010)12:

1. „Nu poate fi antrenată răspunderea penală a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cazurilor de rea-credință” (parag. 68);

2. „Atunci când nu exercită funcții judiciare, judecătorii sunt responsabili civil, penal sau administrativ ca și orice alt cetățean” (parag.71) ”.

De asemenea, în Avizul nr.3 Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni al Consiliului Europei (CCJE) sprijină regula, potrivit căreia „Judecătorii care, în exercitarea mandatului său, comit fapte care ar fi considerate infracțiuni în orice circumstanțe (de exemplu acceptă mită) nu pot invoca imunitatea într-un proces penal ordinar” (parag.52).

Cu referire la independența judecătorului și răspunderea acestuia pentru erorile judiciare, relevăm că Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dezvoltată pe marginea noțiunii de „eroare judiciară”, menționată în art.3 din Protocolul nr.7 la Convenție, relevă faptul că aceasta este, ca regulă generală, asociată materiei penale și decurge din ideea de eroare de fapt săvârșită de instanța care, fiind chemată să se pronunțe asupra temeiului unei acuzații penale, pronunță condamnarea unei persoane nevinovate.

Referindu-se la noțiunea de „eroare judiciară”, instanța europeană a statuat că simpla considerare a faptului că investigația în cazul reclamantului era „incompletă și părtinitoare” nu poate, prin ea însăși, în absența erorilor judiciare sau a unor încălcări serioase ale procedurilor judecătorești, a unor abuzuri de putere ori a unor erori evidente în aplicarea dreptului material sau a oricărui alt motiv important ce rezultă din interesul justiției, să indice prezența unei erori judiciare în procedura anterioară; de aceea, s-a statuat că ceea ce prevalează cu privire la eroarea judiciară comisă de către instanțele inferioare, adică a greșelilor din administrarea justiției, constă în imposibilitatea neutralizării sau corectării sale în alt fel [105].

10. Privind sancționarea judecătorilor.

¹⁰⁴ CEDO. Cauza *Demicoli v. Malta*, nr.13057/87, hotărâre din 27 august 1991, p.40.

¹⁰⁵ CEDO. Cauza „*Giuran vs România*”, nr.24360/04, hotărâre din 21 iunie 2011, p.32 și 40

Statul de drept proclamat în art.1 alin.(3) al Constituției este fundamentat pe supremația Constituției și organizat pe baza principiului separației puterilor în stat. Cetățenii trebuie să respecte Legea, dar și autoritățile trebuie să o facă, iar funcționarea acestui sistem poate fi asigurat doar de o justiție independentă și imparțială (echidistantă) înfăptuită conform legii.

Curtea Europeană afirmă: *"Justice must not only be done, it must also be seen to be done"* (nu e suficient ca justiția să fie făcută, ci trebuie ca acest lucru să se și vadă). Așadar, nu este suficient să existe garanții legislative pentru independența și imparțialitatea justiției constituționale, ci însăși instanța de jurisdicție constituțională trebuie să inspire încredere justițiabililor. Judecătorii constituționali trebuie să conștientizeze rolul lor foarte important într-o societate democratică: acela de oameni mandatați de societate să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ale societății și ale statului Republica Moldova. Judecătorii constituționali în exercitarea funcțiilor sale pot să se bucure de imunitate, Și este de remarcat, că imunitatea ca institut se instituie prin lege, și respectiv în temeiul legii poate fi ridicată.

Atenționăm că, în pct.54 din Avizul Comisiei de la Veneția *privind imunitatea judecătorilor* se menționează că, *"în timp ce garanțiile funcționale sunt necesare pentru a garanta independența judecătorească împotriva influenței externe nejustificate, imunitatea nu este largă. Independența justiției nu depinde de imunitatea largă și judecătorii ar trebui să răspundă pentru orice presupuse crime, având în vedere că procedurile efective de apărare, de atac și alte elemente ale statului de drept sunt la dispoziția lor deplină"*.

11. Privind necesitatea includerii Consiliului Superior al Procurorilor în lista subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale.

Potrivit art.25 alin. (1) din proiect, sunt enumerați exhaustiv subiecții cu drept de sesizare a Înaltei Curți, printre care nu se regăsește și organul de autoadministrare al procurorilor, aspect care ar putea trezi unele îngrijorări din perspectiva realizării competențelor instituționale. În arhitectura autorităților statale, Consiliul Superior al Procurorilor este o autoritate de nivel constituțional și în accepțiunea art.1251 alin.(1) și (3) din Constituție, este garantul independenței și imparțialității procurorilor. Misiunea constituțională a organului de autoadministrare al procurorilor este să asigure numirea, transferul, promovarea în funcție și aplicarea măsurilor disciplinare față de procurori. Potrivit prevederilor Legii nr.3/2016 și regulamentului respectiv¹⁰⁶, Consiliul Superior al Procurorilor este un organ independent, cu statut de persoană juridică, format în vederea participării la procesul

de constituire, funcționare și asigurare a autoadministrării sistemului Procuraturii. Astfel, dacă în exercitarea mandatului, Consiliul Superior al Procurorilor ar avea dubii serioase referitoare la neconstituționalitatea unor prevederi normative ce reglementează activitatea sistemului Procuraturii și/sau competențele sale legale, omisiunea investirii cu dreptul de a sesiza Înalta Curte, creează circumstanțe care ar constrânge Consiliul să se adreseze Procurorului General, în acest sens. Or, potrivit prescripțiilor normative din proiect, printre subiecții legali din domeniul Procuraturii autorizați cu dreptul de sesizare a Înaltei Curți, se regăsește Procurorul General, dar nu și Consiliul Superior al Procurorilor. Adică, în esență, atunci când Consiliul Superior al Procurorilor ar considera rezonabilă și justificată sesizarea instanței de jurisdicție constituțională, ar trebui să solicite aportul Procurorului General în acest sens, care nu este obligat în mod automat să intermedieze solicitarea înaintată, aceasta fiind lăsată la discreția sa. Prin urmare, prevederile cadrului normativ pe această dimensiune, ar putea institui premise ce ar fi în măsură să afecteze realizarea plenipotențiară a misiunii constituționale a Consiliului Superior al Procurorilor – cea de garant al independenței și imparțialității procurorilor. Pentru soluționarea problemei expuse, propunem includerea Consiliului Superior al Procurorilor în lista subiecților cu drept sesizare a Curții Constituționale.

12. Inamovibilitatea și independența Judecătorii Curții Constituționale, caracterul și aria de răsfrângere a efectelor juridice ce derivă din aceste noțiuni

Cu referire la esența, caracterul și aria de răsfrângere a efectelor juridice ce derivă din noțiunile de inamovibilitate și independență, în coraport cu prevederile art.13, 14, 16 din Legea nr.317/1994 cu privire la Curtea Constituțională și art.8, 9, 10 din Codul jurisdicției constituționale nr.502/1995, expunem următoarele considerațiuni.

- a) Judecătorii Curții Constituționale, 1) sînt independenți în exercitarea mandatului (deci, noțiunea de independență este aplicabilă numai în perioada deținerii mandatului), 2) examinează cauzele în condiții care exclud orice influență din afară asupra lor, și 3) nu pot fi trași la răspundere judiciară pentru voturile și opiniile exprimate în exercițiul funcției, inclusiv după expirarea mandatului. Astfel, pornind de la obiectivele de supunere a activității sale numai Constituției, dar și a obligației asumate de a asigura prin activitatea sa supremația Constituției, judecătorul constituțional urmează să asigure în perioada exercițiului funcției prin votul și opiniile sale doar respectarea obiectivelor date. Or, activitatea judecătorului constituțional sau a întregii Curți Constituționale în condițiile în care sunt afectate cerințele expuse conduc la încălcarea independenței judecătorului, a supremației Constituției, și la desfășurarea unei activități neconforme

- cerințelor legale procesuale de fond și de drept care ulterior pot conduce la adoptarea cu bună știință a hotărârii contrare prevederilor Constituției.
- b) Judecătorul Curții Constituționale este inamovibil pe durata mandatului. La rându-l său mandatul judecătorului Curții Constituționale se suspendă, se ridică și/sau încetează numai în cazul și în modul stabilit de Legea cu privire la Curtea Constituțională. În caz de ridicare a mandatului în temeiul legii, judecătorul Curții Constituționale este eliberat din funcție, dar el poate demisiona și din propria inițiativă. Astfel, inamovibilitatea judecătorului constituțional este una limitată în timp (pe durata mandatului), existând cerințe rigide exprese ale legii privind suspendarea, ridicarea și/sau încetarea mandatului său.
 - c) Judecătorul Curții Constituționale deține imunitate pe perioada deținerii mandatului. Norma legală prevede că judecătorul Curții Constituționale nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă. Totuși, judecătorul Curții Constituționale a cărui identitate nu a fost cunoscută la momentul reținerii este eliberat imediat după stabilirea identității. În contextul expus. factorul de decizie care a întreprins reținerea judecătorului Curții Constituționale surprins în flagrant delict, trebuie să comunice imediat Curții Constituționale, care în decursul a 24 de ore decide asupra reținerii.
 - d) Totuși, judecătorul Curții Constituționale este trimis în judecată contravențională sau penală doar cu încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale. Din formula juridică a normei de drept, numai calitatea de judecător constituțional condiționează încuviințarea prealabilă a Curții. Considerăm că această cerință de încuviințare prealabilă a Curții Constituționale ar rămâne valabilă și după încetarea mandatului, doar în cazul în care aceasta vizează deciziile adoptate cu bună știință contrar Constituției în exercițiul mandatului. În alte cazuri, legislația în vigoare nu stabilește cerința de obținere în prealabil a încuviințării Curții Constituționale. De aceea, concluzionăm că în restul cazurilor se aplică ordinea de drept comun.
 - e) Procurorul General deține competența de a intenta acțiunea penală și de a cere încuviințarea trimerii în judecată, care o adresează Curții Constituționale care o examinează și adoptă decizia respectivă. De la data încuviințării trimerii în judecată de către Curtea Constituțională, judecătorul Curții Constituționale este suspendat de drept din funcție. În caz de condamnare definitivă, mandatul judecătorului este ridicat, în condițiile legii.
 - f) Competența de judecată pentru infracțiunile comise și delictelor administrative săvârșite de judecătorul Curții Constituționale aparține Curții Supreme de Justiție.
 - g) Iar în cazul pornirii urmăririi penale în ordinea comună, aceasta nu poate și nici nu va restricționa în nici un fel puterea juridică a noțiunilor de inamovibilitate și independență, fiindcă statutul ex-judecătorului

constituțional este altul, iar dânsul nu deține mandat în vigoare, și respectiv nici competența de a participa la adoptarea deciziilor pe marginea cazurilor de contencios constituțional. Totodată, vom menționa, că în cazul interpretării că pornirea urmăririi penale a unui ex-judecător constituțional cu referire la deciziile adoptate de el anterior în perioada exercitării mandatului, poate avea loc fără încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale, exprimăm convingerea că anume acest fapt ar influența direct inamovibilitatea și independența judecătorului Curții Constituționale, care ar avea temeri de presiuni penale nejustificate după încetarea mandatului său.

h) Spiritul juridic al noțiunilor de inamovibilitate și independență, privite în ansamblu cu celelalte norme ante menționate, nu numai că permit angajarea răspunderii penale a judecătorilor Curții Constituționale în baza art.307 din Codul penal, dar și obligă organele de drept la inițierea și desfășurarea acțiunilor de rigoare respective. În acest context remarcăm, că pronunțarea cu bună știință de către judecător a actelor ilegale (în special de natură anticonstituțională), constituie una dintre cele mai grave infracțiuni împotriva justiției (justiției constituționale), comise de către persoane cu funcții de răspundere din sistemul judecătoresc sau din Curtea Constituțională. Infracțiunea dată reprezintă un gen aparte al abuzurilor de serviciu, clasat într-o categorie distinctă după caracteristicile subiectului și obiectului speciale ale infracțiunii. Infracțiunea dată conduce la perturbarea funcționării Curții Constituționale, subminează autoritatea Curții Constituționale în stat, încalcă în cel mai grav mod prevederile Constituției Republicii Moldova, drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, ale societății și ale statului Republica Moldova. Astfel, anume interesele justiției constituționale, împreună cu drepturile și interesele legitime ale cetățenilor, societății și statului sunt obiectul acestei infracțiuni.

13. Privind pronunțarea unei hotărâri ilegale cu bună știință

Justiția constituțională este piatra de temelie în societate unde Constituția este legea ei supremă, de aceea principala misiune a justiției constituționale este asigurarea supremației Constituției, asigurarea respectării legalității, a drepturilor omului, societății și a statului.

Pentru ca justiția constituțională să-și realizeze această misiune este necesar de a asigura încrederea societății în judecătorul Curții Constituționale, încrederea în Curtea Constituțională. Din această perspectivă, este necesar un nou cadru legal al activității Curții Constituționale, care să reglementeze detaliat procedurile de organizare și funcționare a judecătorilor constituționali. Or, cetățenii așteaptă ca judecătorii constituționali să-și desfășoare activitatea sa în mod cinstit, corect și imparțial, iar în cazul în care acesta încalcă Constituția, ei trebuie atrași la răspundere conform normelor juridice speciale.

Desigur, că independența judecătorească este o condiție obligatorie pentru existența statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil, pentru buna funcționare a sistemului judecătoresc. Precum prevăd Principiile de bază ale ONU cu privire la independența justiției [¹⁰⁷], această independență urmează a fi asigurată de stat.

De aceea, este clar că hotărârea cu bună-știință pronunțată de judecător (judecătorul constituțional) se va pronunța de Judecător în numele legii (Republicii Moldova), și urmează a fi conformă Constituției și Legii.

Pare a fi indubitabil, că în exercitarea atribuțiilor judiciare magistratul constituțional care încalcă procedura contenciosului constituțional, al regimului conflictului de interese, interpretează în mod arbitrar și ilegal norma juridică de drept constituțional, pronunțând o hotărâre arbitrară, orientată politic, contradictorie și netemeinică, el trebuie să fie supus atragerii la răspundere și sancționării penale. Cu referire la acest aspect, avem în vedere și faptul că în parag.61 al Raportului din 2010 privind independența sistemului judecătoresc, Comisia de la Veneția a menționat, că *”judecătorii nu trebuie să se bucure de nici o formă de imunitate penală pentru infracțiunile comise în exercitarea funcțiilor lor: „Este indiscutabil că judecătorii trebuie să fie protejați de orice influență nejustificată din exterior. În acest scop, ei trebuie să beneficieze de imunitate funcțională (exclusiv funcțională) (imunitatea față de urmărirea penală pentru actele întreprinse în exercitarea funcțiilor lor, cu excepția infracțiunilor săvârșite cu rea-credință, de exemplu, luare de mită)”*.

Astfel, în mod clar și univoc în practica internațională domină o singură opinie - judecătorii ca și orice altă persoană, trebuie să fie pedepsiți pentru orice infracțiune comisă de ei, fie aceasta infracțiune generală sau infracțiune specifică legată de funcția de judecător, așa precum este pronunțarea cu bună știință a unei hotărâri contrar legii.

De asemenea necesită a ține cont de faptul că la sesizarea nr.155g/2016 a Curții Supreme de Justiție în care s-a solicitat Curții Constituționale exercitarea controlului constituționalității prevederilor art.307 CP, Curtea Constituțională s-a expus asupra constituționalității și a necesității acestei norme de drept statuate din art.307 CP, stipulând în hotărârea sa nr.12 de la 28 martie 2017, că *„Independența judiciară nu este o prerogativă sau un privilegiu acordat în interesul propriu al judecătorului, ci este un principiu fundamental, un element esențial al oricărui stat democratic, o condiție prealabilă a statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil. Independența judecătorilor trebuie să fie considerată ca o garanție a libertății, a respectării drepturilor omului și aplicării imparțiale a legii. Puterea judecătorească trebuie să fie independentă pentru a-și îndeplini rolul în raport cu*

¹⁰⁷ p.1 al Principiilor de bază ale ONU cu privire la independența justiției, aprobate de Adunarea Generală a ONU la 29 noiembrie 1985

celelalte puteri ale statului, societate în general și cu părțile la litigiu. În același timp, oricât de importantă ar fi libertatea judecătorilor în exercitarea funcțiilor lor judiciare, aceasta nu înseamnă că judecătorii nu sunt responsabili”.

Astfel, „Curtea a menționat că independența judecătorului nu exclude angajarea responsabilității acestuia”... Or, „Legea Supremă, potrivit articolului 116 alin.(1), nu conferă numai prerogative, ce stau la baza conceptului de independență, ci stabilește și anumite limite, care se circumscriu sintagmei „potrivit legii”. De asemenea, articolul 116 alin. (6) din Constituție stabilește că sancționarea judecătorilor se face în conformitate cu legea”.

În special, „Comisia de la Veneția, în opinia Amicus Curiae (CDL-AD(2017)002), adoptată în cadrul celei de-a 110-a sesiuni plenare, a menționat că este necesară stabilirea unui echilibru între imunitate, ca mijloc de protecție a judecătorului împotriva presiunii excesive și a abuzului din partea puterilor statului sau a persoanelor fizice (imunitate), pe de o parte, și faptul că judecătorul nu este mai presus de lege (responsabilitate), pe de altă parte. Comisia de la Veneția a subliniat în mod constant faptul că judecătorii nu trebuie să beneficieze de imunitate generală, ci de imunitate funcțională pentru actele realizate în exercitarea funcțiilor lor judiciare. Acest lucru se datorează faptului că, în principiu, judecătorul trebuie să beneficieze de imunitate doar în cadrul exercitării funcțiilor sale legale. În cazul în care el comite o infracțiune în exercitarea funcțiilor, nu trebuie să se bucure de imunitate față de răspunderea penală (§17)”.

Totodată, Curtea în aceeași hotărâre nr.12/ 2017 a mai subliniat, „că atragerea la răspundere penală a judecătorilor în temeiul art. 307 din Codul penal în sine nu este contrară principiilor constituționale, atât timp cât prin mecanismul de atragere la răspundere penală sunt respectate garanțiile inerente independenței judecătorilor, orice dubiu fiind interpretat în favoarea judecătorului”.

Astfel, vom menționa cu titlu de principiu următoarele considerente:

1. Independența judecătorilor Curții Constituționale proclamată de Constituție nu este una absolută, fiind un principiu strict determinat de Constituție, în cadrul Constituției și în limitele legale stabilite de ea.
2. Independența judecătorilor Curții Constituționale nu-l abolește de răspunderea penală, care survine în cazurile și în modul stabilite expres de legislația națională în vigoare.
3. Încuviințarea prealabilă a Curții Constituționale pentru atragerea judecătorilor Curții Constituționale la răspunderea penală este o procedură obligatorie stabilită de normele juridice naționale. Totodată, considerăm că această procedură de obținere a acordului prealabil al Curții Constituționale este obligatorie doar pe durata mandatului judecătorului, nefiind obligatorie după încetarea lui, doar dacă nu vizează adoptarea unor hotărâri pronunțate de Curte în perioada valabilității mandatului respectiv.

4. Noțiunile de inamovibilitate și independență privesc în ansamblu cu alte norme și noțiuni juridice relevante, permit angajarea răspunderii penale a judecătorilor Curții Constituționale în baza art.307 din Codul penal.

În final,

la trei decenii de la constituirea Curții Constituționale, este deosebit de important să apreciem cu respect realizările constituționale, dar și să privim viitorul constituțional al Republicii Moldova cu cea mai înaltă responsabilitate. Or, în fața provocărilor contemporane, este esențial să fim conștienți de vulnerabilitățile existente ale justiției constituționale din Moldova, dar și de resursele de reziliență constituțională pe care le avem la dispoziție.

O să menționăm, doar, că principala cerință de a asigura respectarea câmpului constituțional rămâne o doleanță permanentă a întregii societăți. În context, o să reamintim datoria Curții Constituționale de a fi străjer al Constituției, de a garanta supremația ei, dar și de a aplica valorile constituționale în strict consens cu Legea fundamentală și interesul național, asigurându-ne că viitorul democratic și neutru al poporului moldovenesc suveran este o certitudine în pofida provocărilor vremurilor noastre.

Asa, celebrând 30 de ani de activitate a Curții Constituționale a Republicii Moldova, încă o dată îi felicităm pe toți cetățenii țării noastre și în special pe judecătorii Curții Constituționale!

La mulți ani, onorată Curte Constituțională!

La mulți ani Republica Moldova!

POZE DE LA MASA ROTUNDĂ DIN 05 APRILIE 2025

„Justitia constituțională

– fundament al statului de drept Republica Moldova”

